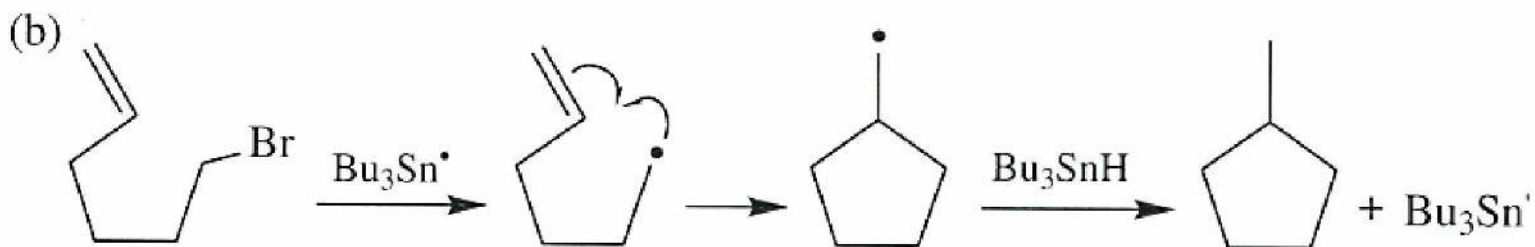
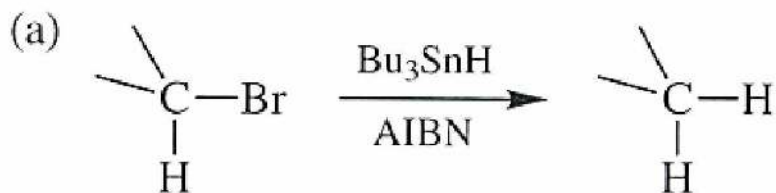

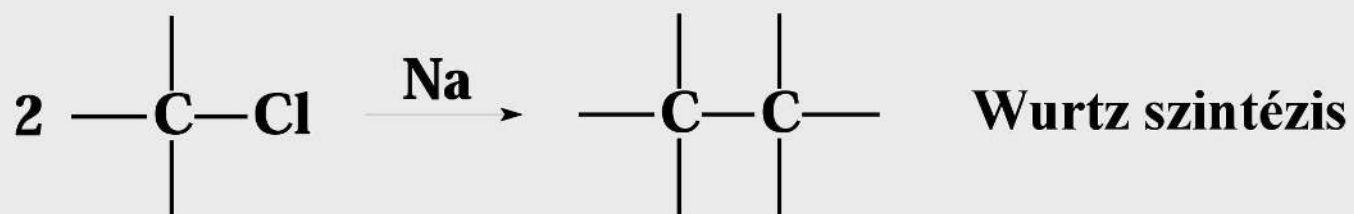
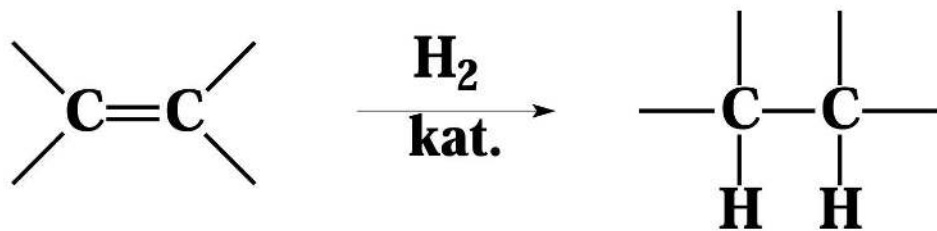
Alkánok előállítása

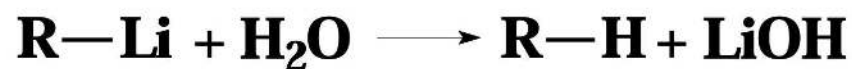
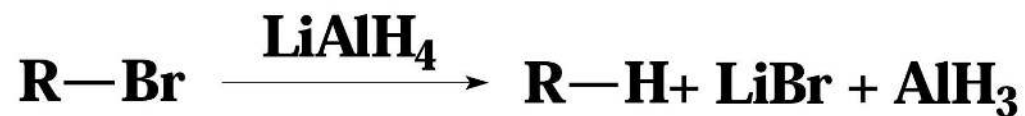
1. Fischer-Tropsch szintézis

2. Redukciós módszerek

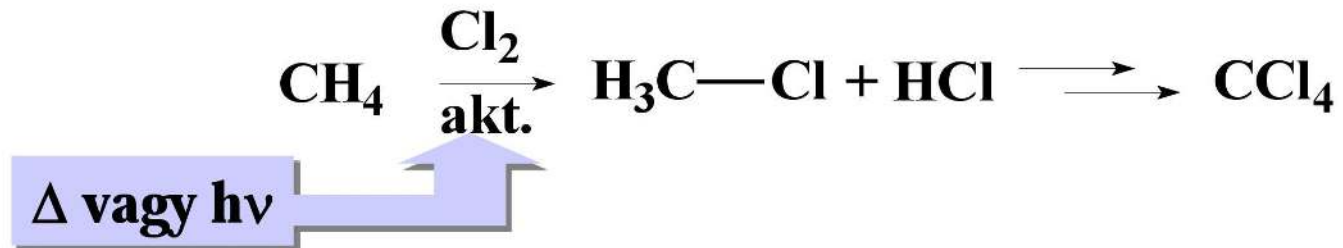
Kizsnyer-Wolff- Huang-Minlon redukció

Alkánok kémiai reakciói

„Parum affinis” kevésbé poláris és polarizálható kötések

1. Szubsztitúciós reakciók

Halogénezés (Cl₂ és Br₂)

Nitrálás

2. Oxidáció

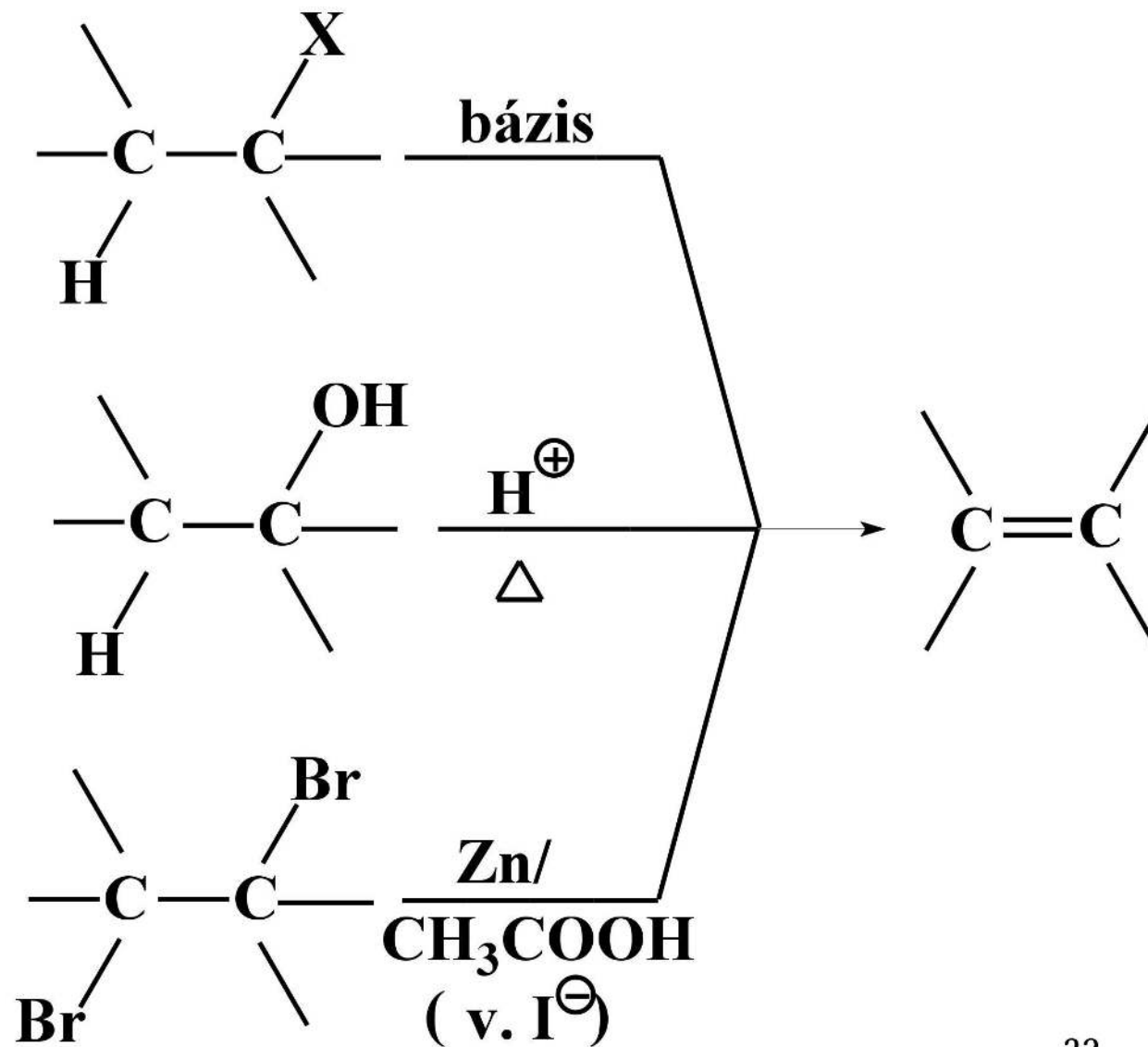
moláris égéshő: ~ 157 kcal (–CH₂–)

Égéshő: standard állapotú kiindulási vegyület $\xrightarrow{\text{st. O}_2}$ st. végtermék

Alkének előállítása

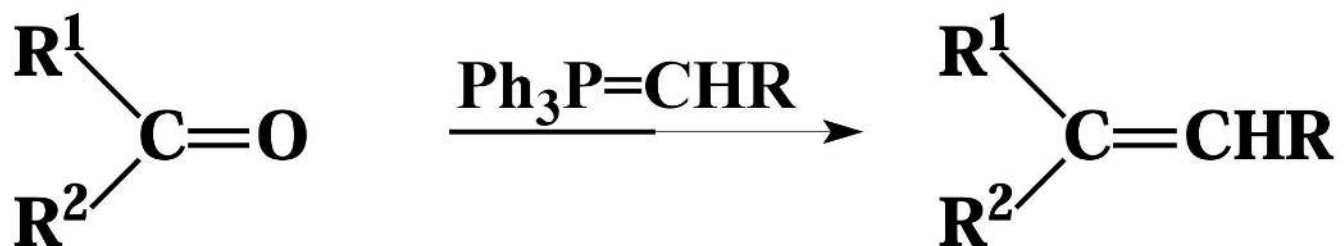
1. Elimináció

E_2 vagy E_1
 $X = \text{Cl}, \text{Br}, \text{NMe}_3^{\oplus}$

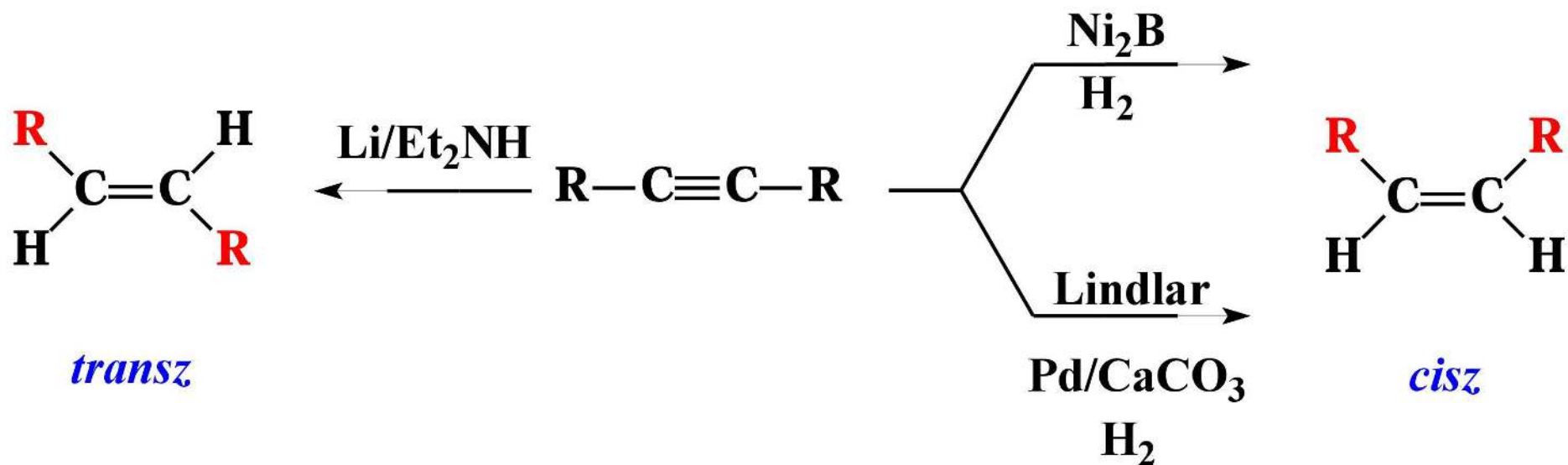

2. Szén-szén kötés kialakítása

Wittig reakció

3. Redukció

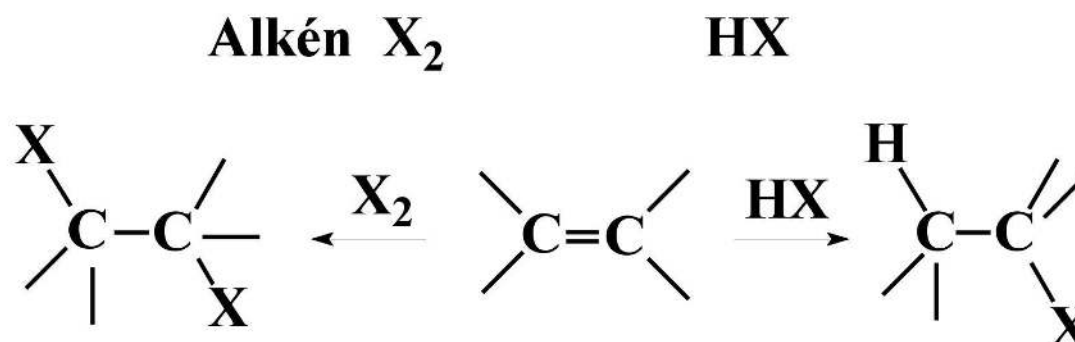
Anti addíció

Szin addíció

Alkének kémiai reakciói

1. Addíciós reakciók

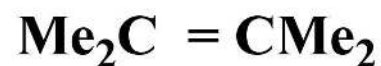
Elektrofil addíció Ad_E

Kétlépéses reakciók

$$v = k_2 [\text{alkén}][X_2]$$

alkén

$$v = k_2 [\text{alkén}][HX]$$

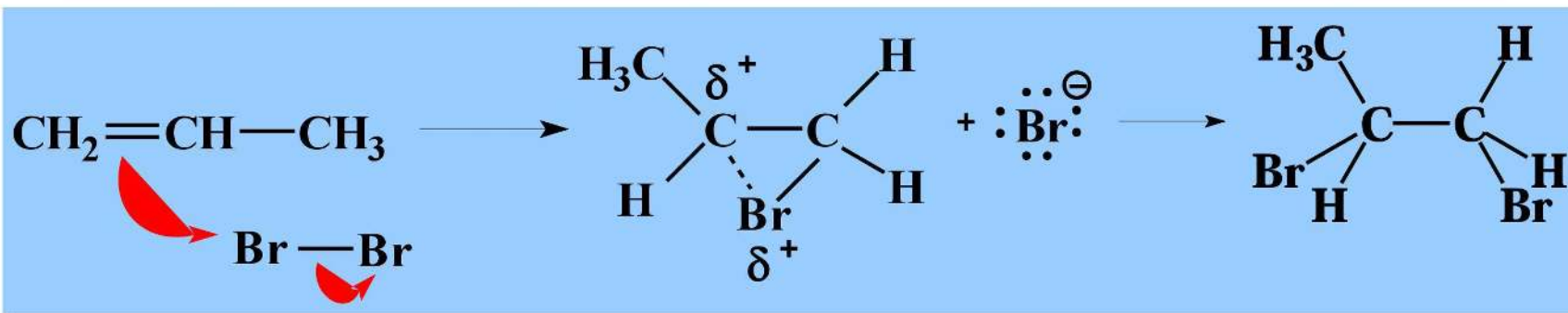
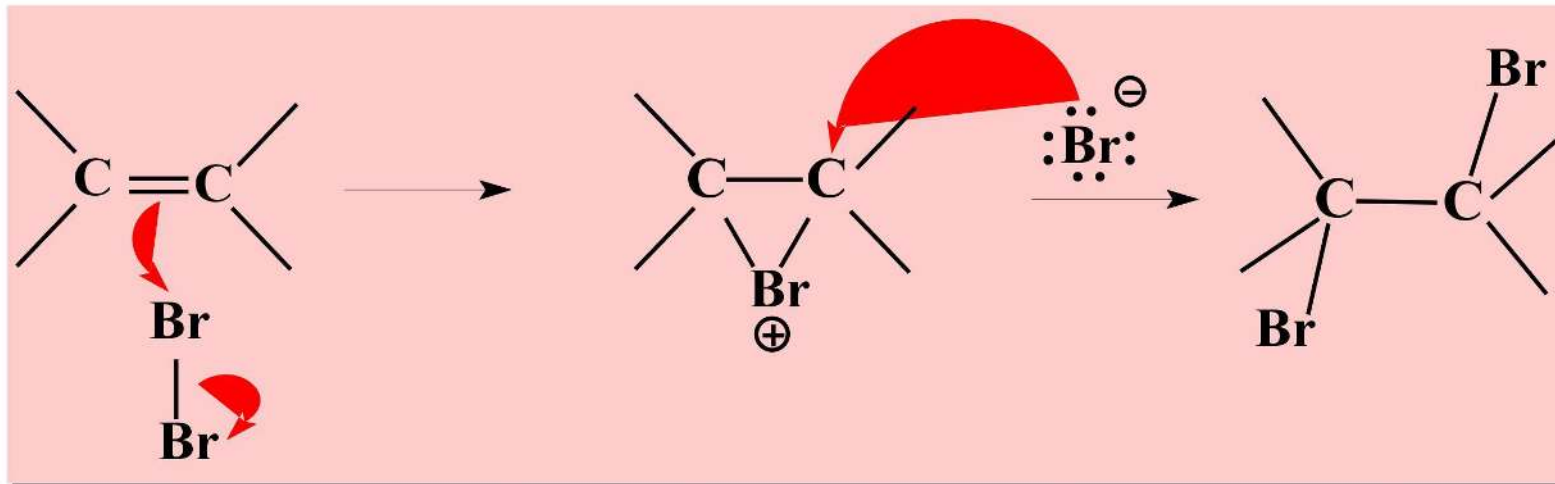
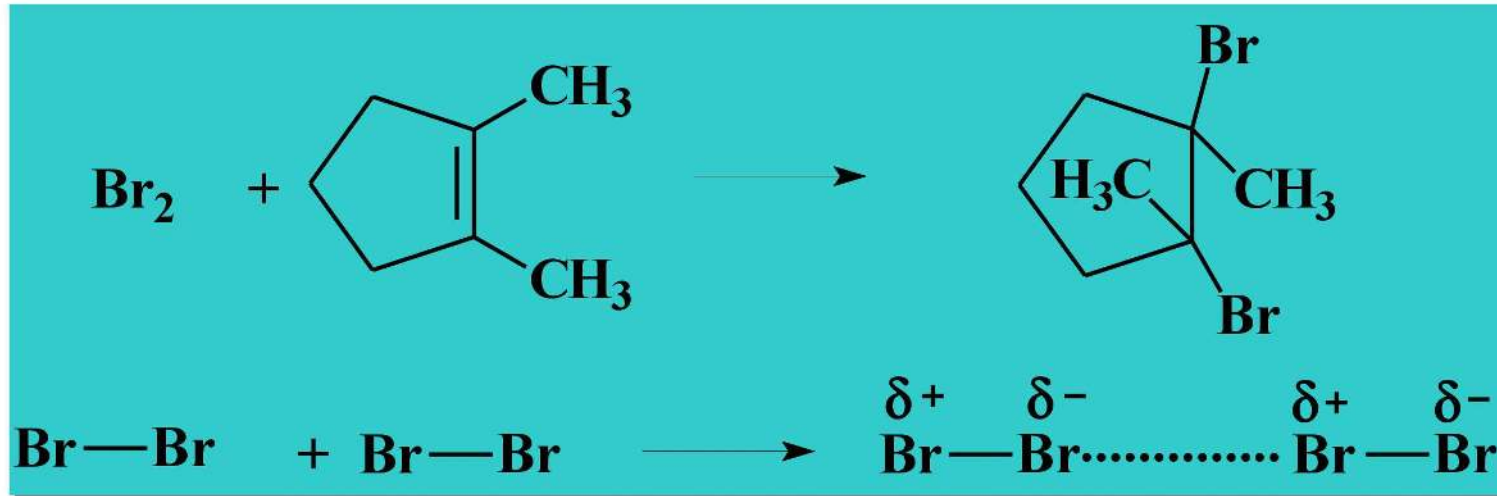
k_2 (relatív)

1

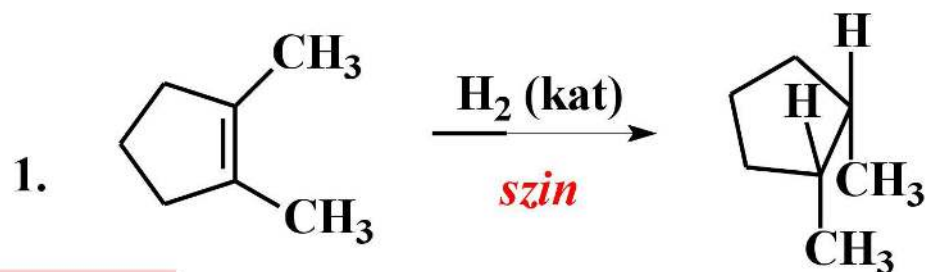
10^2

10^6

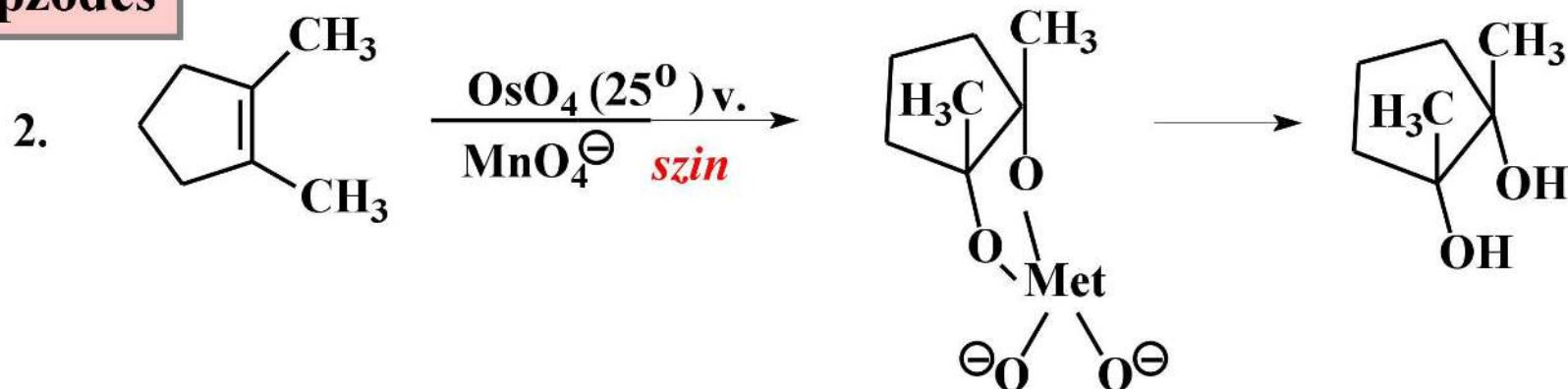
Sztereokémia: anti-addíció (X = Cl, Br)

Hidrogénaddíció

Diol képződés

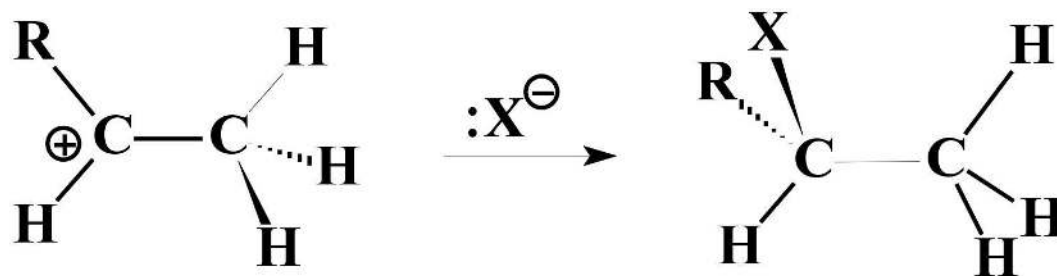
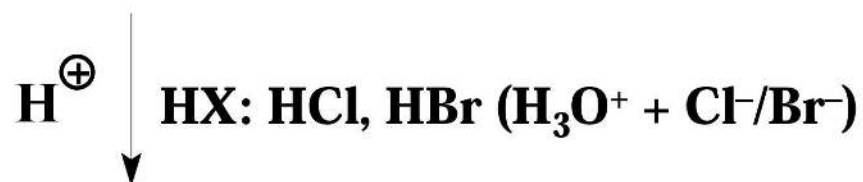
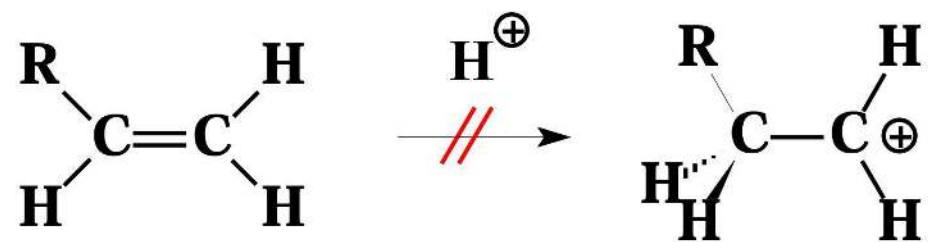
Met: Os,
Mn $\longrightarrow$ K-só

Epoxidképződés

Regiokémia: Markovnyikov szabály $\approx$ 1870

Regioizomerek
keletkezhetnek

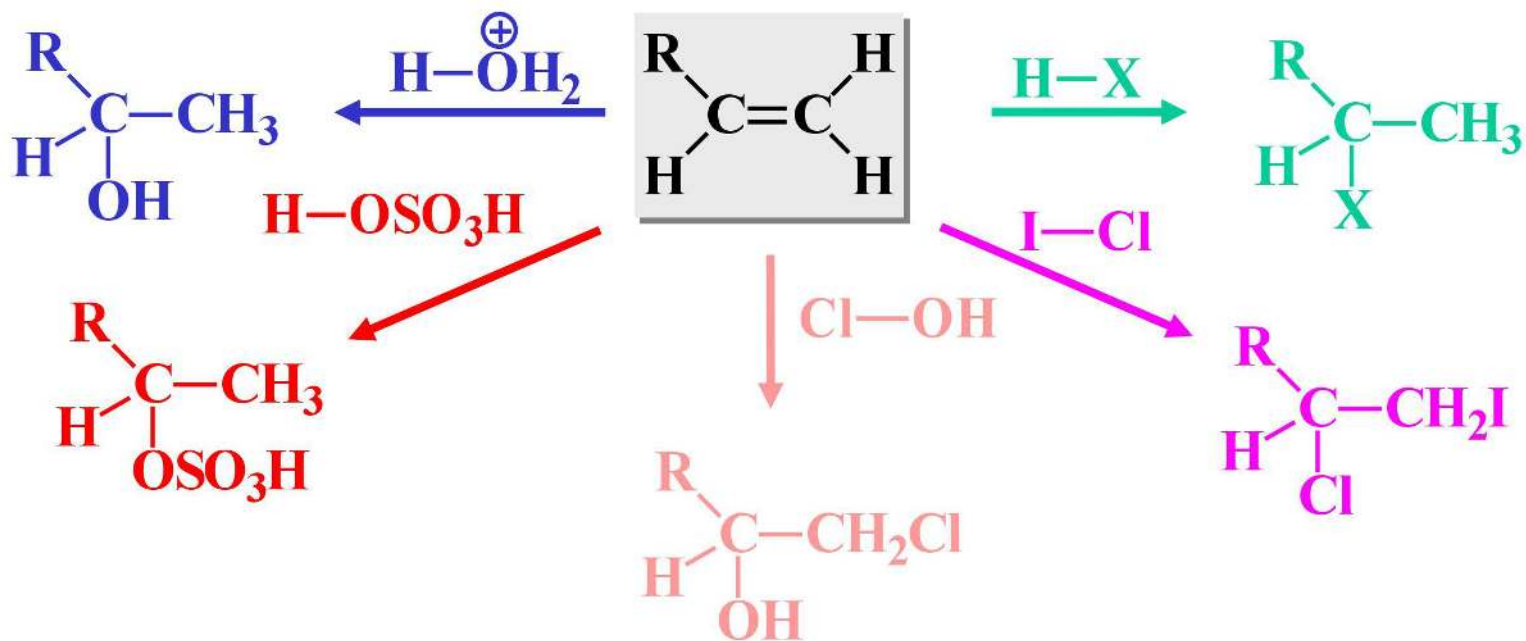

Markovnyikov adduktum

A H a legkevésbé, X a leginkább szubsztituált szénhez kapcsolódik.

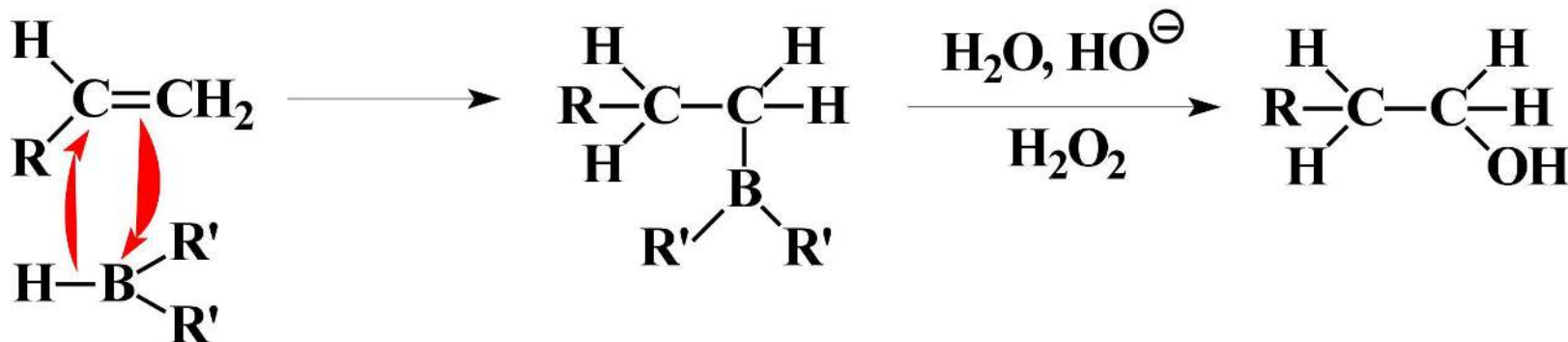
Karbénium-ion stabilitás: $3^\circ > 2^\circ > 1^\circ$

Markovnyikov orientáció

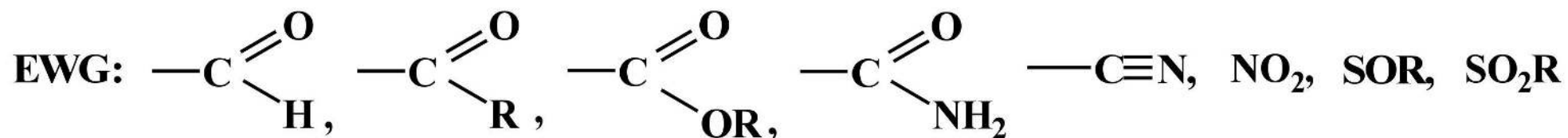
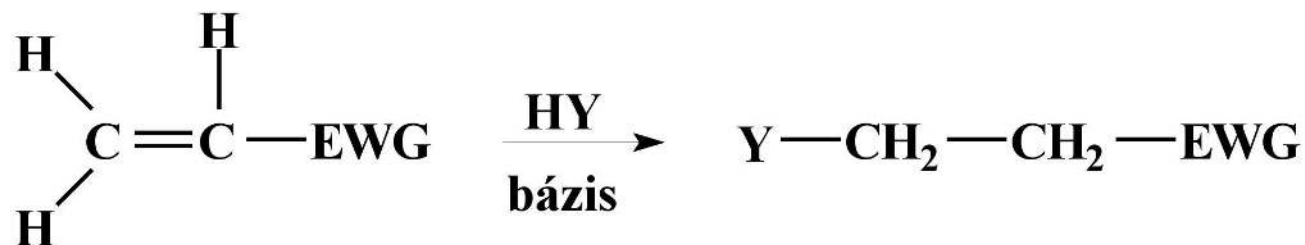

Anti-Markovnyikov orientáció

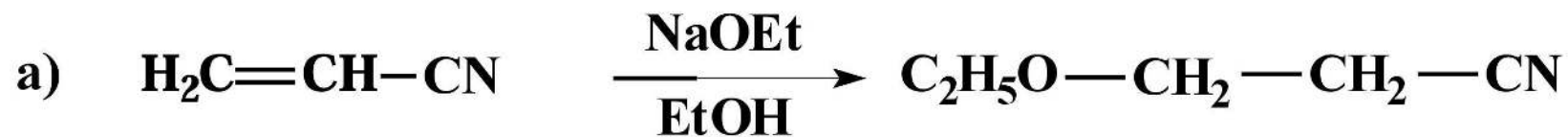
a) Reakció dialkil-boránnal Ad_E

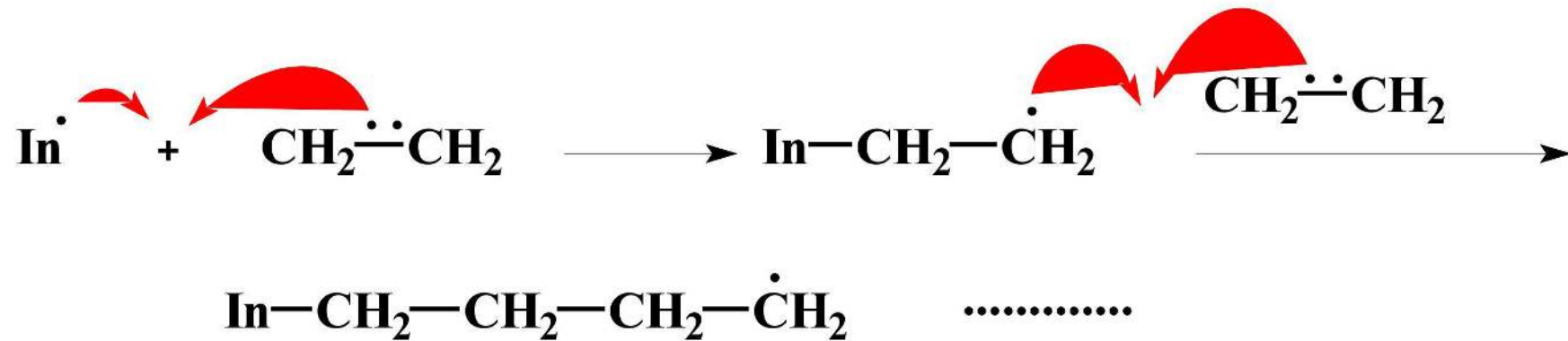
Nukleofil addíció Ad_N szén-szén többszörös kötésre

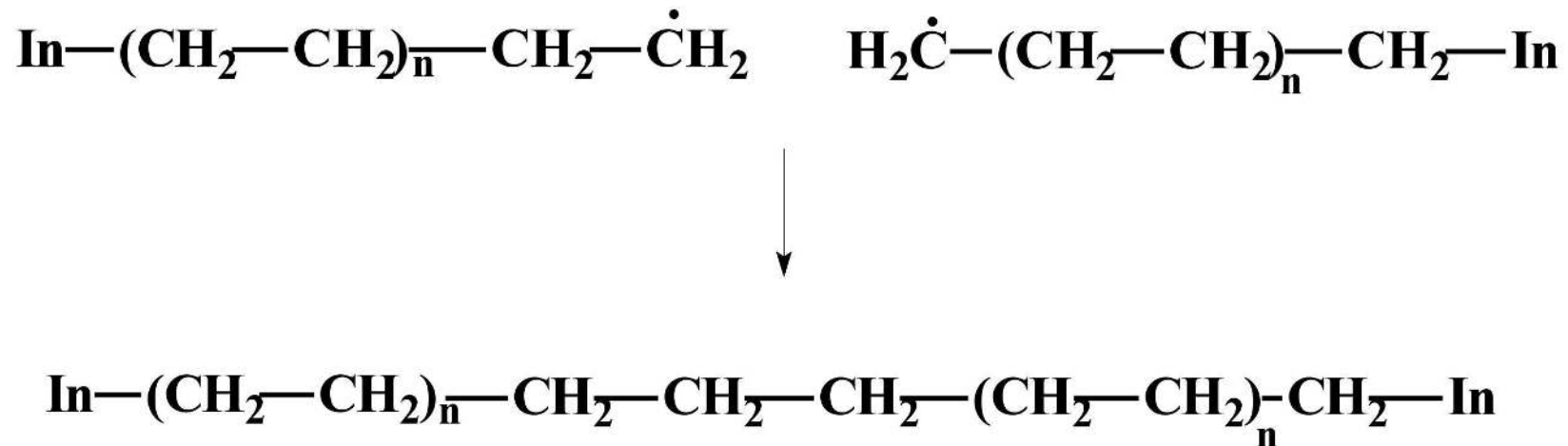
Michael-addíció

2. Gyökös polimerizáció

Stabilizálódás

Polietilén, polipropilén

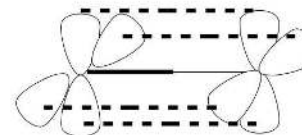
Acetilének (Alkinek)

Kötési energia 200 kcal/mol

1,2 Å

sp

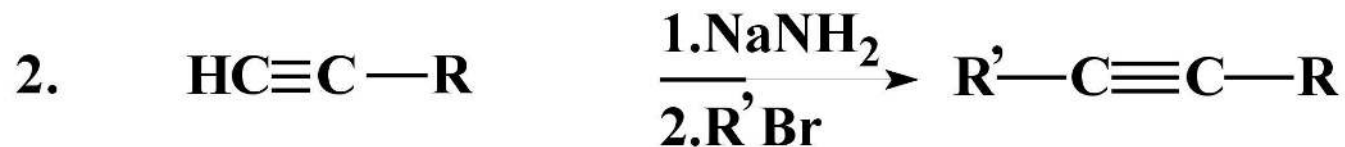
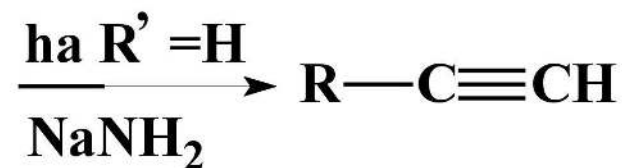
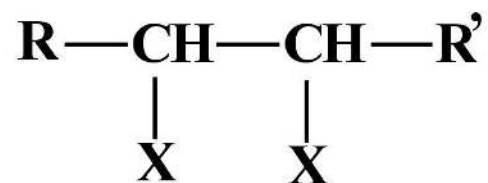
sp

Nómenklatúra

Főlánc: az alábbi prioritás szerint:

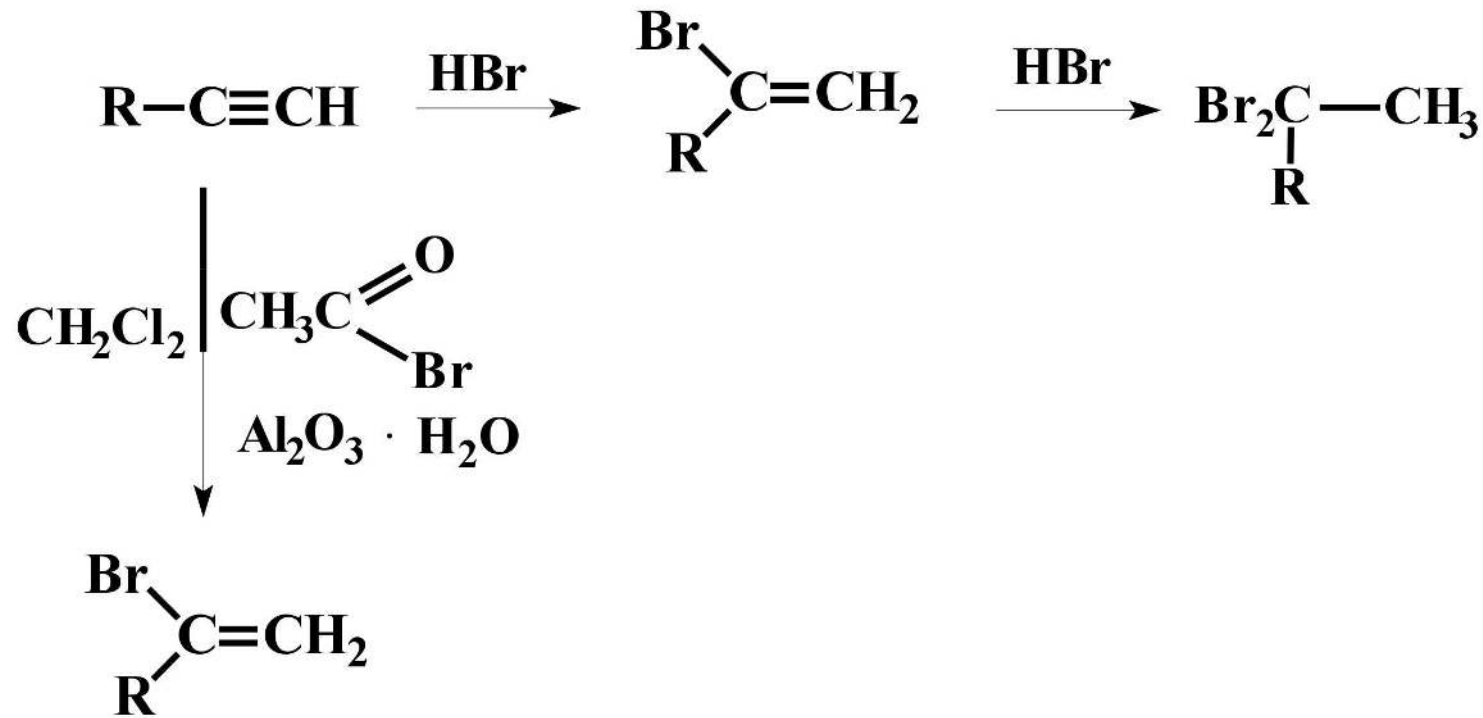
- 1. a legtöbb telítetlen (kettős és hármas) kötést tartalmazza,**
- 2. a leghosszabb legyen,**
- 3. a legtöbb kettős kötést tartalmazza,**
- 4. a telítetlenségek a legkisebb helyszámot kapják,**
- 5. a kettős kötés kisebb helyszámot kap,**
mint a hármas kötés, ha van választási lehetőség,
- 6. a legtöbb előtagként megnevezhető szubsztituenszt tartalmazza.**

Előállítás:

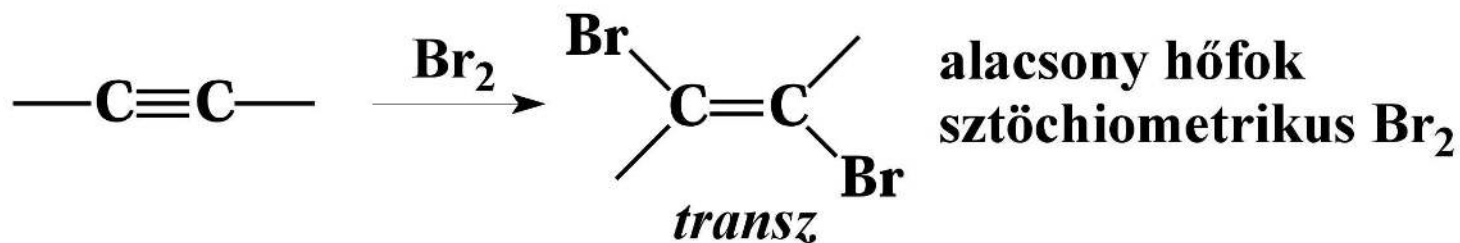

I. Addíció Regiokémia

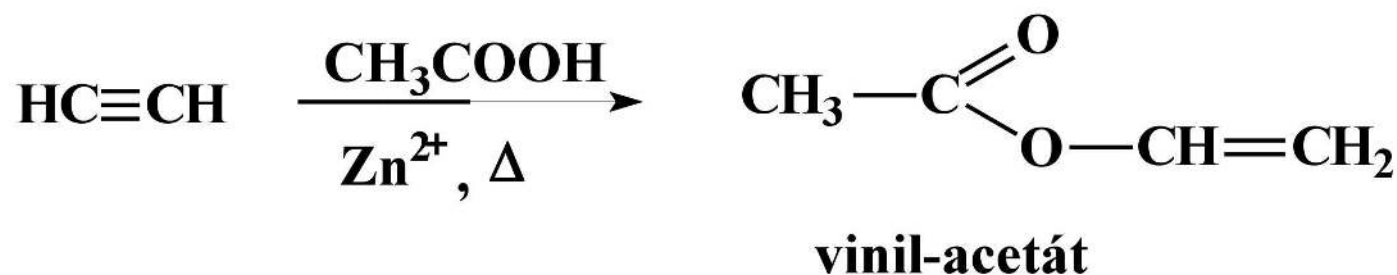
1. Elektrofil addíció: HX

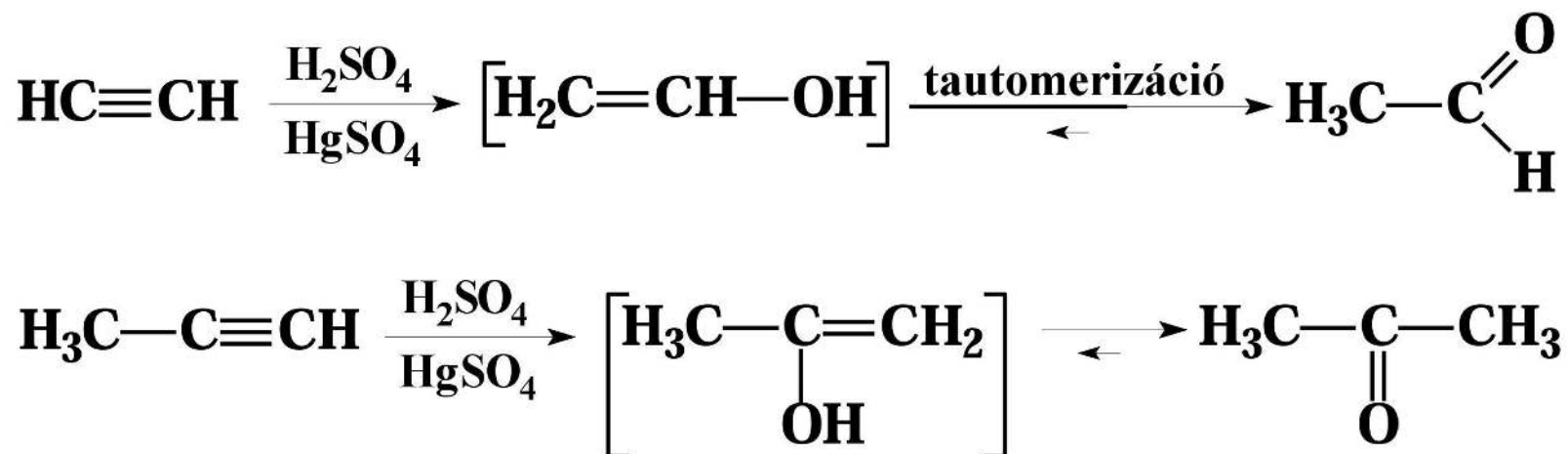
X_2 (X = Cl, Br)

Szerves sav add\u00edci\u00f3ja

V\u00edzadd\u00edci\u00f3

Gyűrűs vegyületek

- **Monociklusos**

- **Policiklusos**

Izolált gyűrűs

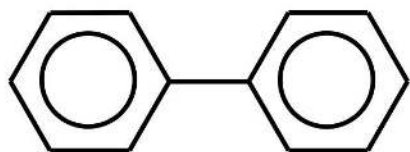
Kondenzált policiklusos

orto

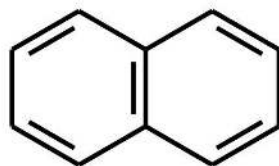
orto és peri

Áthidalt gyűrűs

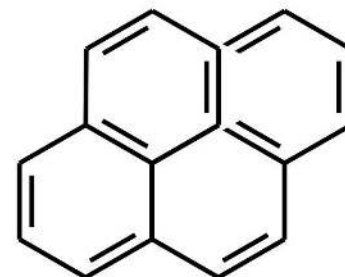
Spirociklusos

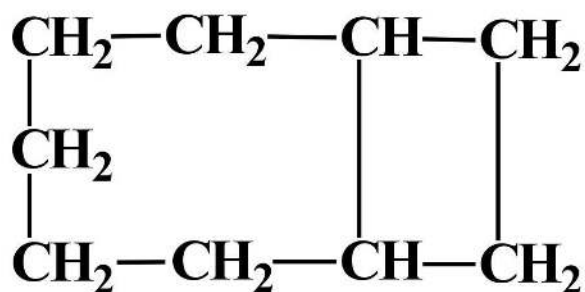
**egyszeres/kétszeres kötés
kapcsolódási szám eggyel
kevesebb a gyűrűk számánál
nincs közös atom**

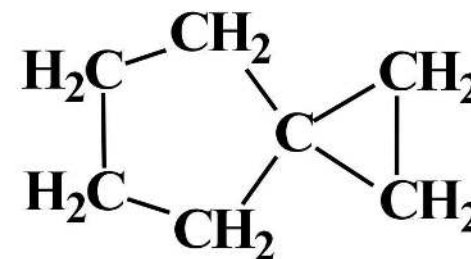
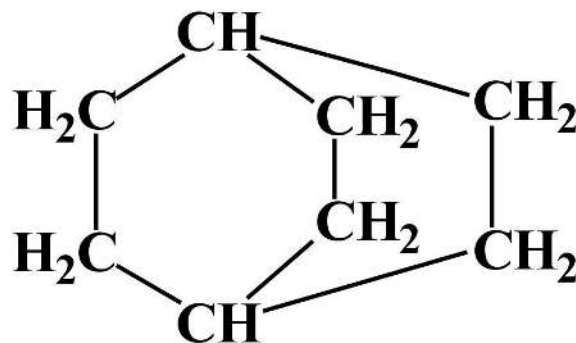
***orto*-kondenzált
két gyűrűnek két
közös atomja van:
n közös él
2n közös atom**

***orto*- és *peri*-kondenzált
n közös él
kevesebb, mint
2n közös atom**

**áthidalt
több közös atom**

**spirociklusos
egy közös atom**

Benzol

Az energiaszegény állapotra való törekvés kényszeríti a szerkezetet közös síkba. Sokkal stabilisabb, mint a megfelelő neparomás vegyület (a lineáris vegyület az 1,3,5-hexatrién)

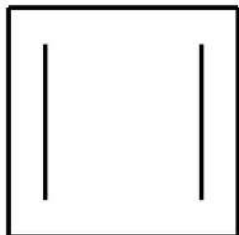
Az aromás rendszer kialakulásának feltétele:

1. Folyamatosan konjugált gyűrűs rendszer legyen (p_z atompályán)
2. $4n+2$ elektron részvétele a delokalizációban (**Hückel szabály**)
3. A gyűrűrendszert alkotó atomváz koplanáris vagy közel koplanáris legyen

Aromaticitás: az elektron köráram stabilizálja a rendszert

Paramágneses gyűrűáram: a külső hidrogénatomok kémiai eltolódása magasabb, mint a megfelelő neparomás rendszer esetén

Antiaromás vegyületek

1,3-ciklobutadién

Az antiaromás rendszer kialakulásának feltétele:

1. Folyamatosan konjugált gyűrűs rendszer legyen (p_z atompályán)
2. **$4n$** elektron részvétele a delokalizációban (**Hückel szabály**)
3. A gyűrűrendszert alkotó atomváz koplánáris vagy közel koplánáris legyen

Sokkal kevésbé stabilis, mint a megfelelő neparomás vegyület
(a lineáris vegyület az 1,3-butadién)

Antiaromaticitás: az elektron köráram destabilizálja a rendszert

Paramágneses gyűrűáram: a külső hidrogénatomok kémiai

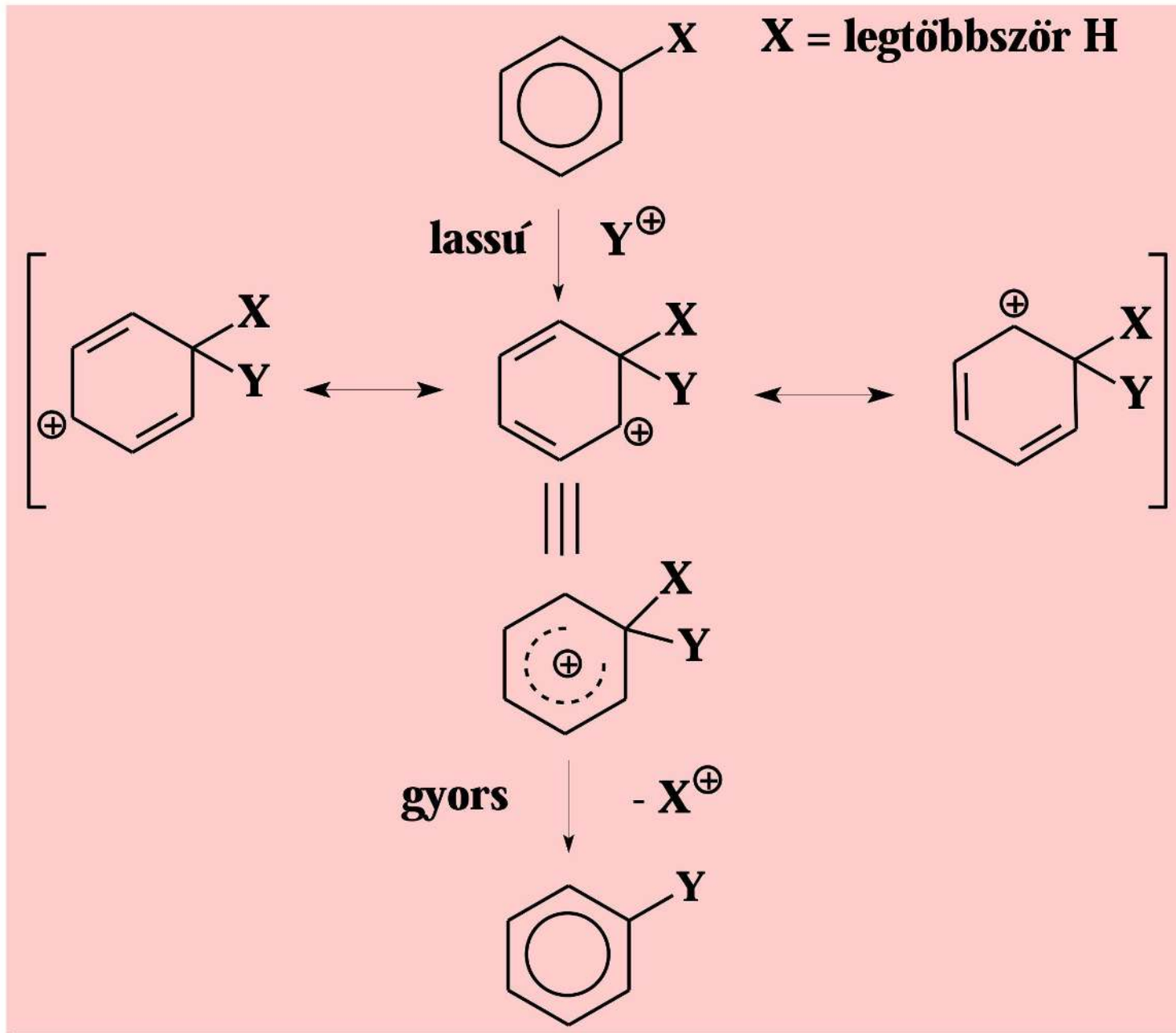
eltolódása alacsonyabb, mint a megfelelő neparomás rendszer esetén

Kémiai tulajdonságok:

**szubsztitúciós reakciók a tipikusak
elektrofil, nukleofil**

addíciós reakciók: legfeljebb különleges körülmények között

Aromás elektrofil szubsztitúció (S_EAr)

1. Nitrálás

Nitráló ágensek:

a) Nitrálásav : benzol, kevésbé reaktív vegyületek

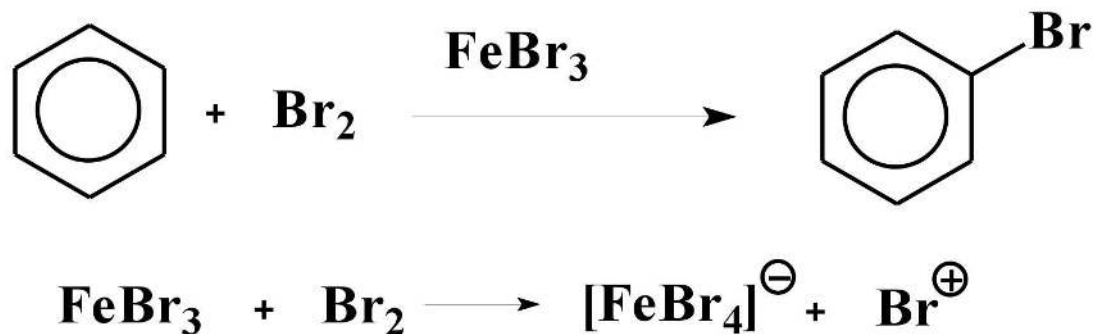
b) HNO_3 , aktívabb vegyületek esetében (aminok, fenolok)

c) $\text{NaNO}_2 + \text{F}_3\text{C}-\text{COOH}$

d) Nitróniumsók: ${}^+\text{NO}_2\text{BF}_4^-$

2. Halogénezés

Cl₂ vagy Br₂

Jódozás:

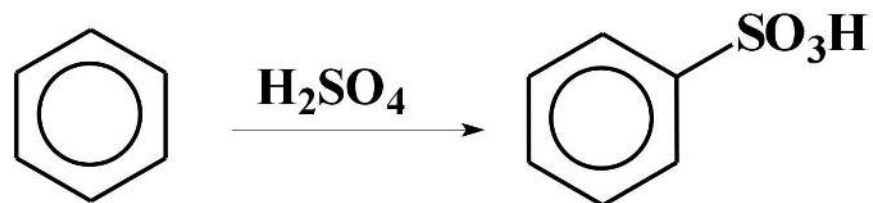
I₂ önmagában nem reaktív

Halogénező ágensek reaktivitása:

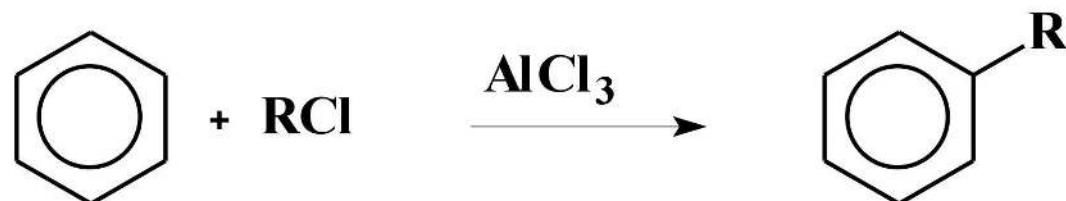
3. Szulfonálás

Ágensek: cc. H_2SO_4 , SO_3 , óleum

4. Friedel-Crafts reakció

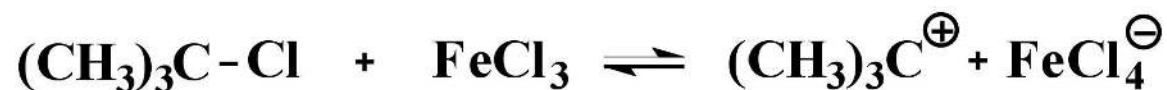
a) Alkilezés

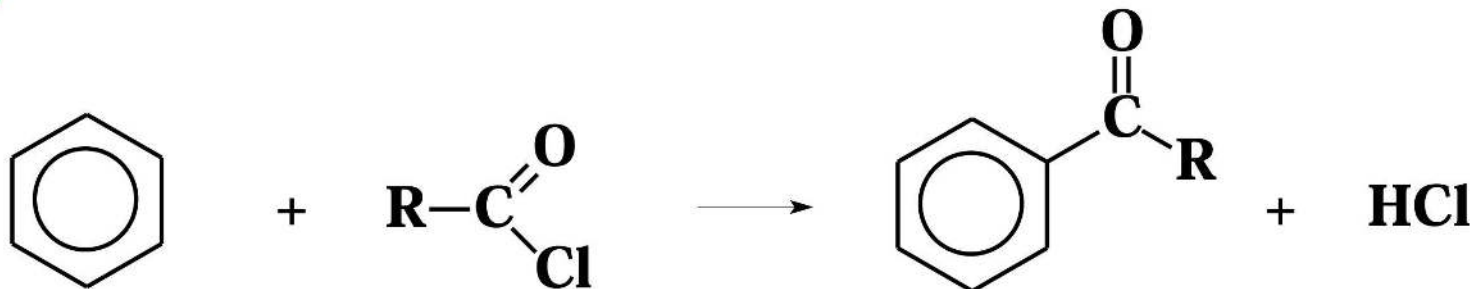
Alkilezőszerek: **R-X (alkil-halogenid)**
olefinek
alkoholok

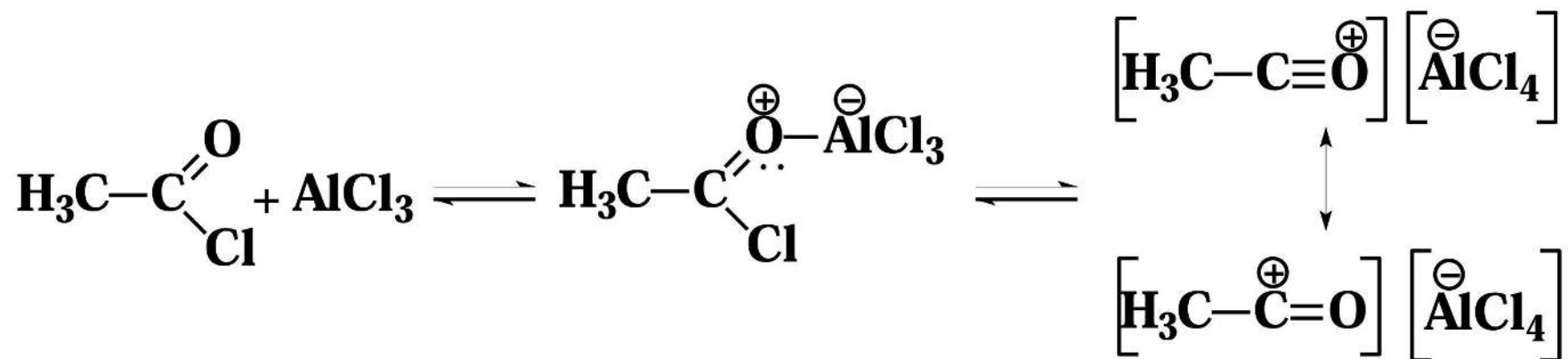
Katalizátor: Lewis-sav

b) Acilezés

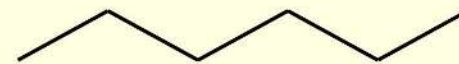
Mechanizmus:

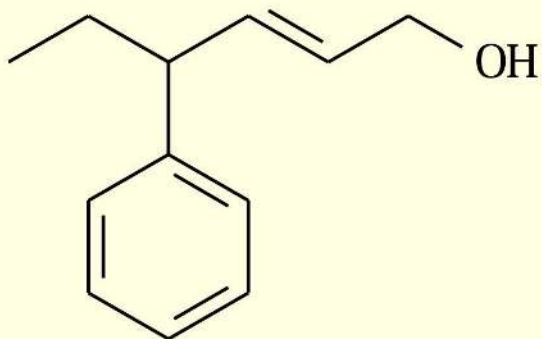
SZUBSZTITUENS HATÁSOK

Szerves vegyületek:

- kevésbé reaktív *szénlánc*

- *funkciós csoportok* (pl. heteroatom(ok), többszörös kötés(ek), aromás-, heteroaromás gyűrű(k) stb..., általában a szénváz szubsztituensei)

Szubsztituensek hatásai:

- *elektronos* hatások:
  1. induktív effektus
  2. konjugációs (mezomer) effektus
  3. mező (tér) effektus
- *szterikus* hatások

Elektronos hatások:

A szubsztituensek megváltoztatják az elektroneloszlást a vegyületekben: a részleges pozitív és negatív töltések súlypontja szétválnak.

1. Induktív effektus:

A kapcsolódó atomok közötti *elektronegativitás* különbségéből adódóan *polarizálódik* a kötés.

Az elektronegativitás függ:

a) az atomnak a periódusos rendszerben elfoglalt helyétől

balról jobbra (egy perióduson belül) nő

fentről lefelé (egy csoporton belül) csökken

d) az induktív effektus (azaz az elektronáramlás) iránya kétféle lehet:

negatív (-I): az elektronáramlás a szénatom (reakciócentrum) felől a szubsztituens felé történik;

elektronegatívabb (hetero)atom szükséges hozzá

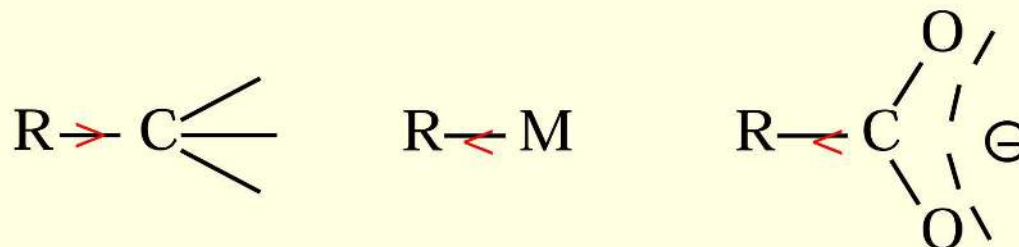
pl. -OH, -X, -NH₂, -COOH, stb....;

a szubsztituens (ligandum) felett nő az elektronsűrűség;

pozitív (+I): az elektronáramlás a szubsztituens felől a szénatom (reakciócentrum) felé történik

pl. alkilcsoport (gyenge), fémek, karboxilátcsoport (közepes)

2. Konjugációs effektus (mezomer, elektromer, rezonancia, tautomer effektus):

Pályakölcsönhatások eredménye, melynek során *mezomer* szerkezetek alakulnak ki.

Valamely csoport, melyben legalább egy atom osztatlan elektrópárral rendelkezik, a szomszédos telítetlen kötéshez, vagy aromás rendszerhez kapcsolódva *megváltoztatja a töltéselosztást*.

Az effektus mértéke a konjugáció erősségével és kiterjedésével *növekszik*.

A konjugációs effektus feltétele:

- a centrumok koplánárisak,
- a konjugálódó orbitálok pályatengelye párhuzamos legyen.

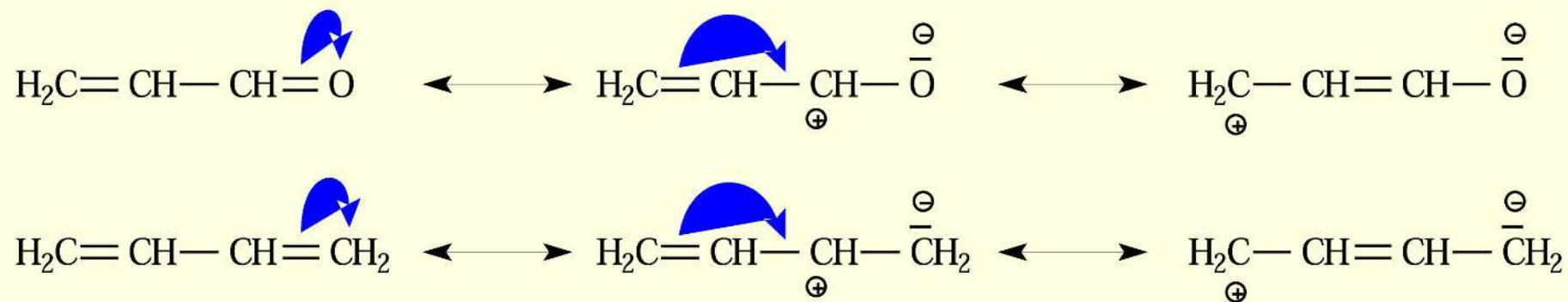
Az elektronáramlás iránya és jelölése:

pozitív vagy negatív lehet

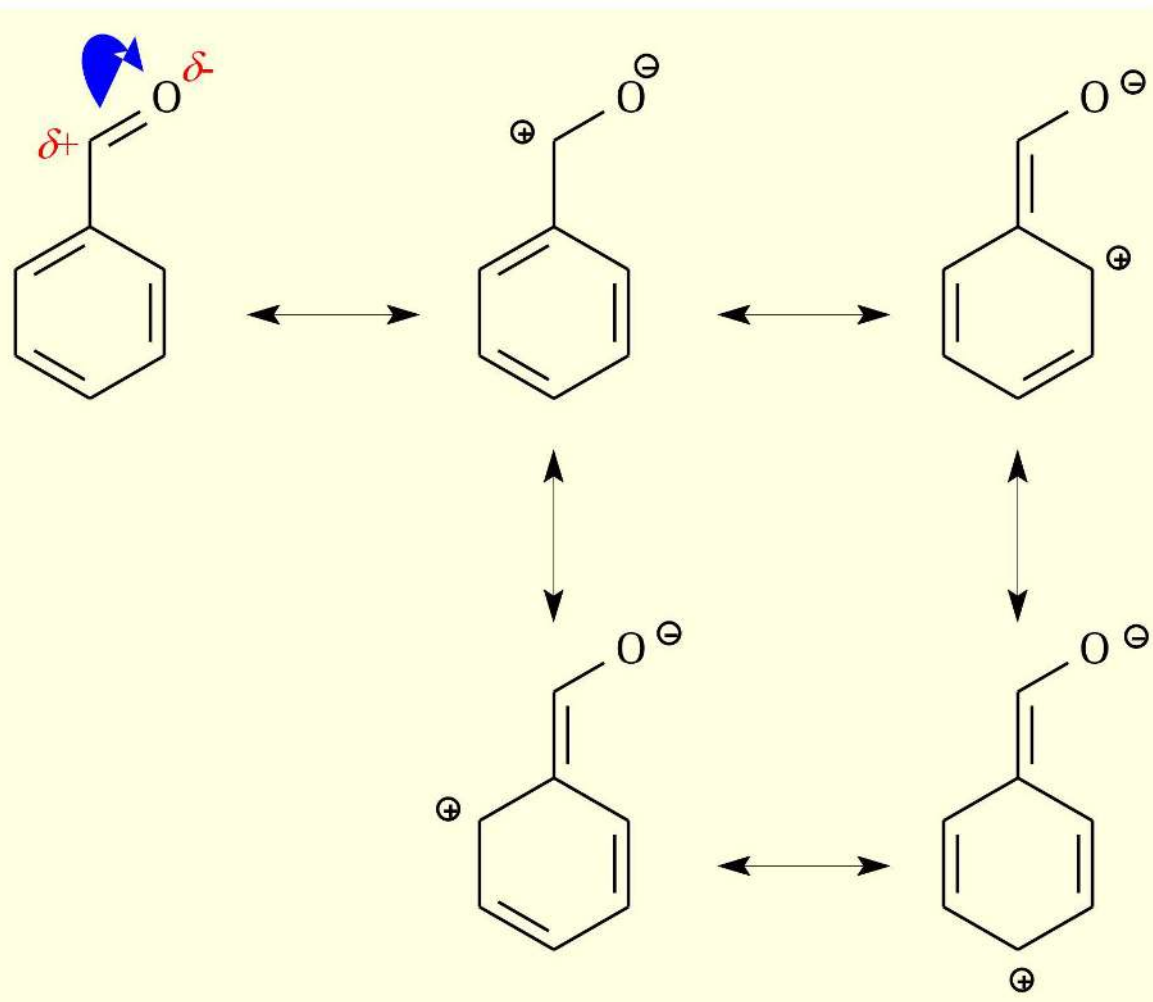

Aciklusos példák:

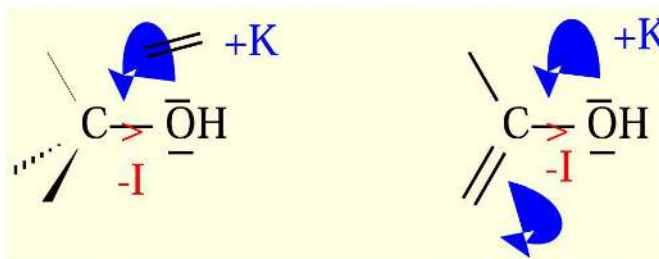
Ciklusos példa:

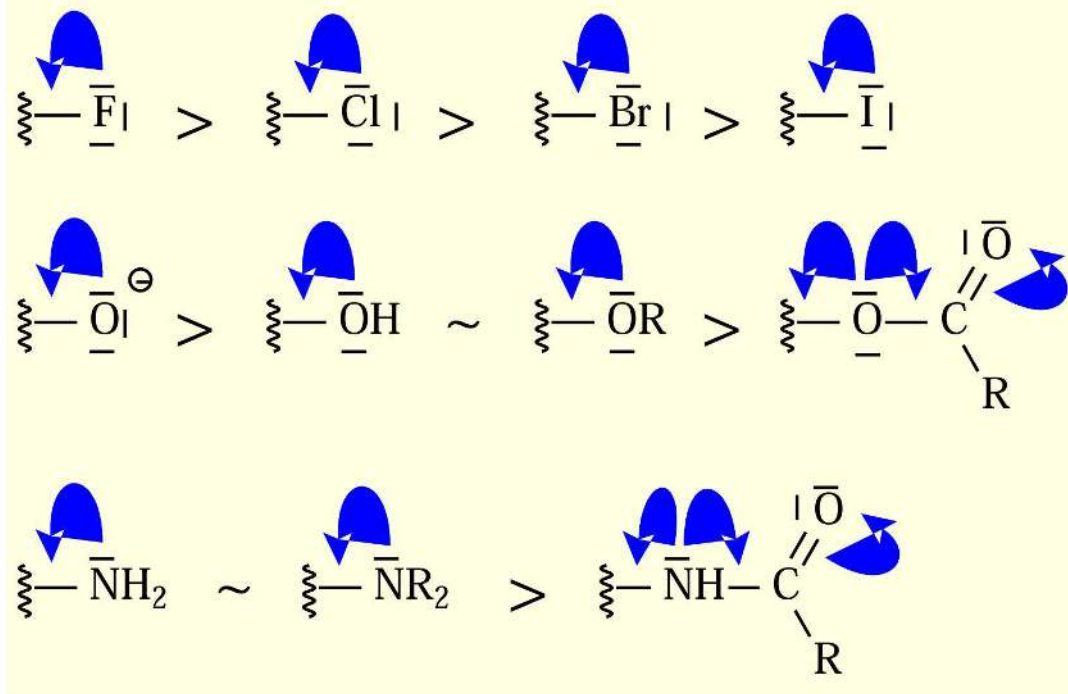
az elektronhiány
elsősorban *orto* és *para*
helyzetben jelenik meg

2. $n - \pi$ konjugáció:

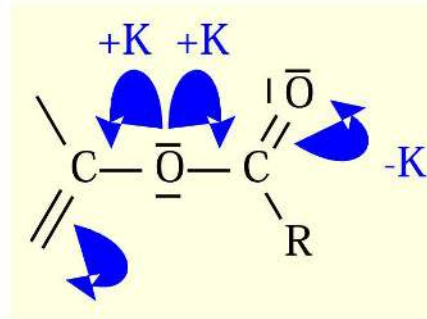
- általában: valamilyen kettőskötéshez, vagy delokalizált rendszerhez nemkötő elektronpárt tartalmazó szubsztituens kapcsolódik
- legtöbbször a hatás elektronküldő, azaz pozitív: +K (+C) vagy +M
- a szubsztituens felett csökken a kettőskötés felett nő az elektronsűrűség

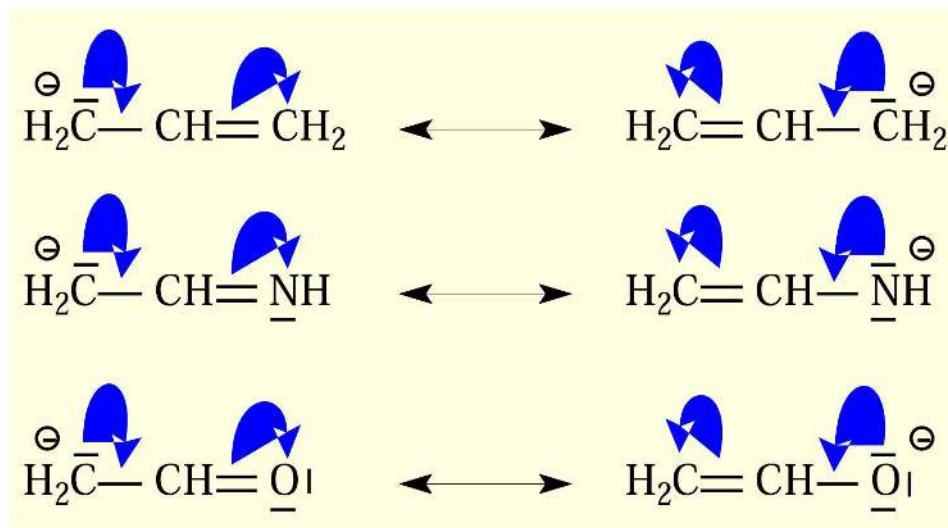
- a nemkötő elektronpár rendszerint egy, a szénatomnál elektronegatívabb atomhoz tartozik

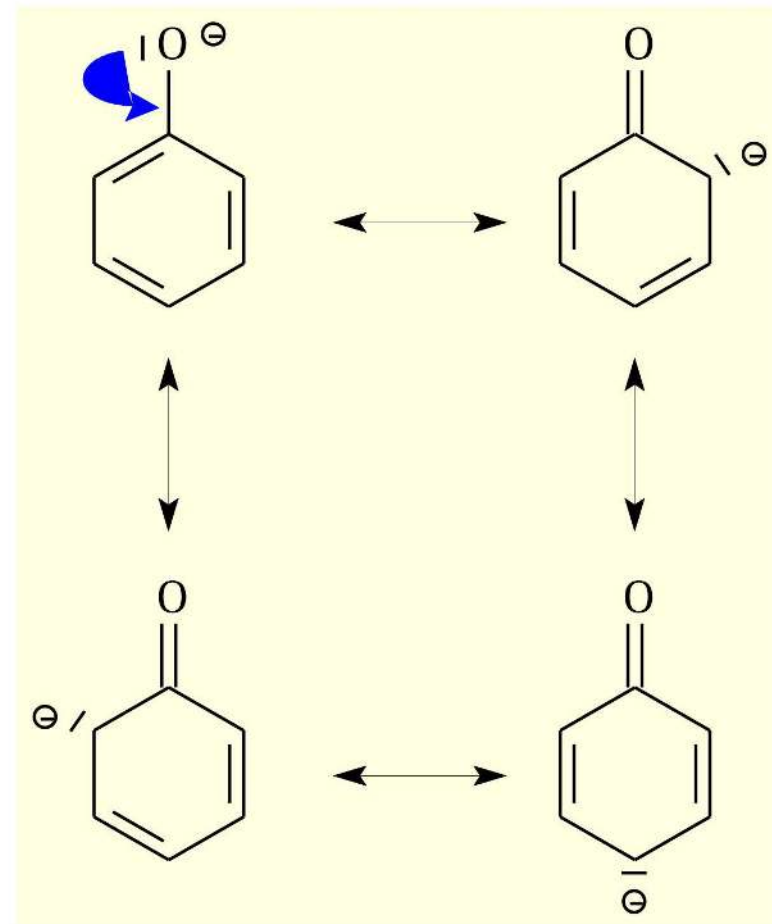
- a hatás lehet elektronszívó, azaz negatív is: -K (-C) vagy -M

Aciklusos példák:

Ciklusos példa:

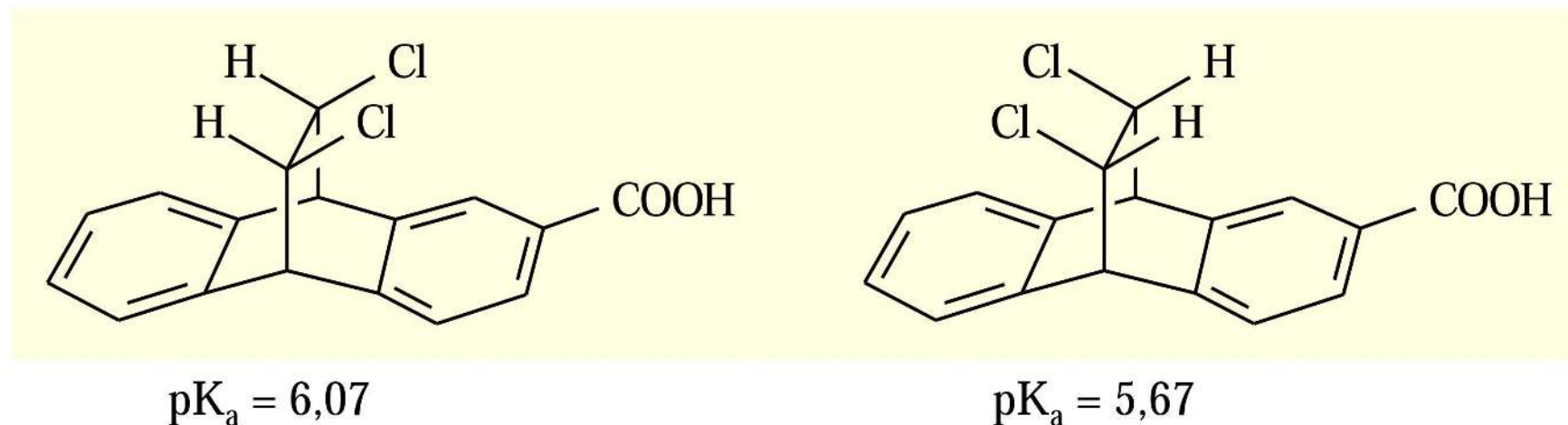

az elektronfelesleg elsősorban *orto* és *para* helyzetben jelenik meg

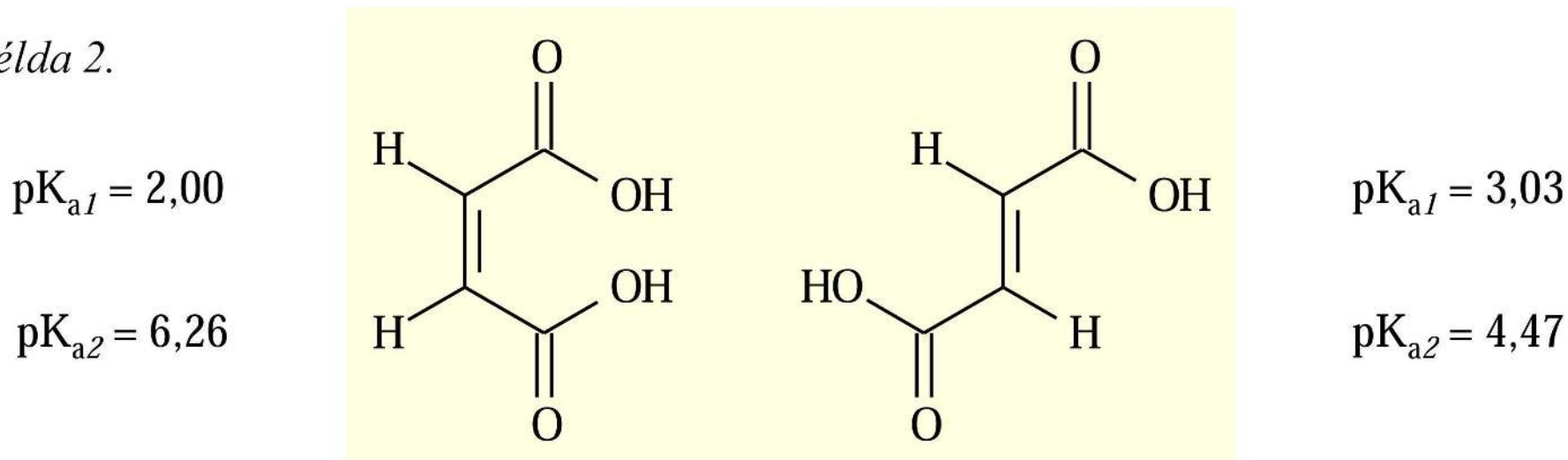
3. Mezőeffektus (elektrosztatikus téreffektus):

Figyelem, nem azonos a szterikus effektussal! A molekulában levő elektromos töltések a *téren át*, vagy *oldószermolekulán át* terjednek. Gyakran nehéz megkülönböztetni az induktív effektustól. A molekula geometriájától függ.

Példa 1.

Példa 2.

Szterikus hatások:

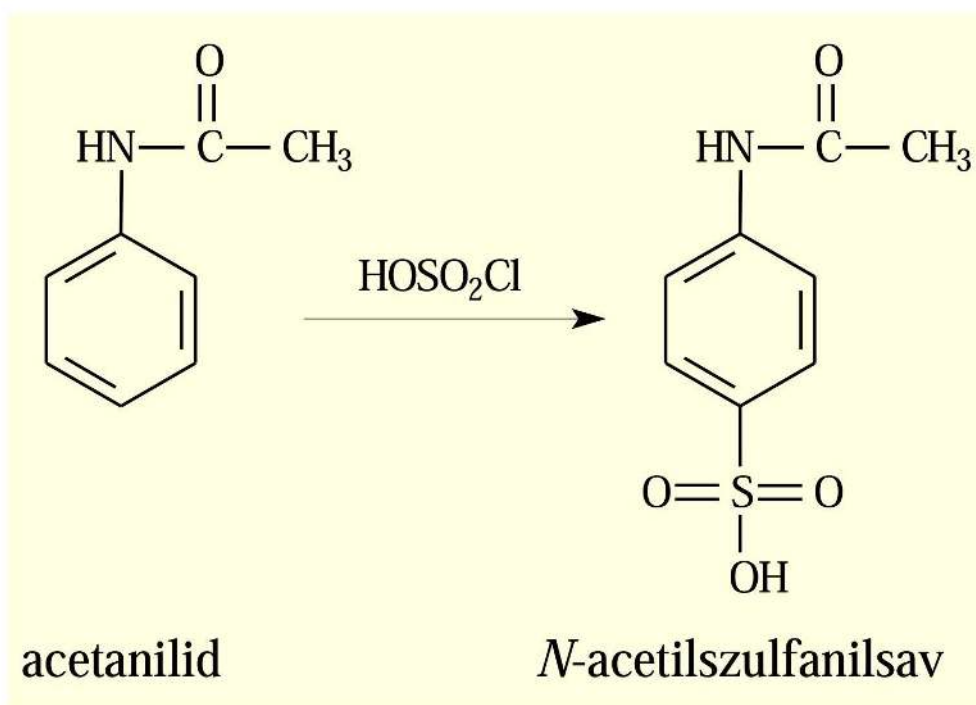
Nagy térkitöltésű csoport különleges szerkezete, vagy konformációja idézi elő.

Hatásai: - egyensúly eltolódása

- reakciók irányának megváltozása

- reakciók sebességének megváltozása

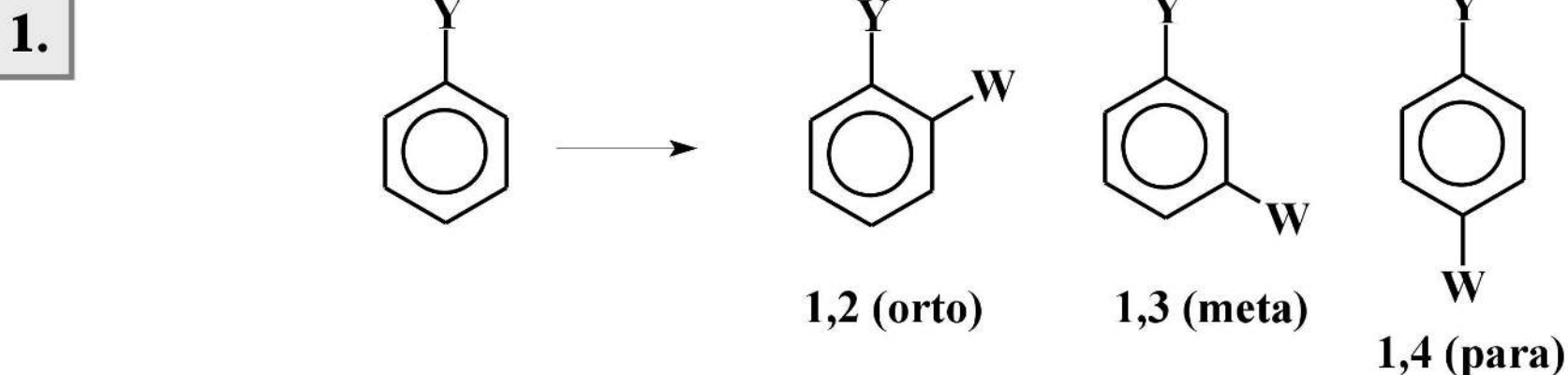
Példa

Szterikus gátlás és gyorsítás

Irányítási szabályok S_EAr reakciókban

Monoszubsztituált benzolszármazékok további szubsztitúciós reakciója:

2. A benzolhoz képest a reakciósebesség lehet lassúbb vagy gyorsabb

➔ dezaktiváló, illetve aktiváló szubsztituens.

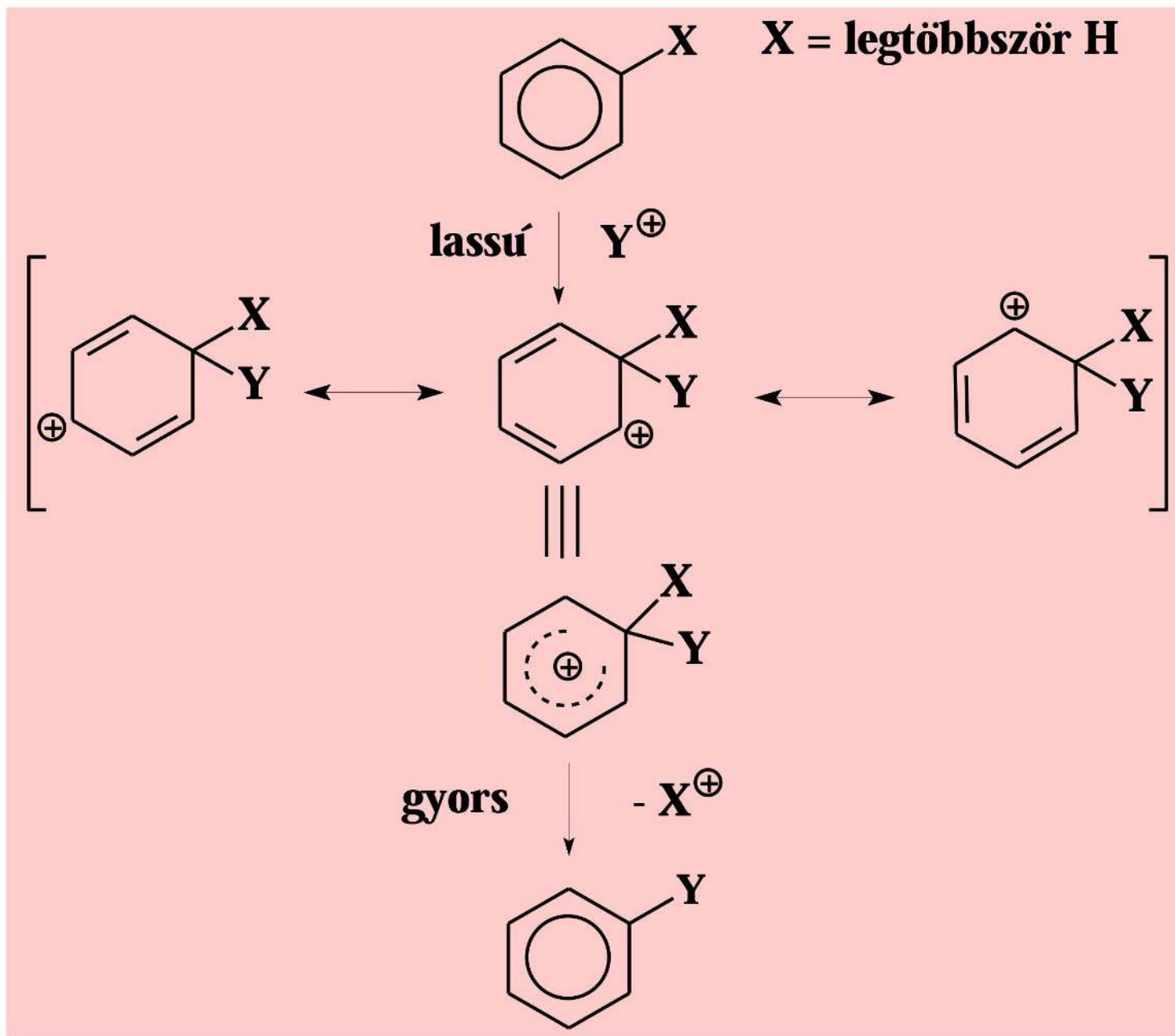
3. A termék képződése legtöbbször kinetikusan kontrollált.

4. A termékarány a reakció irreverzibilitásától függ(het).

+M és -M effektussal rendelkező csoportok

+M effektus		-M effektus	
O[⊖]	SR	NO₂	CHO
S[⊖]	SH	CN	COR
NR₂	Br	COOH	SO₂R
NHR	I	COOR	SO₂OR
NH₂	Cl	CONH₂	NO
NHCOR	F	CONHR	Ar
OR	R	CONR₂	
OH	Ar		
OCOR			

Aromás elektrofil szubsztitúció (S_EAr)

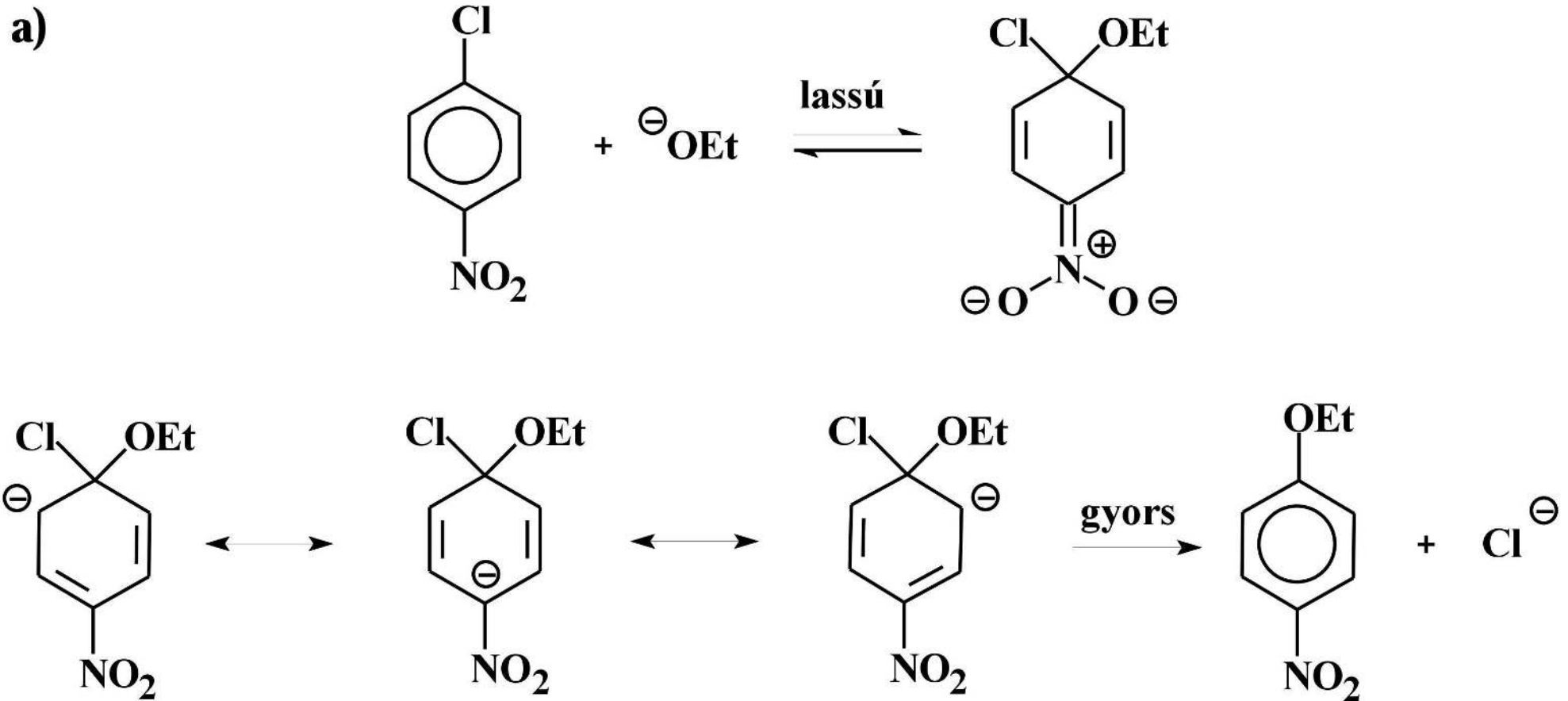

Az aromás elektrofil szubsztitúció (S_EAr) irányítási szabályai

Irányító szubsztituens	Effektusai	Eredő hatásuk	Irányító hatás		
$-O^-$	+I, +K	<p>Aktíváló hatás nő</p> <p style="text-align: center;">↑</p> <p>-----</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>Dezaktíváló hatás nő</p>	<p><i>orto</i> és <i>para</i> irányító hatás</p>		
$-NH_2, -NHR, -NR_2$	-I < +K				
$-OH, -OR$					
$-NHCOR$					
$-OCOR$					
alkil	+I, +H				
aril	+K				
$-F, -Cl, -Br, -I$	-I > +K				
$-CONH_2, -CONHR, -CONR_2$	-I, -K			<p>Dezaktíváló hatás nő</p>	<p><i>meta</i> irányító hatás</p>
$-COOH, -COOR$					
$-CHO, -COR$					
$-SO_3H, -SO_2NH_2, -SO_3R$					
$-C\equiv N$					
$-NO_2$					
$-(N\equiv N)^+$					
$-NR_3^+, -NH_3^+$		-I, -H			

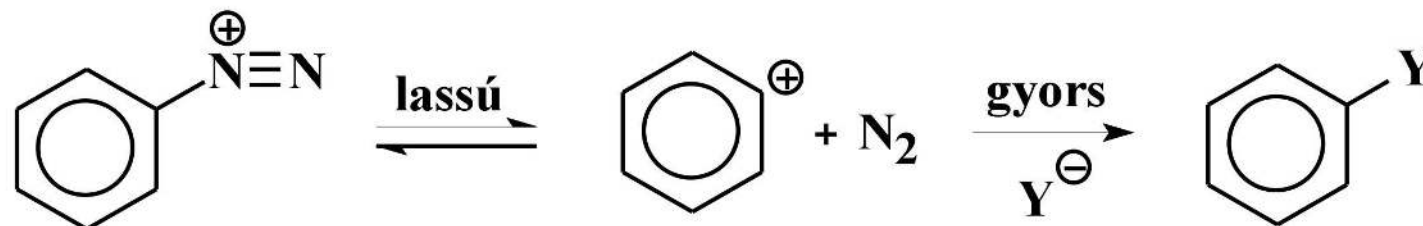
Aromás nukleofil szubsztitúciós reakciók

S_NAr mechanizmus

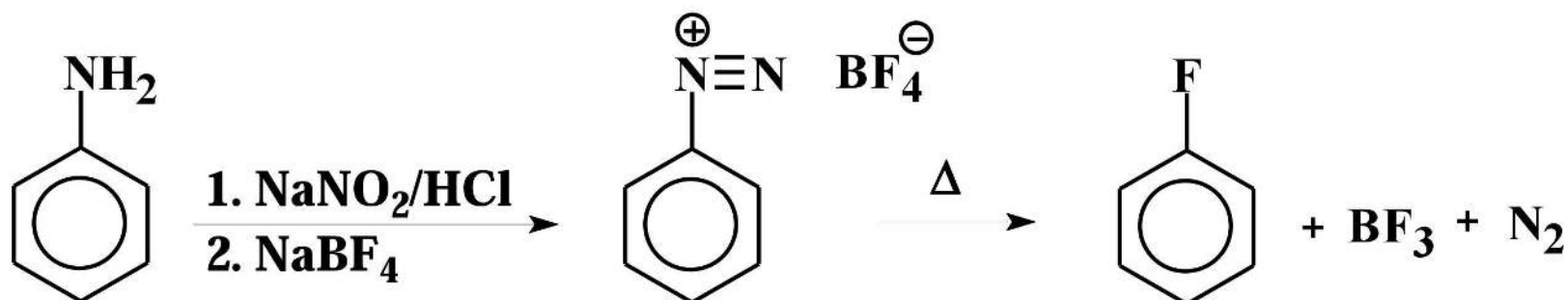

Feltétel: elektronszívó szubsztituens, jó távozó csoport

b)

Balz-Schiemann reakció

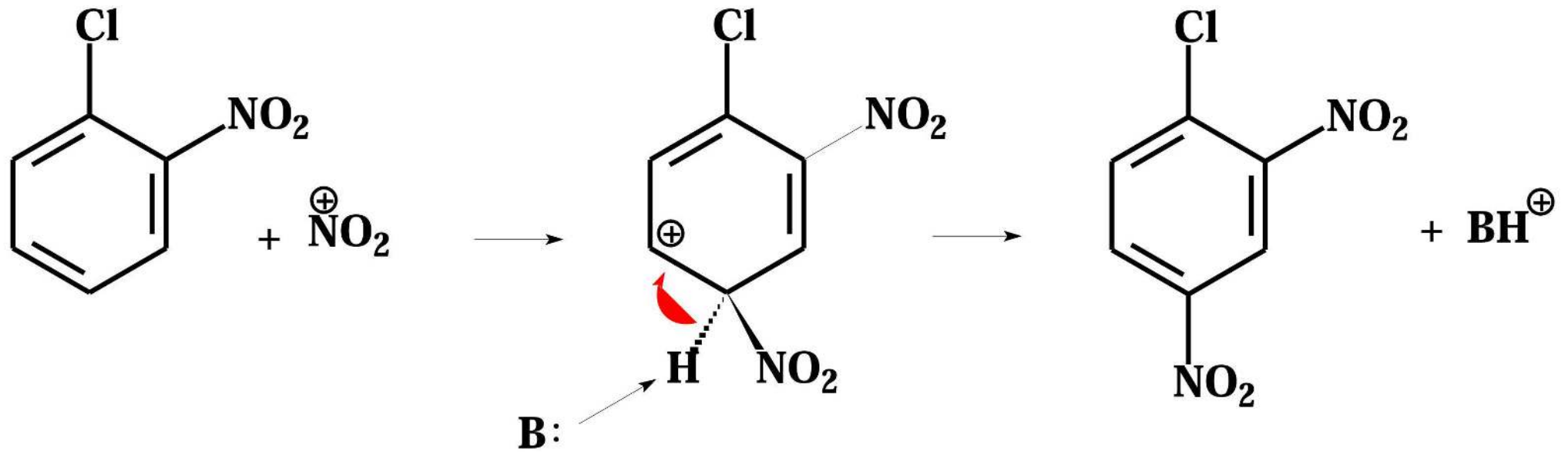

A két reakció (elektrofil és nukleofil) összehasonlításban:

($\text{S}_{\text{E}}\text{Ar}$) elektrofil ágens, proton a távozó csoport

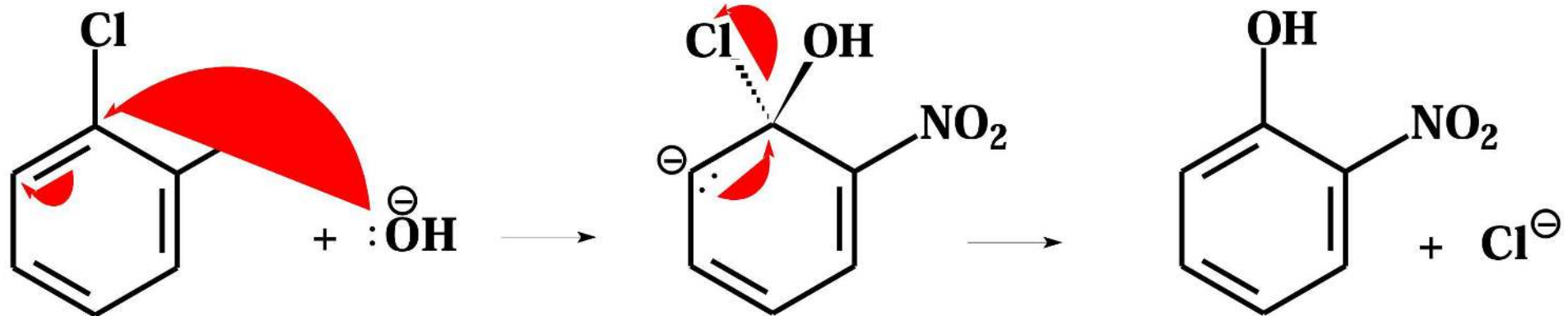
($\text{S}_{\text{N}}\text{Ar}$) nukleofil ágens, halogenid a távozó csoport

S_E2Ar

Wheland
intermediär

S_N2Ar

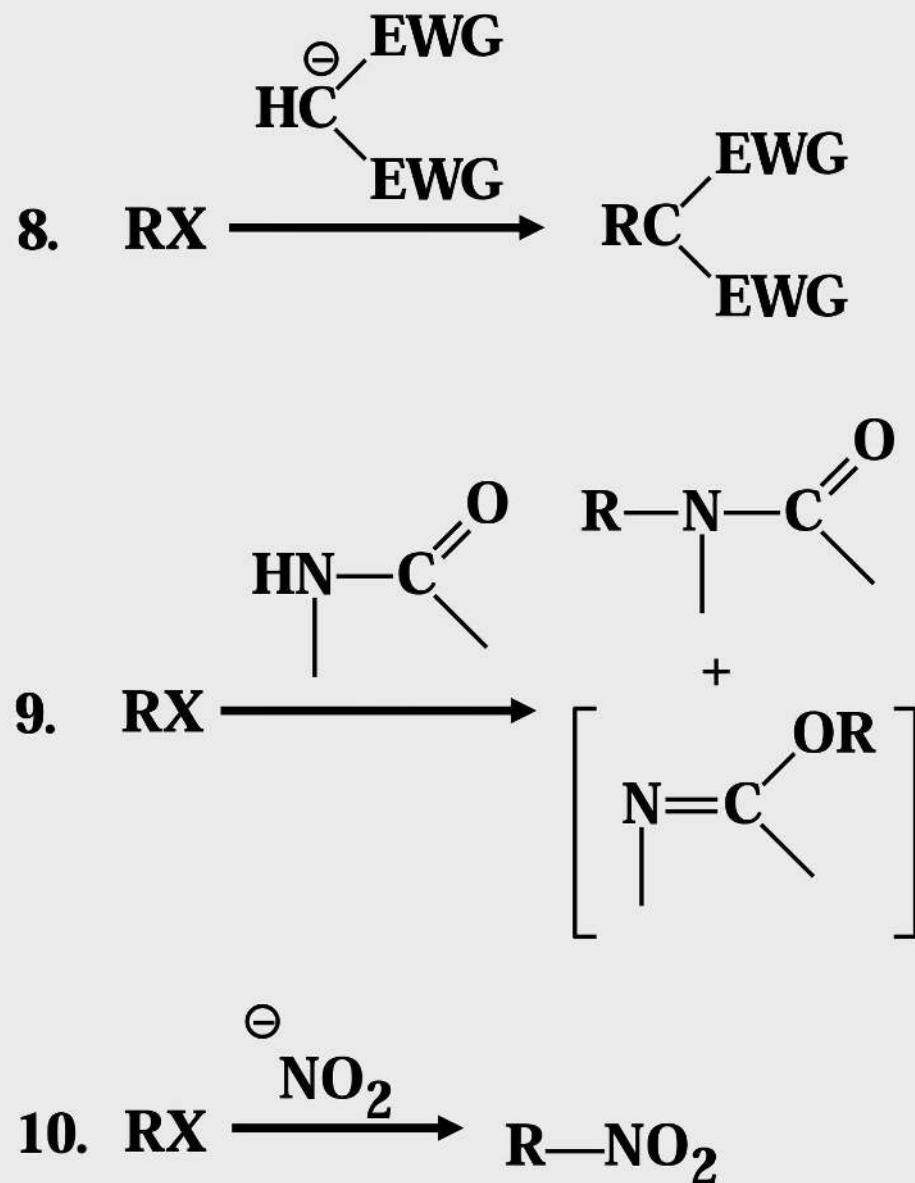
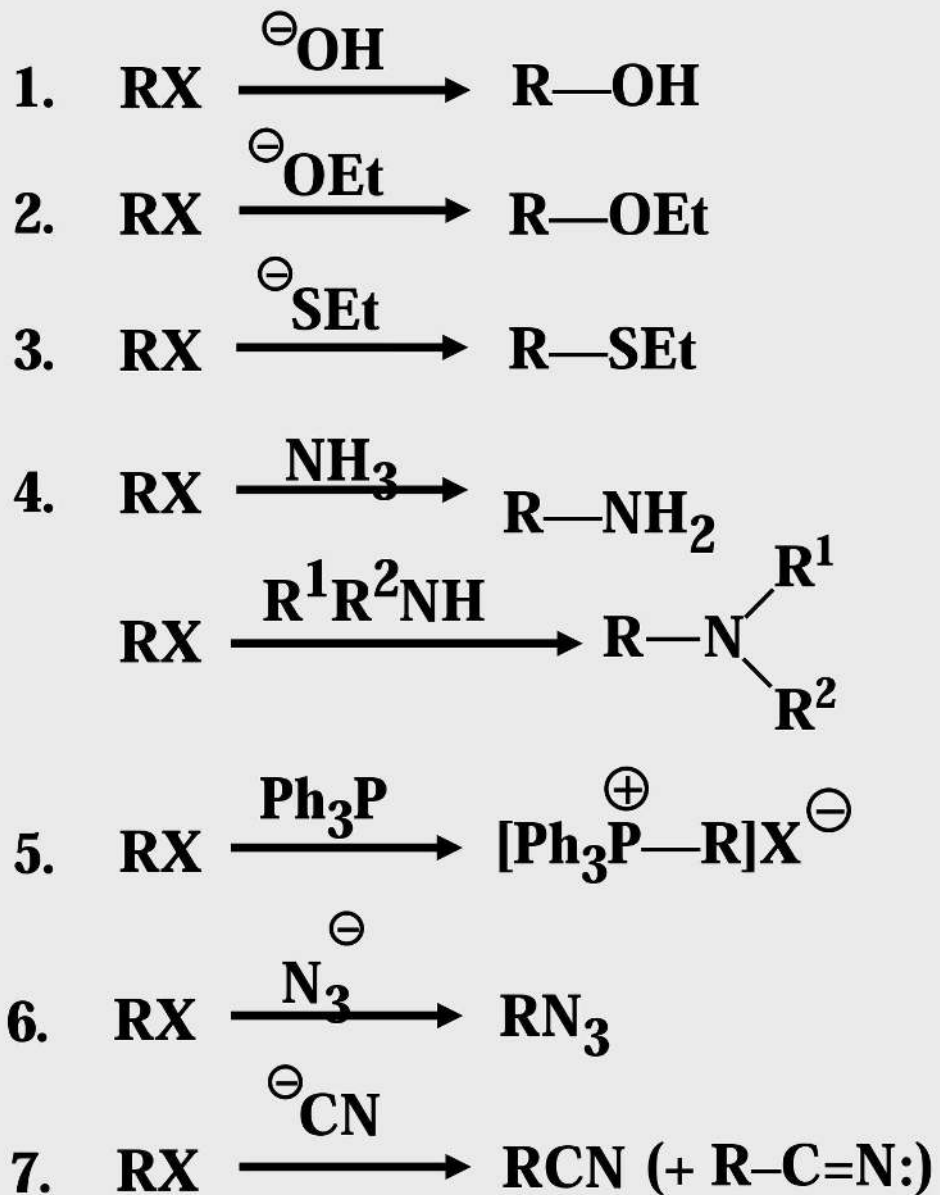
Meisenheimer
intermediär

Alifás halogénvegyületek

Szerkezet

	Kötéstávolság (Å)	Homolitikus disszociációs energia (kcal/mol)
Alkil-F	1,38	116
Alkil-Cl	1,77	81
Alkil-Br	1,91	66
Alkil-I	2,21	51
$\text{H}_2\text{C}=\text{CH}-\text{Cl}$	1,69	104
$\text{H}_2\text{C}=\text{CH}-\text{CH}_2-\text{Cl}$		60
$\text{H}_2\text{C}=\text{CH}-\text{Br}$	1,86	

Alifás nukleofil szubsztitúció

S_N1 és S_N2

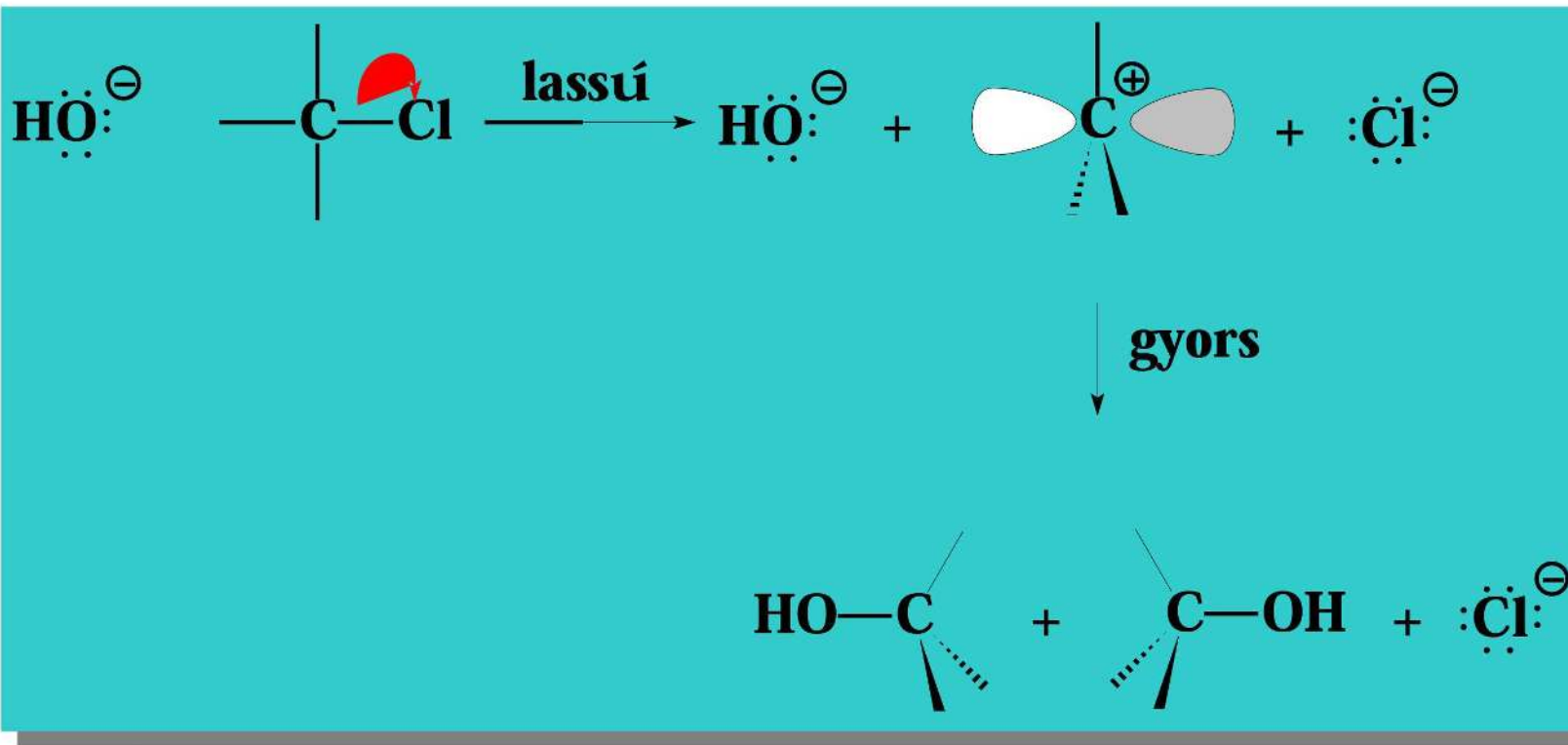
Alkilezés

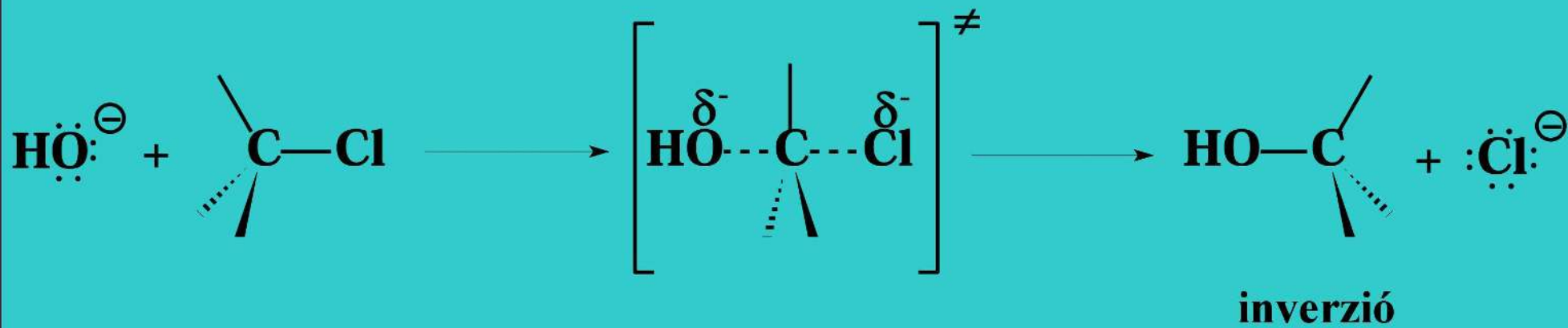
nukleofil

nukleofug

S_N1

S_N2

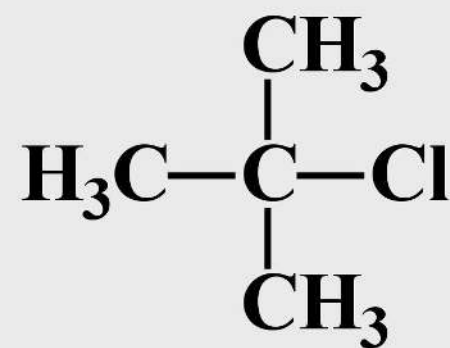
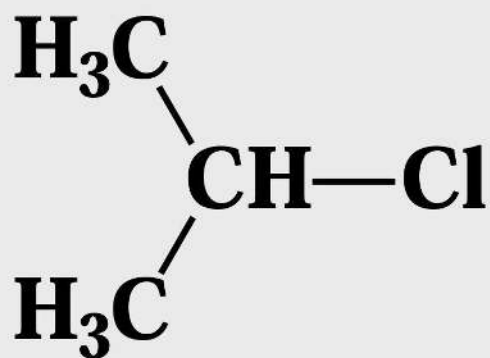

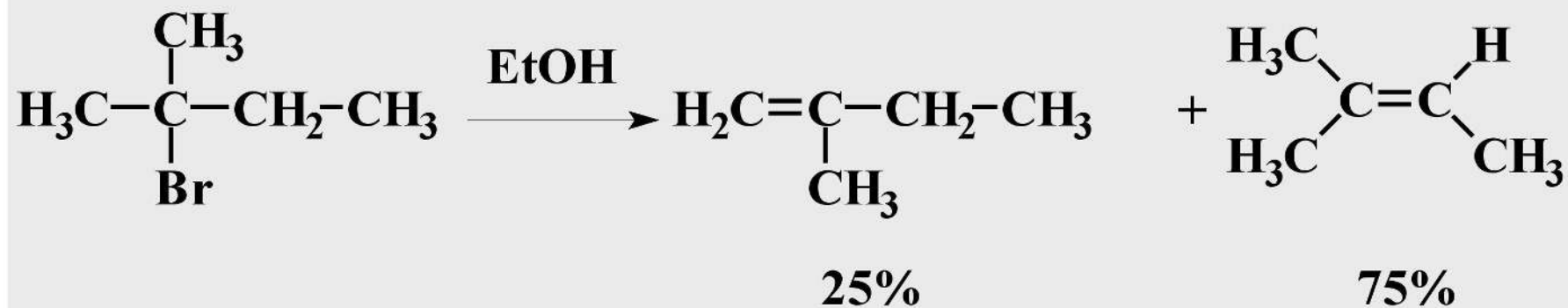

1°

2°

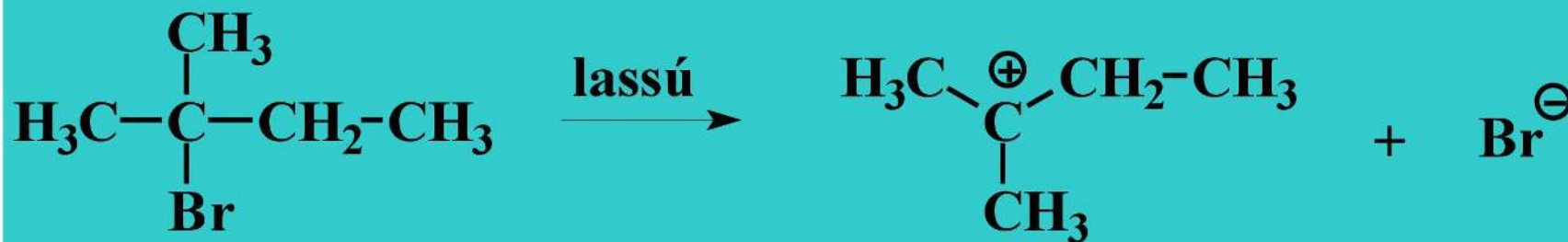
3°

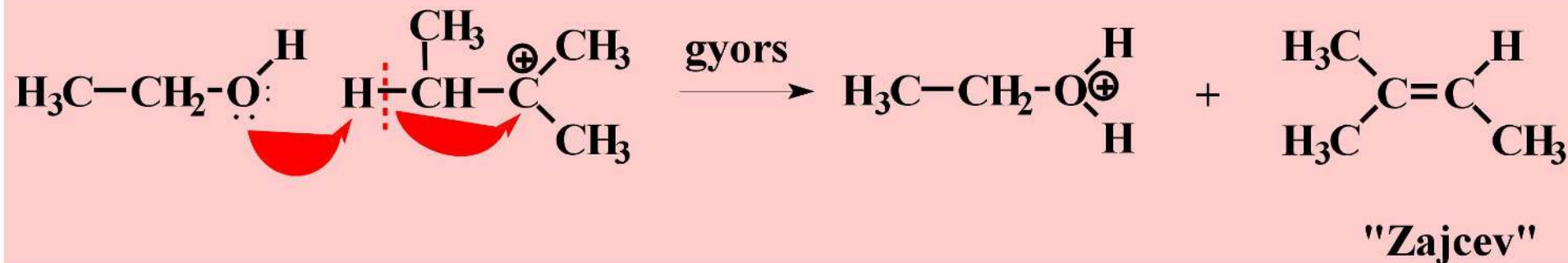
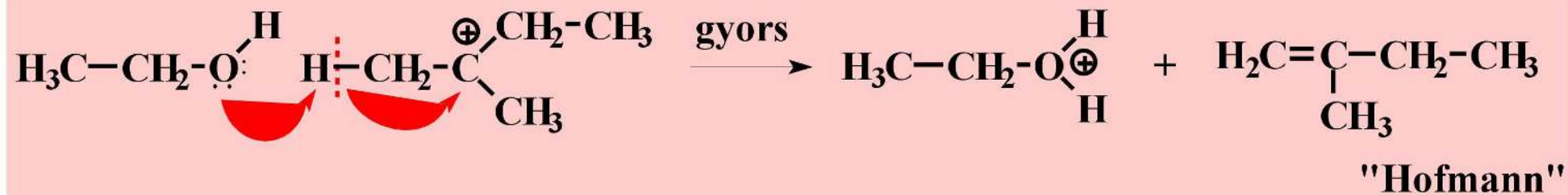
E₁

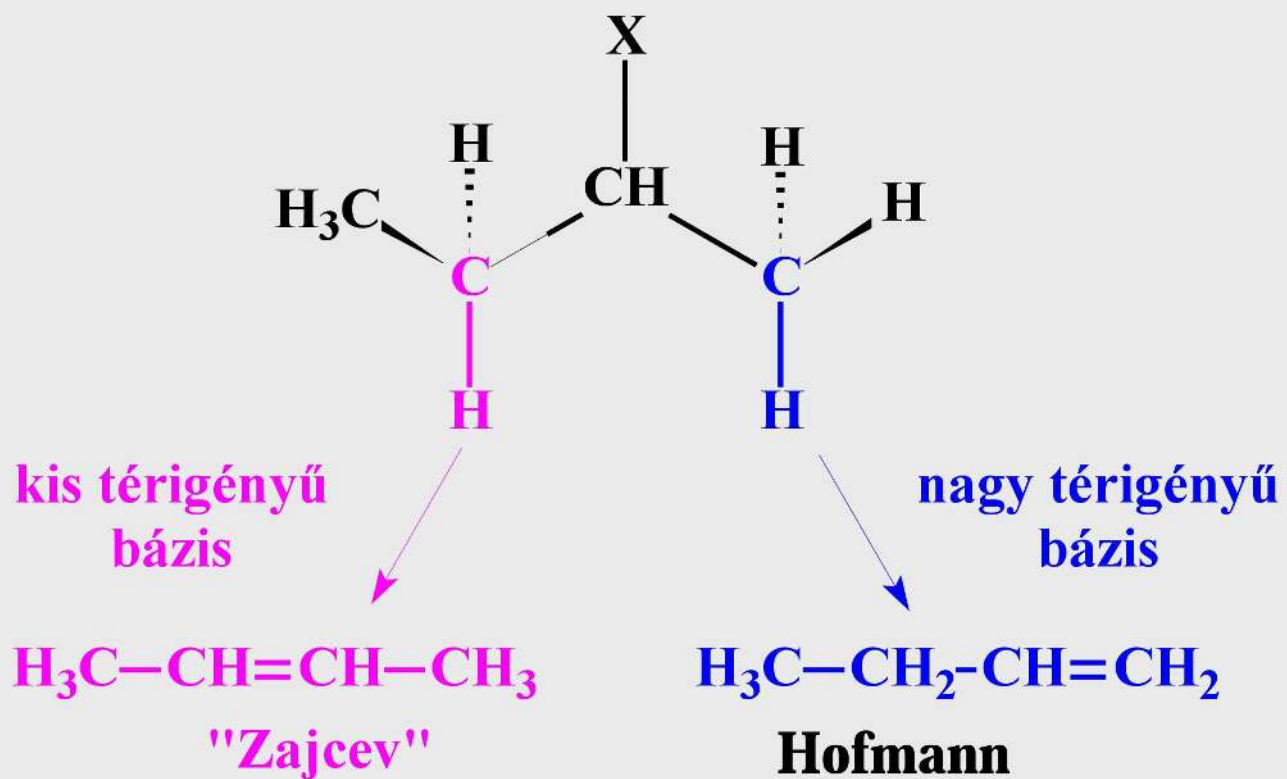
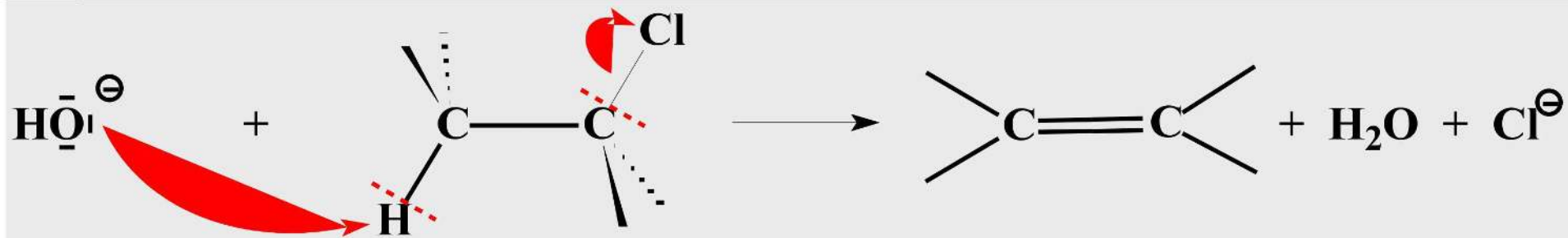
Mechanizmus

1. lépés:

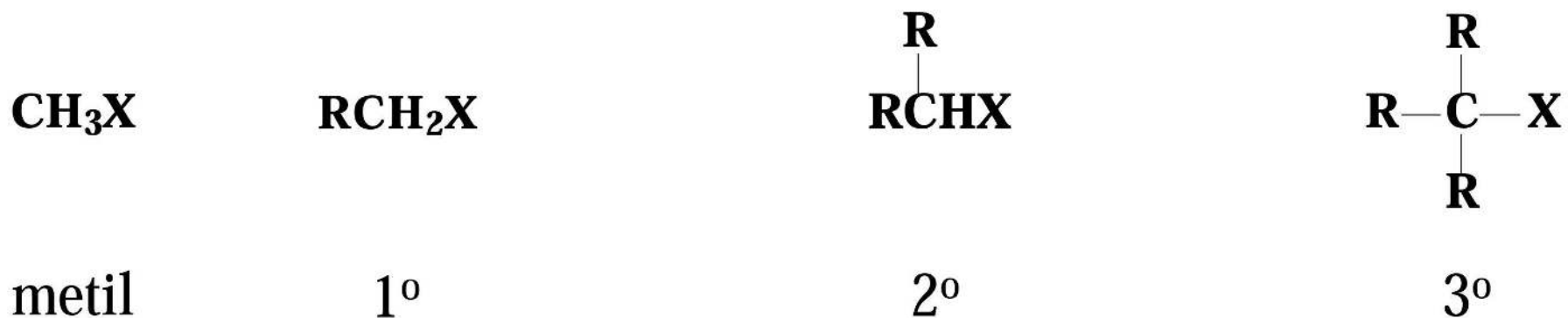

2. lépés:

E₂

S_N1, S_N2, E1, E2 reakciók

bimolekuláris mechanizmus (S_N2 v. E2)

S_N2 főleg S_N2, de
erős térgátolt B[⊖] :
E2

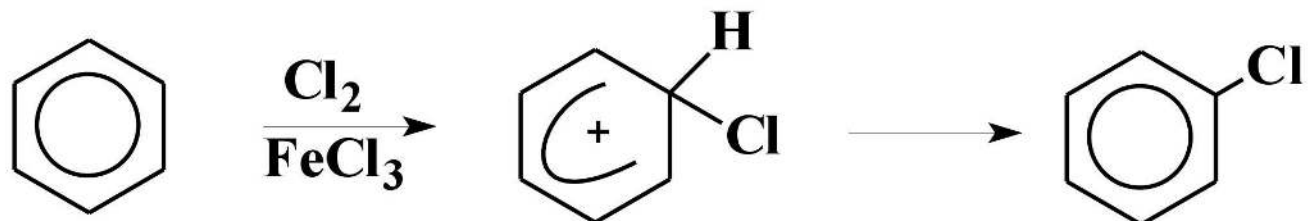
gyenge bázis
(I[⊖], Cl[⊖], CN[⊖]): S_N2
erős bázis (RO[⊖]):
E2

S_N1/E1 v. E2

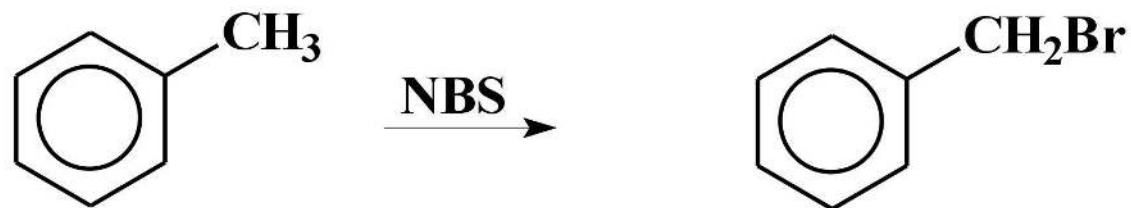
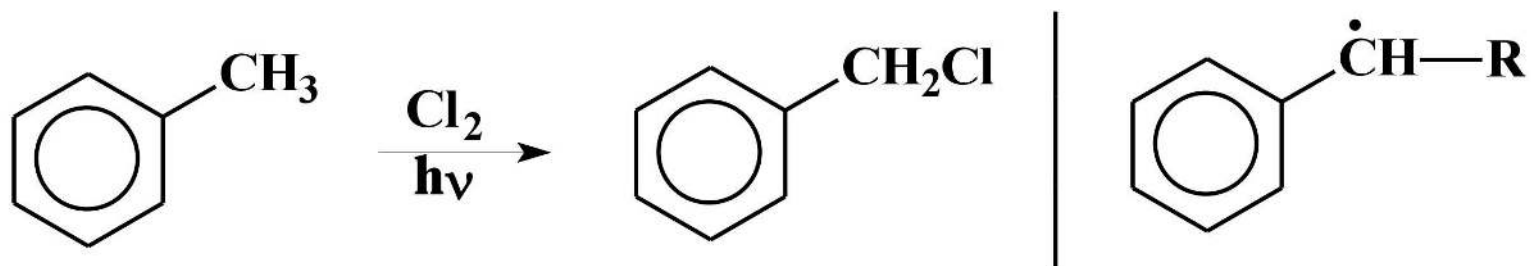
S_N2 ∅
szolvólízis: S_N1/E1
(alacsony T, S_N1)
erős bázis(RO[⊖]):
E2

Előállítások

1. S_EAr magszubsztituált származék

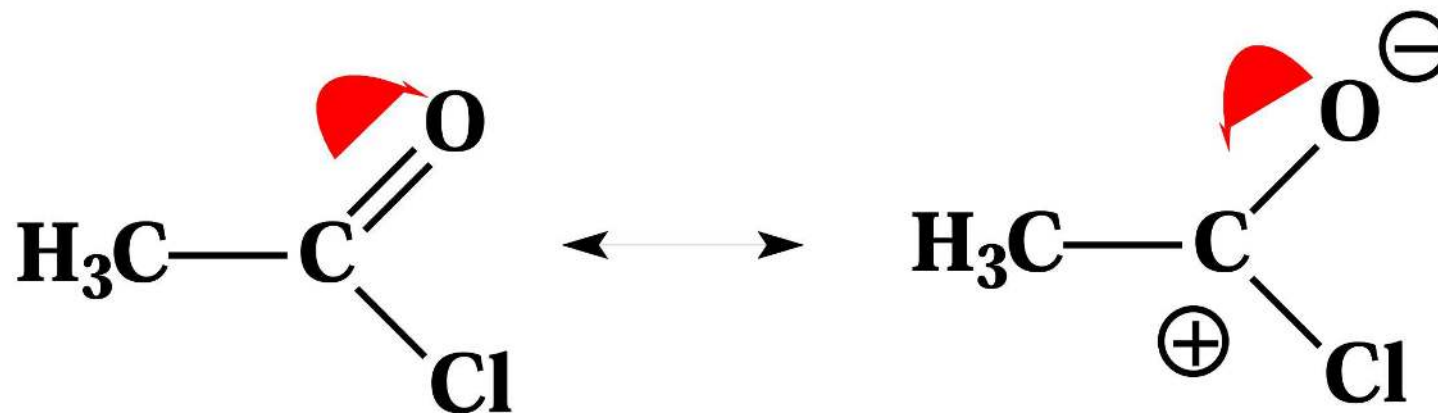

2. S_R oldalláncban halogénezett származék

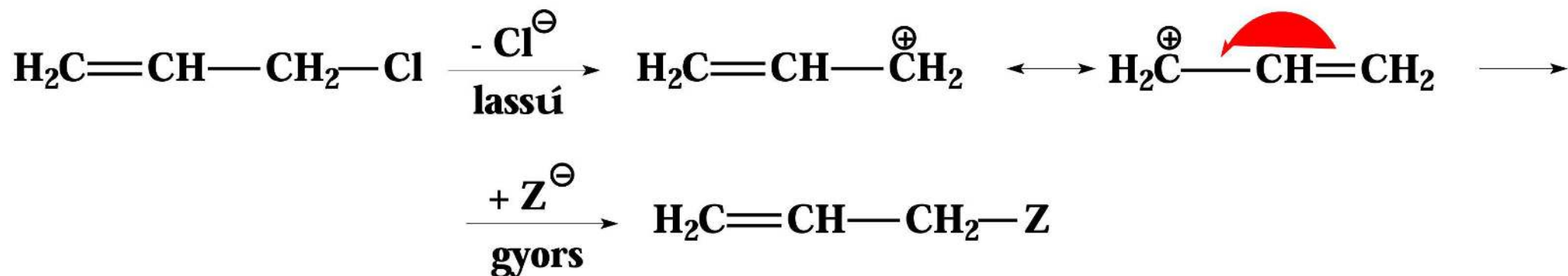
1 > 2 > 3 > 4

1) Acetil-klorid (savhalogenid)

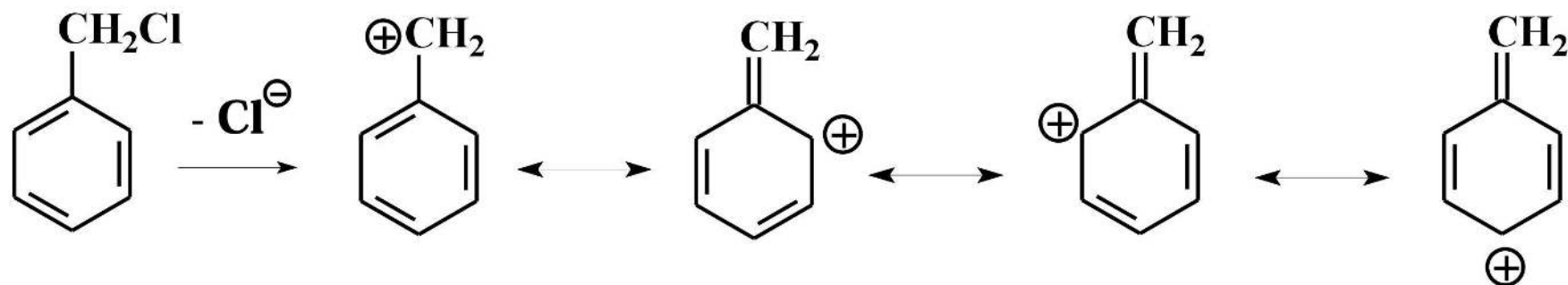
2) Allil-klorid (allil-halogenid)

Allil-kation

Benzil-klorid (benzil-halogenid)

Benzil-kation

benzilkation

allilkation

benzilgyök

allilgyök

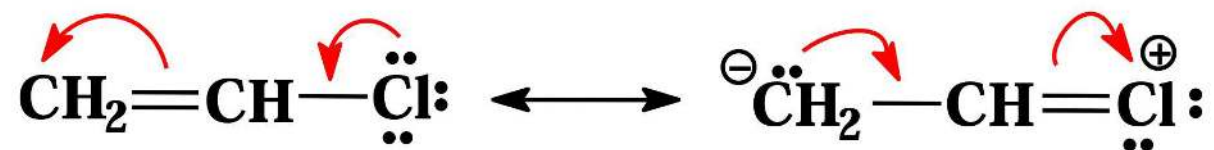
benzilanion

allilanion

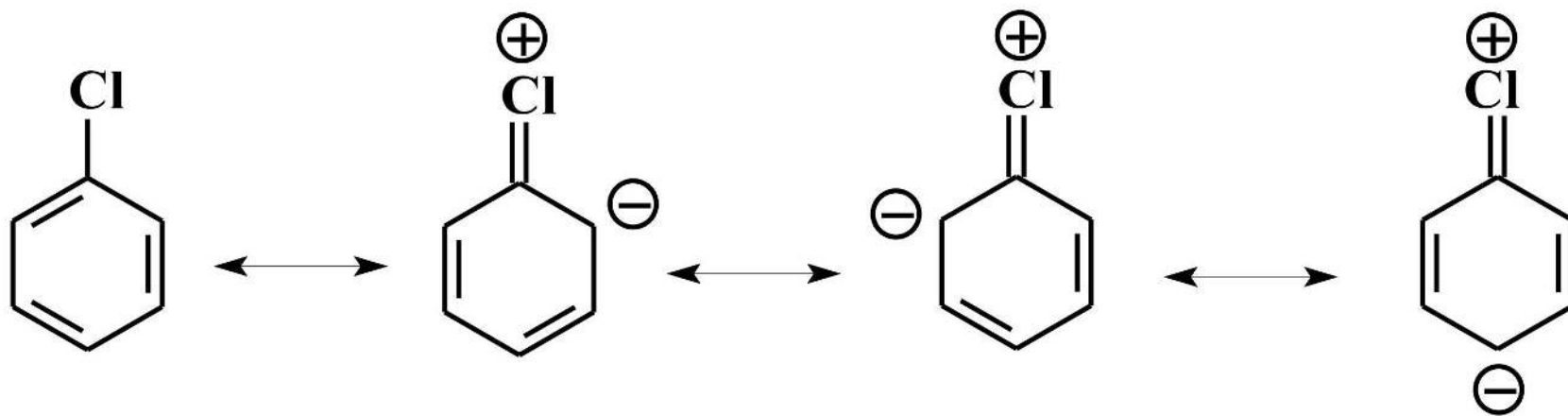
3) Propil-klorid (alkil-/cikloalkil-halogenid)

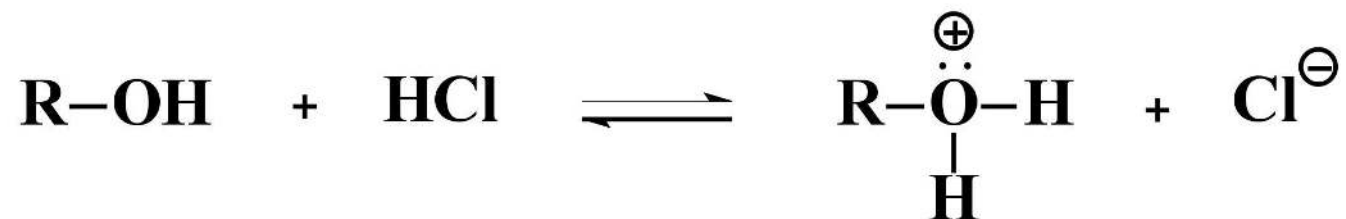
4) Vinilklorid (halogén-etén)

Klórbenzol (arilhalogenid)

Alkoholok amfoterek

oxónium ion
konjugált sav
 $\text{pK}_a = -2$

Mivel az alkohol pK_a értéke $\approx$ a víz pK_a értéke,
vizes közegben nem állítható elő alkoholát ($\text{pK}_a \approx 16$, illetve 15,7)

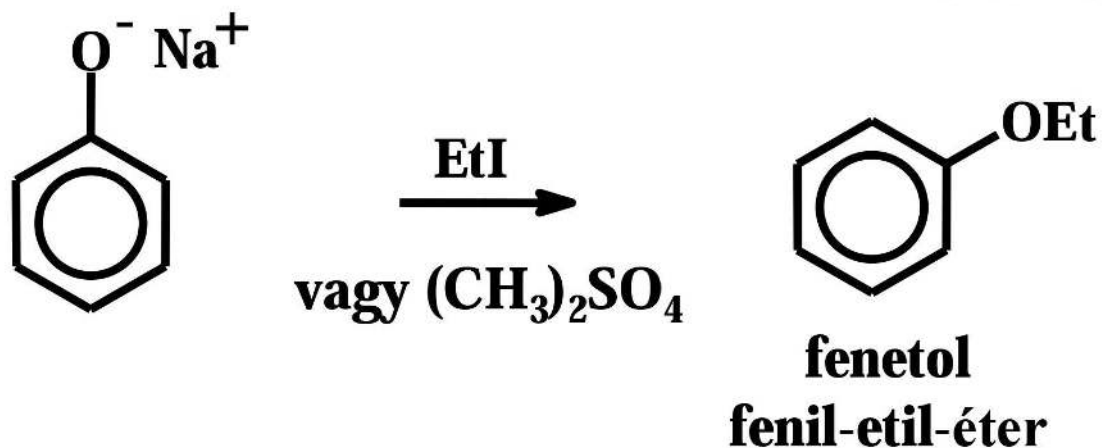
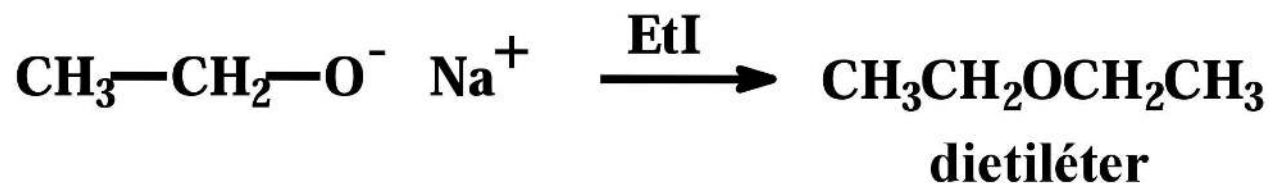

Alkohol fémnátriummal nem abszolútizálható.

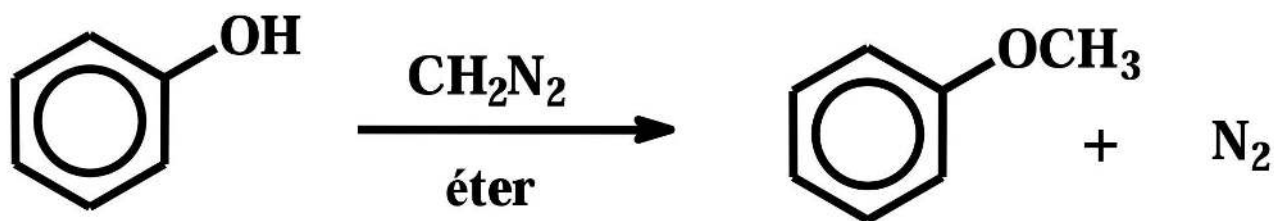
Kémiai tulajdonságok

1. Alkilezés (éterképzés)

Williamson szintézis

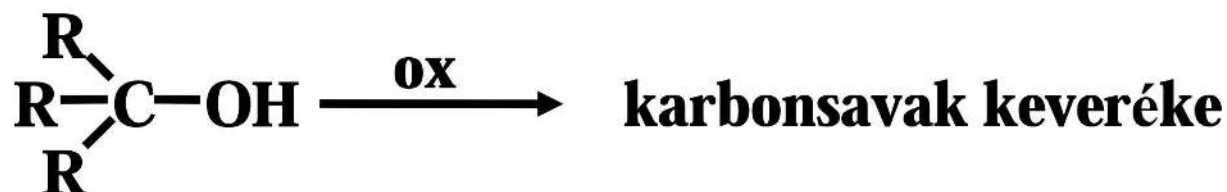
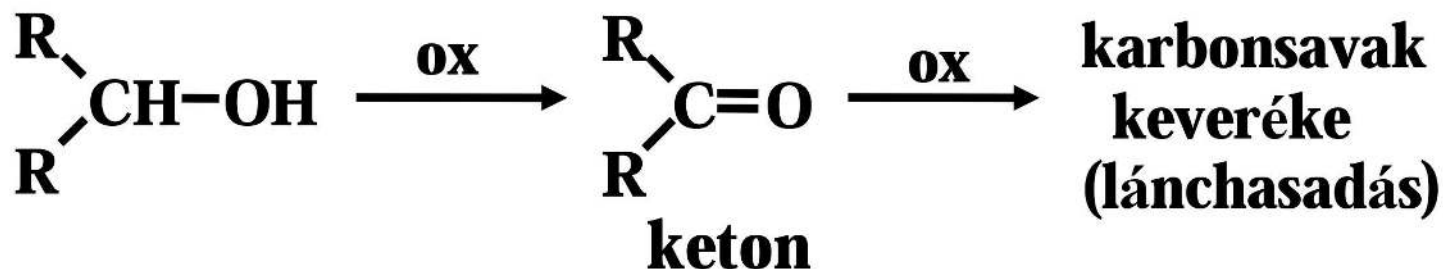
De

(alkoholok nem reagálnak)

2. Oxidáció

a) alkoholok

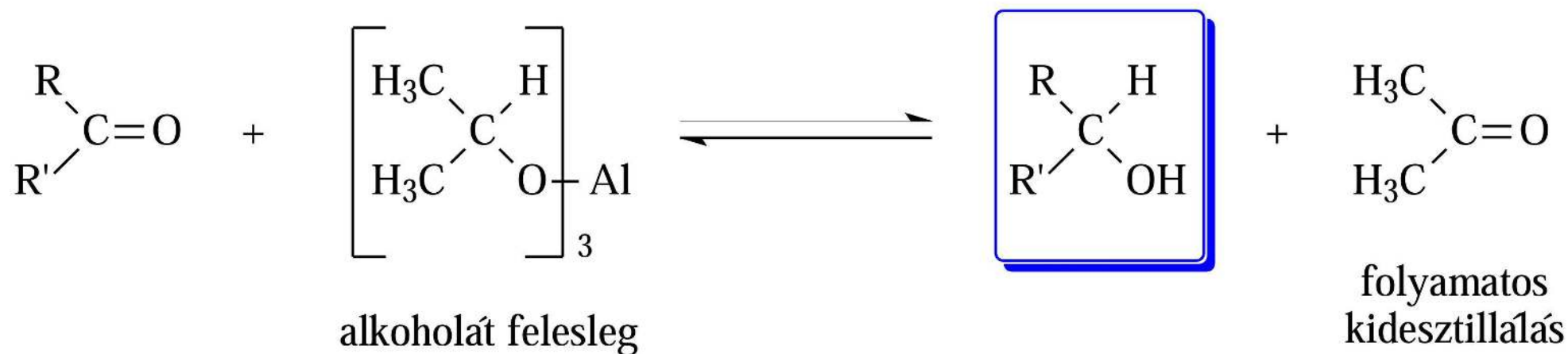

$\begin{array}{c} \text{R} \\ \diagdown \\ \text{CHOH} \\ \diagup \\ \text{R} \end{array}$ is oxidálható

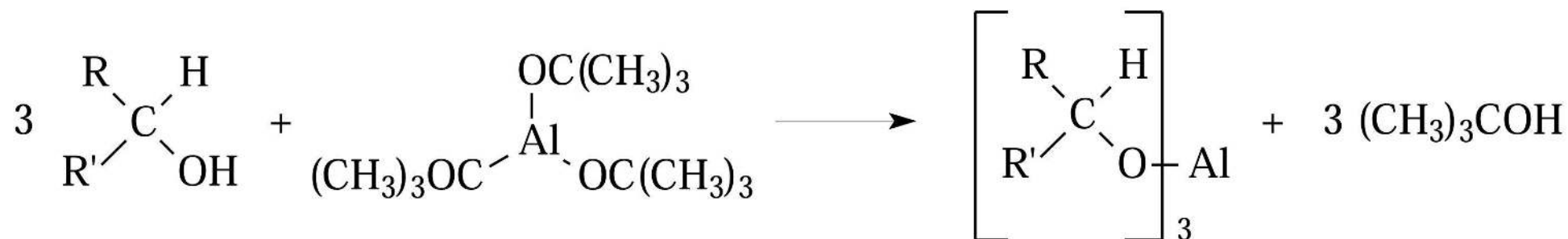
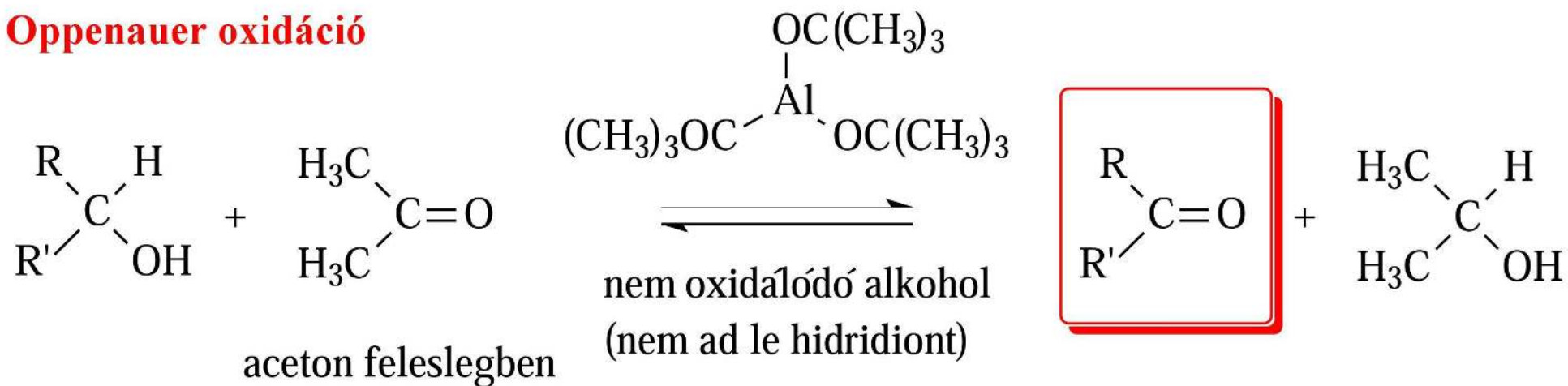
Jones r. : $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 / \text{H}_2\text{SO}_4 / \text{víz} / 15\text{-}20^\circ\text{C}$
Collins r. : dipiridin - $\text{CrO}_3 / \text{CH}_2\text{Cl}_2, 20^\circ\text{C}$

Swern ox. : $(\text{CH}_3)_2\text{SO} / \text{oxalil-klorid}$

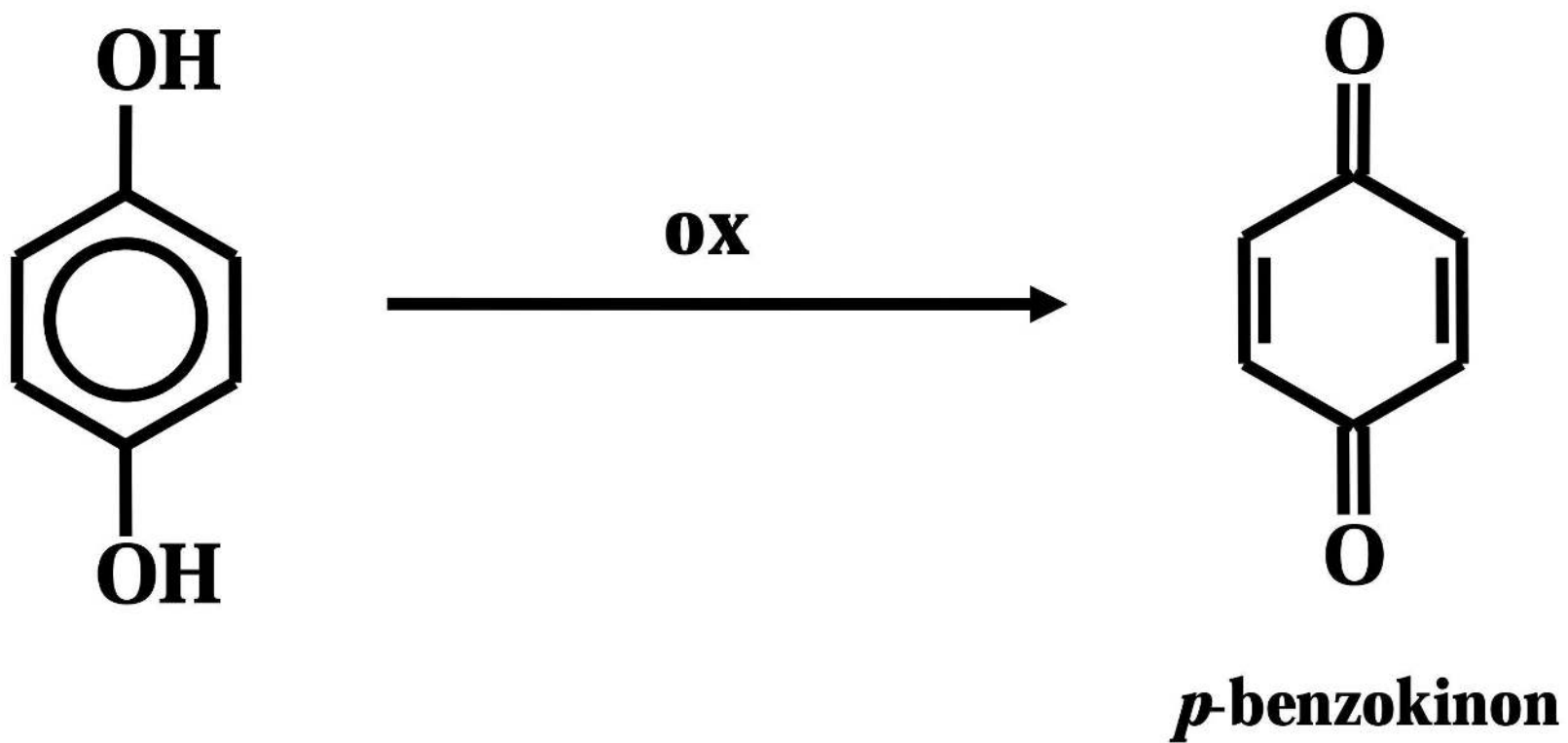
Meerwein-Ponndorf-Verley redukció

Oppenauer oxidáció

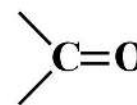
b) fenolok

oxidálószerrek: $\text{K}_2\text{CrO}_7 / \text{H}_2\text{SO}_4$
 Ag_2O
 $\text{Pb}(\text{OAc})_4$

Ketonok – láncban belül
oxocsoportot tartalmaznak

Oxovegyületek

**karbonilcsoportot
tartalmaznak**

Nevezéktan

Aldehidek – láncvégi -CHO csoport (v. oldalláncban) C-atomhoz kapcsolódik

a) **szubsztitúciós** nomenklatúra

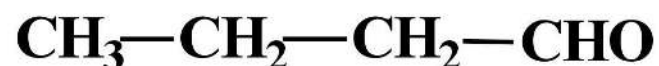
Aldehidek

előtag: formil-

utótag: -al [-karbaldehyd]

formyl

carbaldehyde

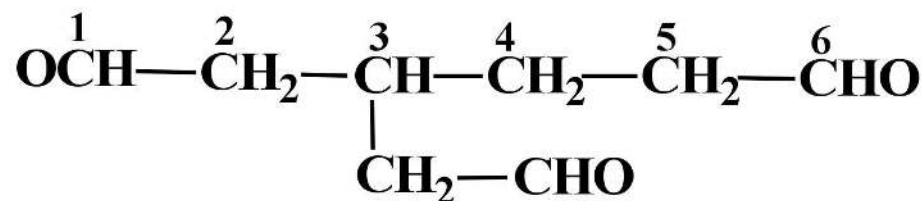

butanal

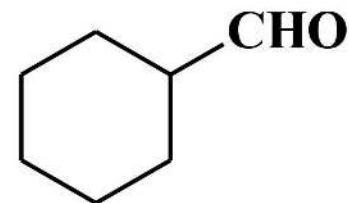
pent-2-éndial

pent-2-enedial

3-(formilmetil)hexándial

3-formylmethylehexanediale

ciklohexánkarbaldehyd

cyclohexanecarbaldehyde

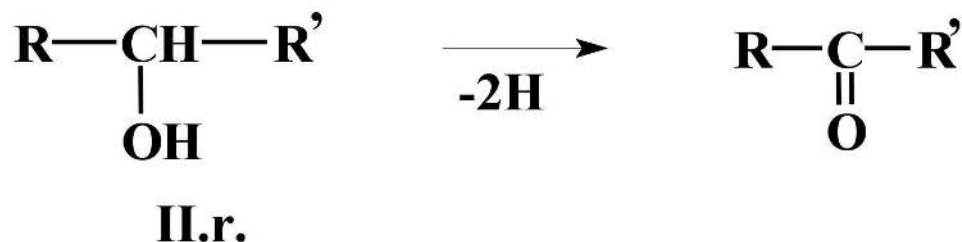
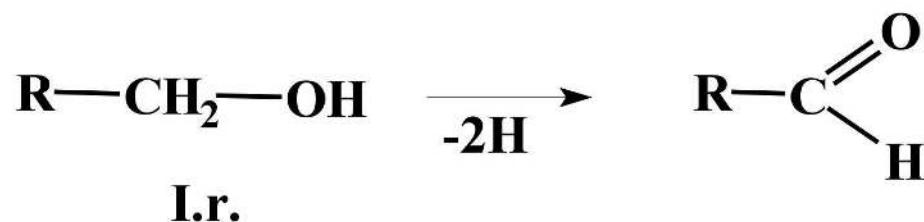
b) **triviális** nevek

a megfelelő karbonsav triviális nevének töve + aldehid

Előállítás

1. Aldehidek és ketonok közös előállítási módszerei

- Oxidáció

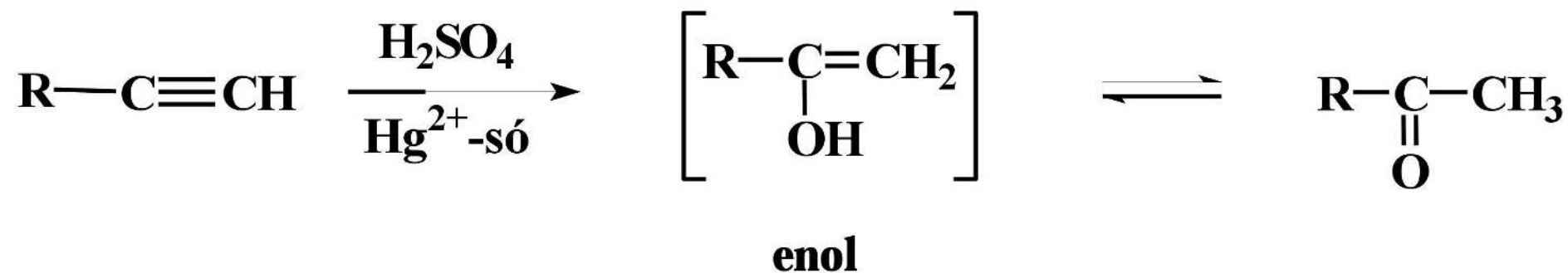
Jones-reagens: $\text{H}_2\text{CrO}_4 \cdot \text{H}_2\text{SO}_4$ (víz-aceton)

Collins-reagens: $\text{CrO}_3 \cdot \text{piridin}$

MnO_2 -aktív ($\leftarrow \text{KMnO}_4 + \text{MnSO}_4$)

Dehidrogénező katalizátor: Cu-Cr oxid

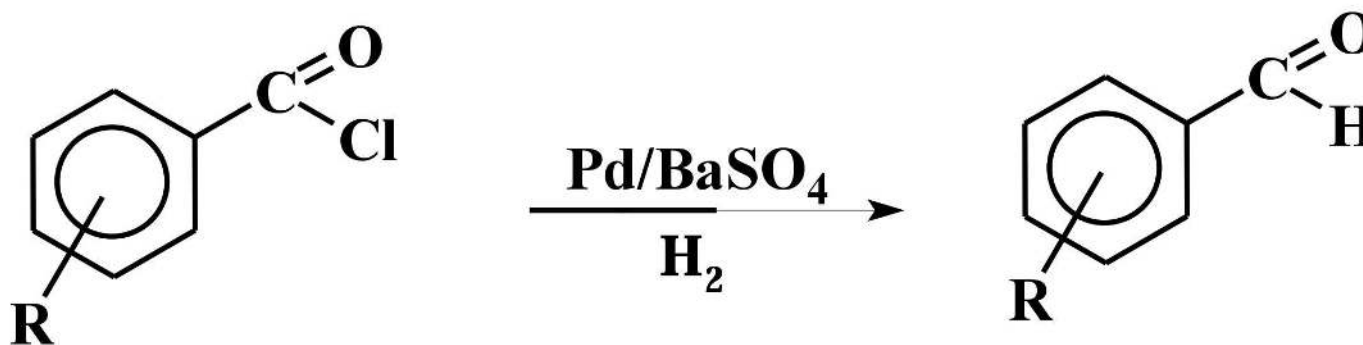
- Acetilének hidratálása

2. Aldehidek előállítása

- savszármazékokból redukcióval

Savkloridból: **Rosenmund** reakció

Oxovegyületek kémiai reakciói

I. Addíciós reakciók karbonilvegyületekre

a) Egyszerű karbonilvegyületeken végbemenő addíciók

b) Addíciós reakciók α,β -telítetlen karbonilvegyületekre

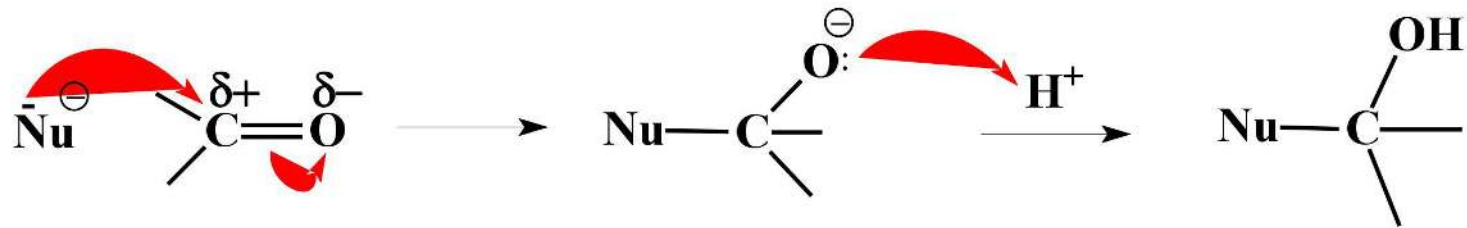
(Regiokémia: 1,2 és 1,4-addíciós reakciók)

II. Enolátkémia

III. Oxidáció-redukció

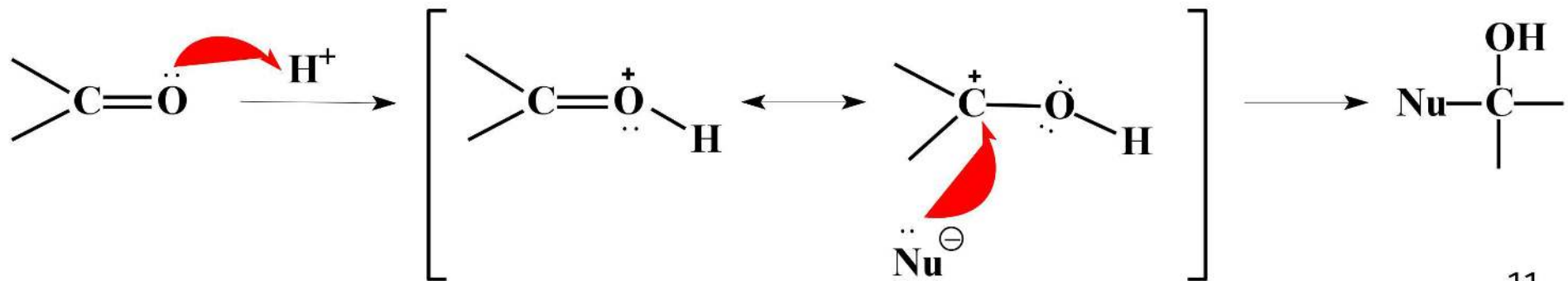
Nukleofil addíciós reakciók (karbonil szénatom reakciója)

bázikus körülmények

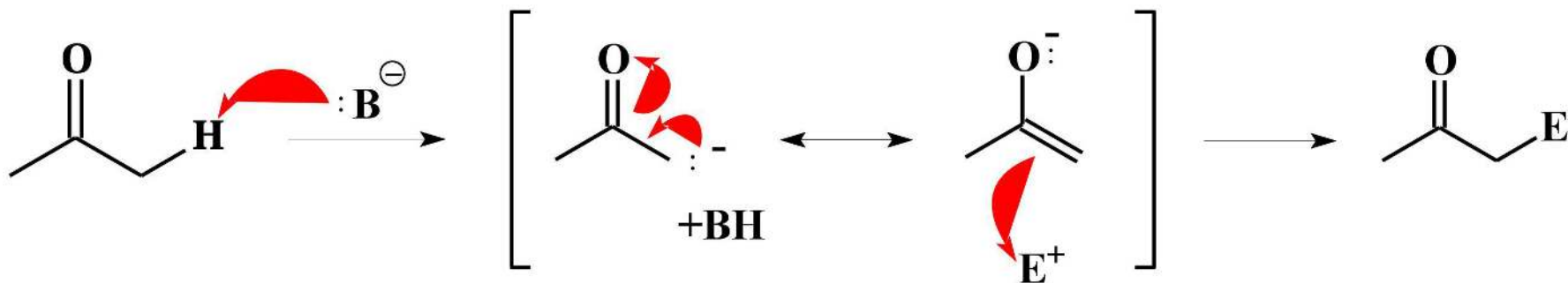
tetraéderes intermedier

savas körülmények

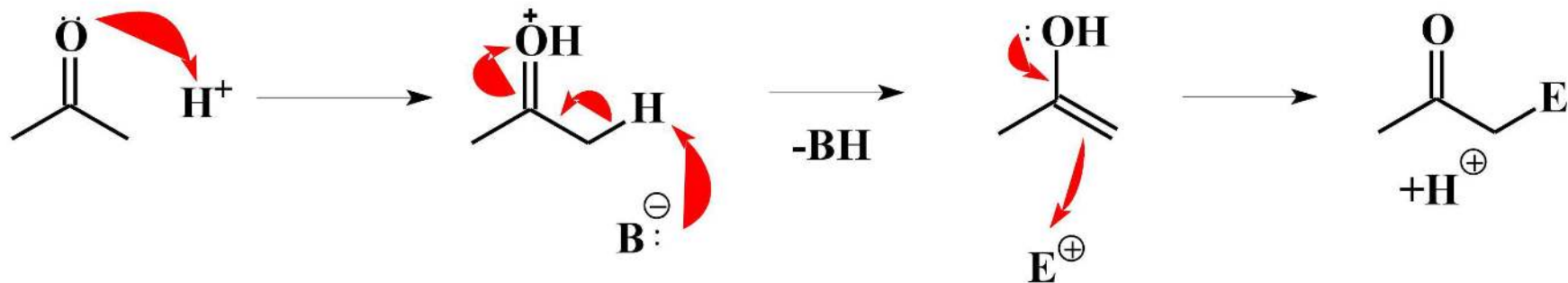

Elektrofil szubsztitúciós reakciók (α -szénatom reakciója)

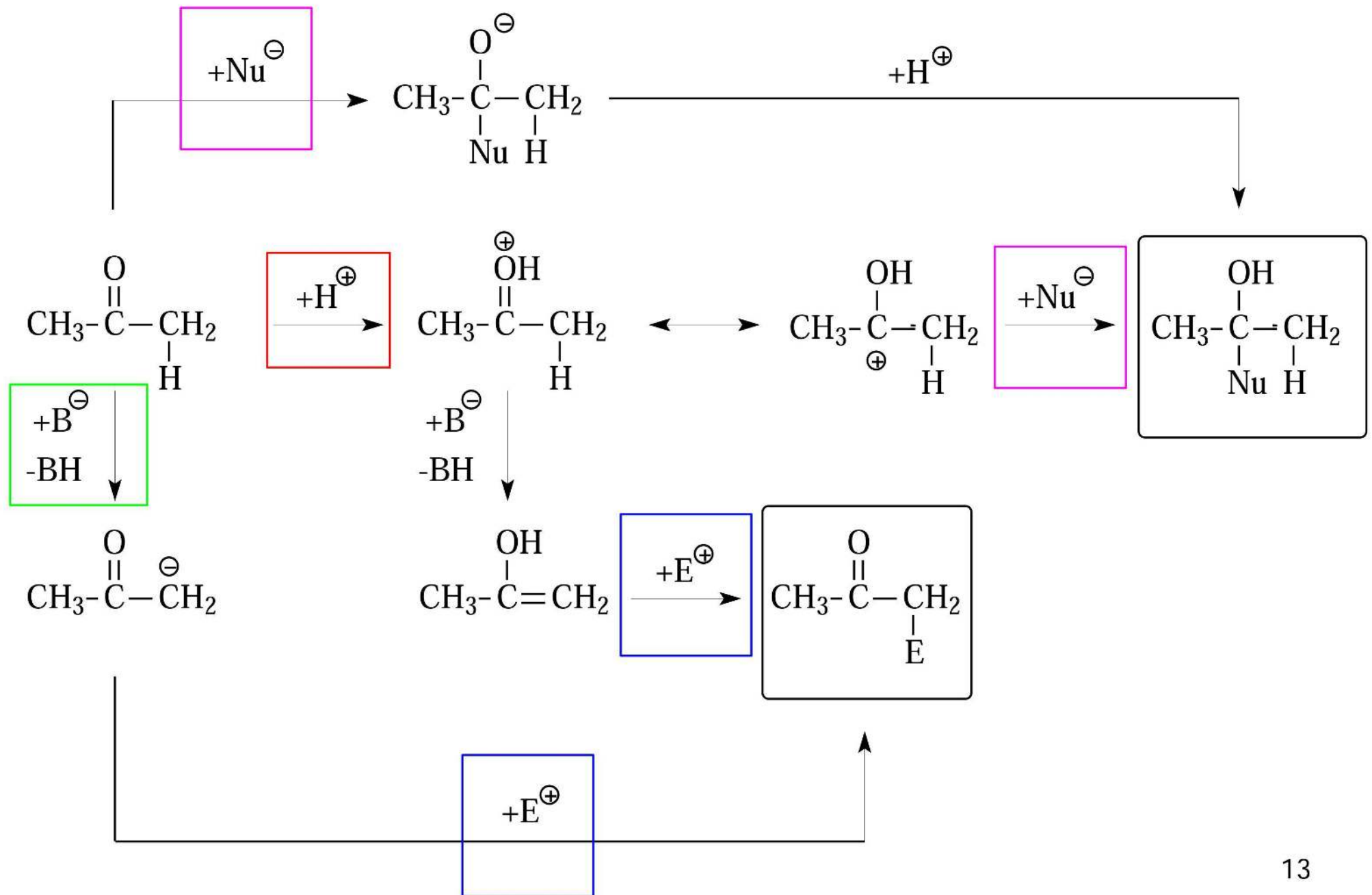
báziskatalízis $\rightarrow$ enolát-anion

savkatalízis $\rightarrow$ enol

Sav-, illetve bázis katalizált elektrofil szubsztitúció és nukleofil addíció

I. Addíció és kondenzációs reakciók

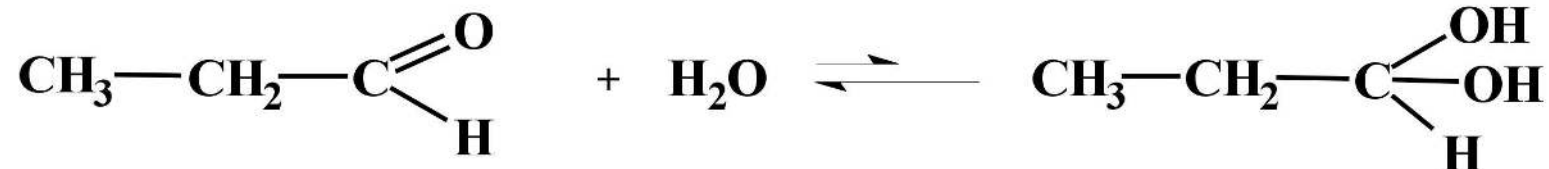
Oxovegyületek reakciói nukleofilekkel

- Addíció → tetraédes intermedier vagy termék

- Kondenzáció = addíció + elimináció

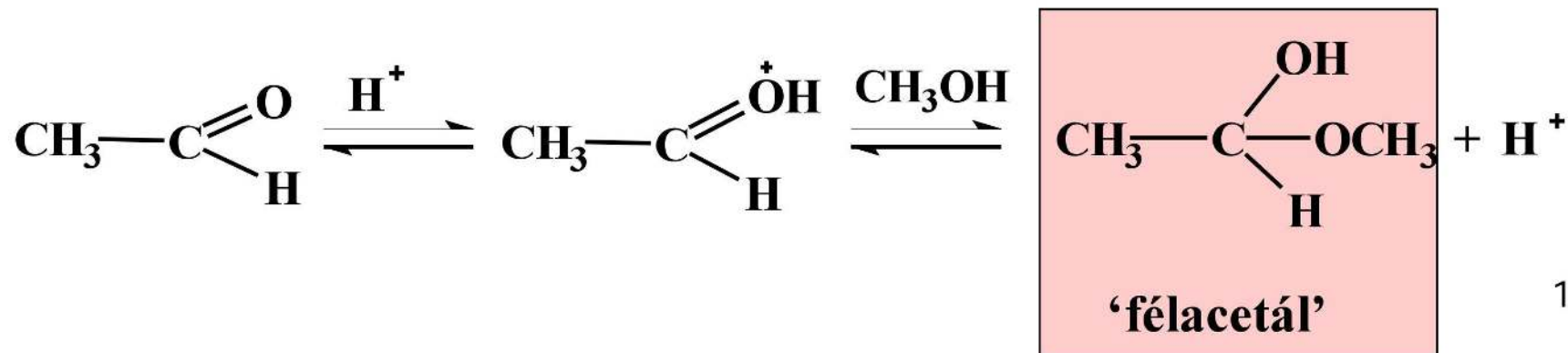
Egyensúlyi reakciók tetraédes intermedier $\xrightarrow{-\text{H}_2\text{O}}$ termék

a) vízaddíció

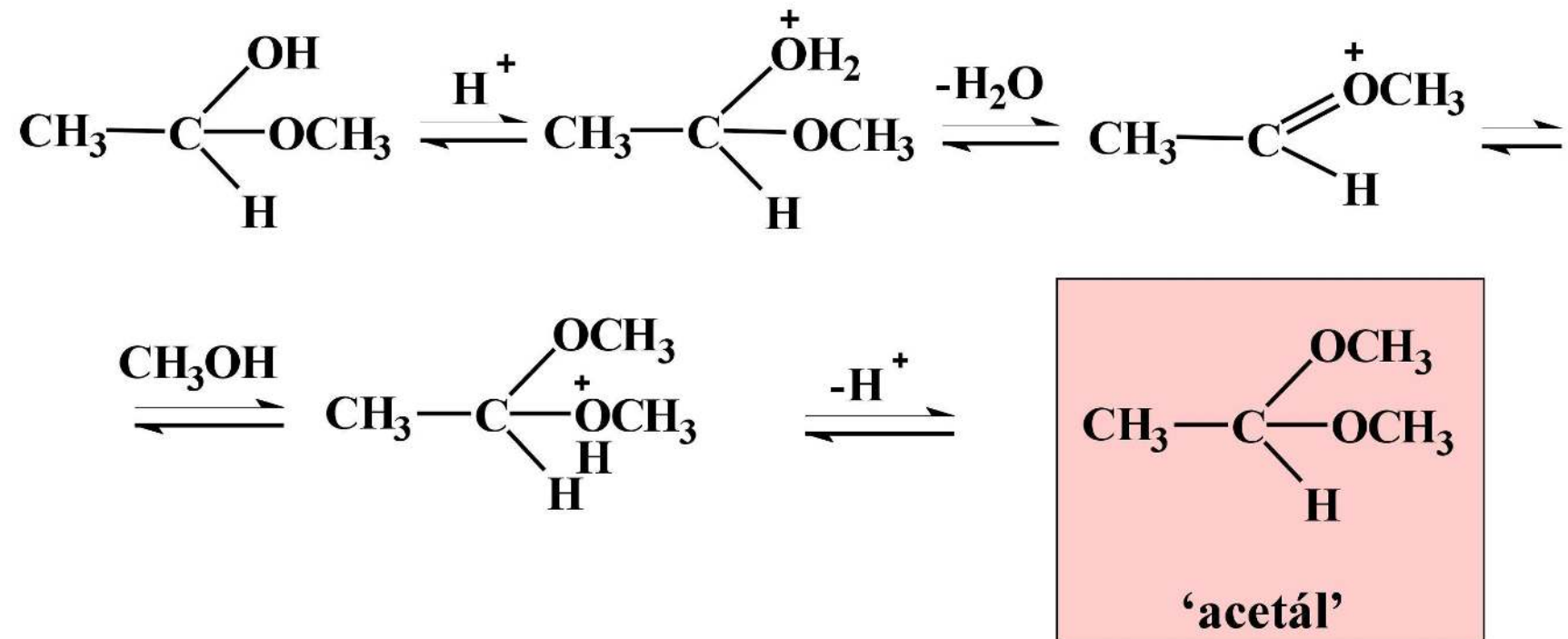

b) alkoholaddíció sav- vagy báziskatalízissel

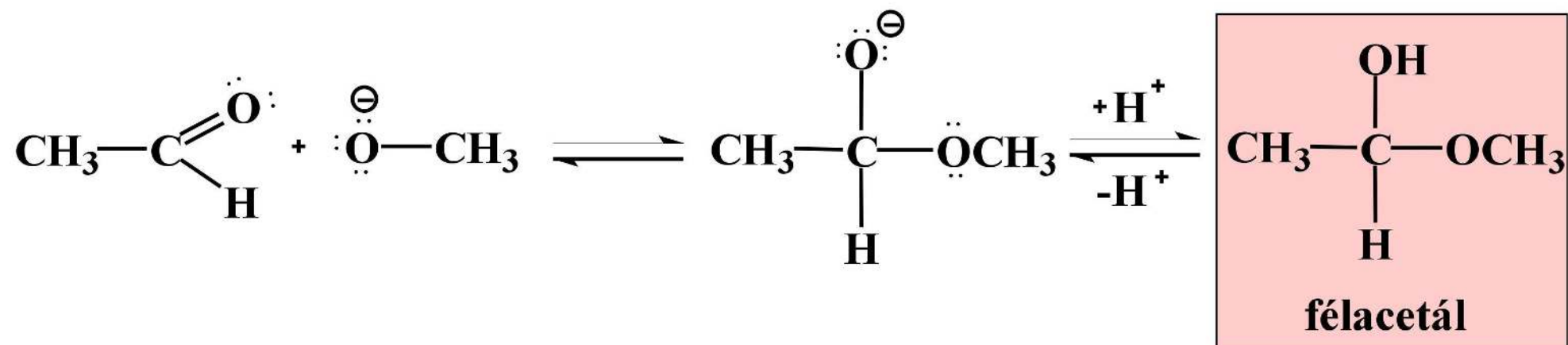
1. lépés: savkatalízissel

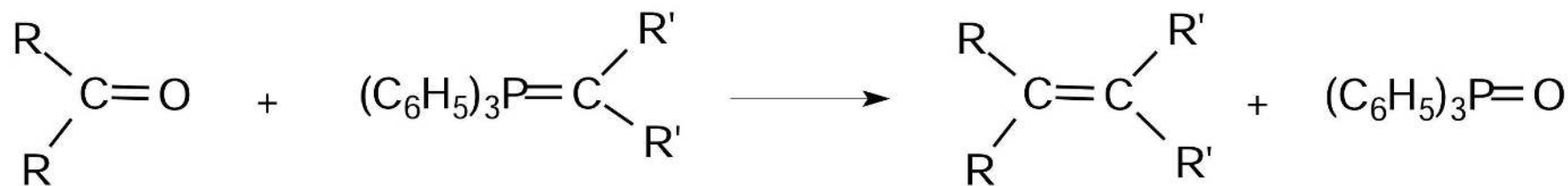
2. lépés

1. lépés: báziskatalízissel:

e) Wittig-reakció

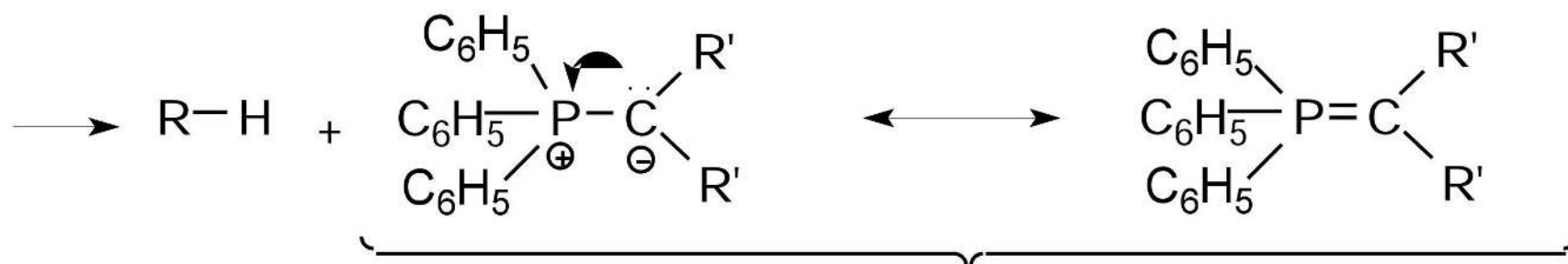
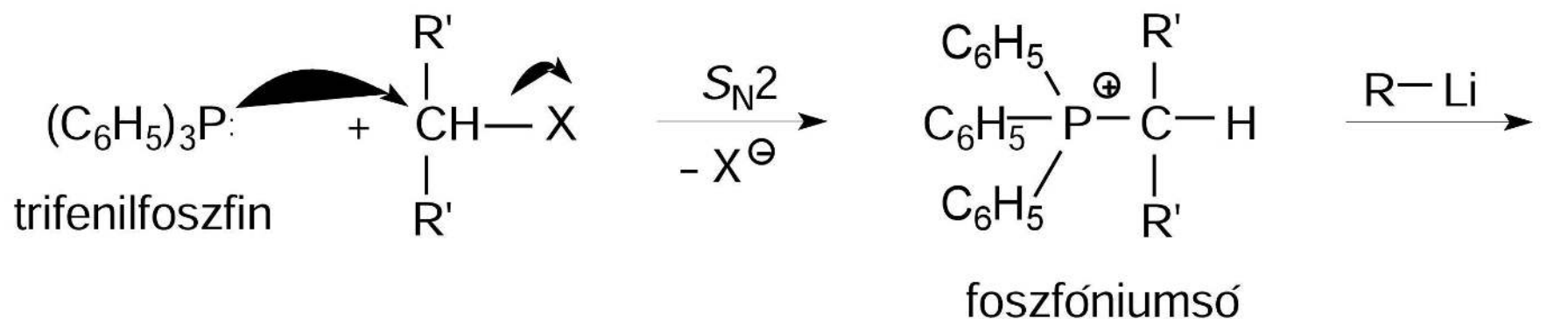

aldehid v. keton

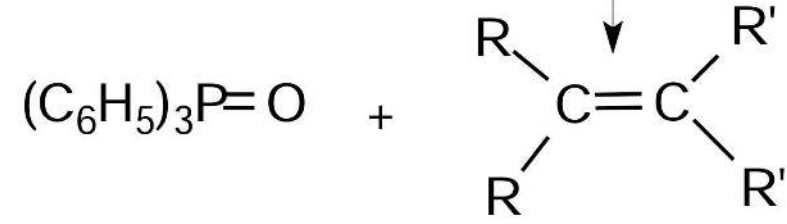
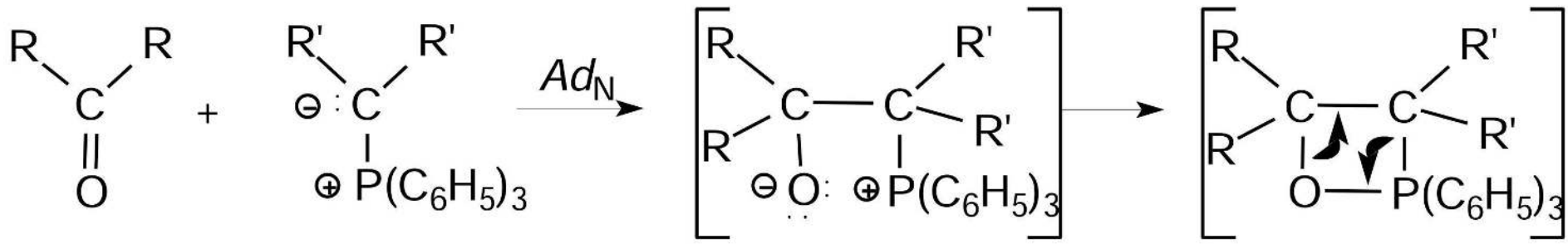
foszfónium-ilid

alkén

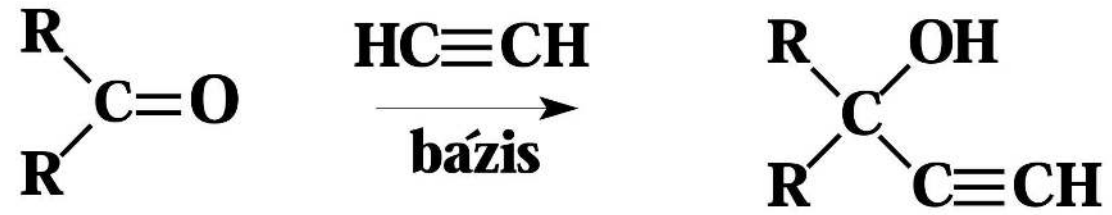
trifenilfoszfin-oxid

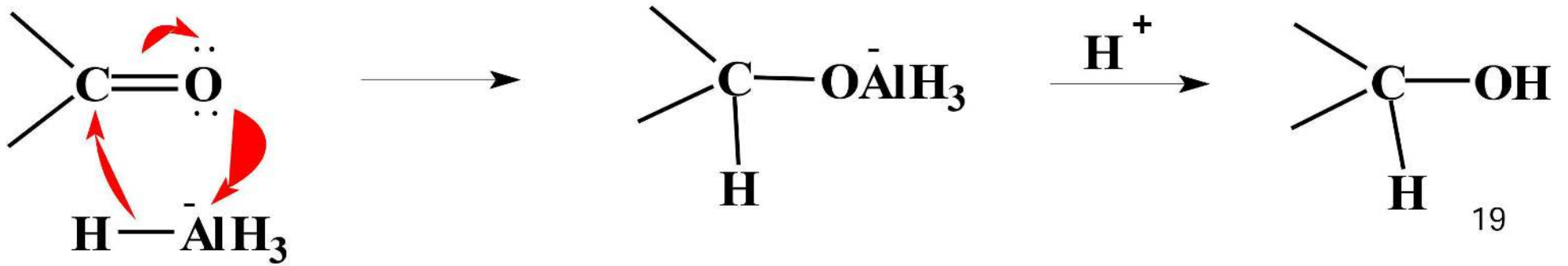
foszforán (mezomer ilid)

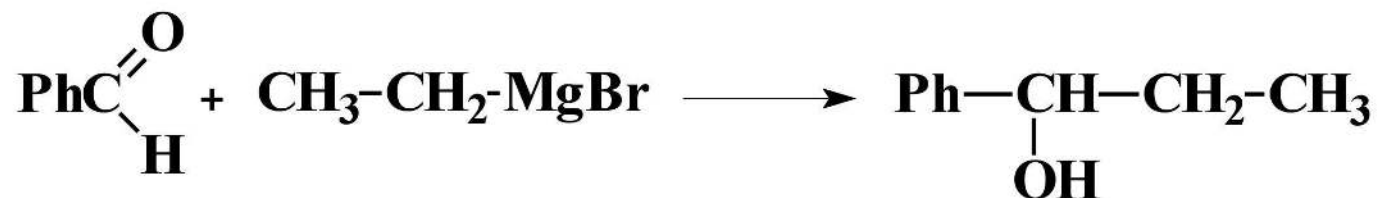
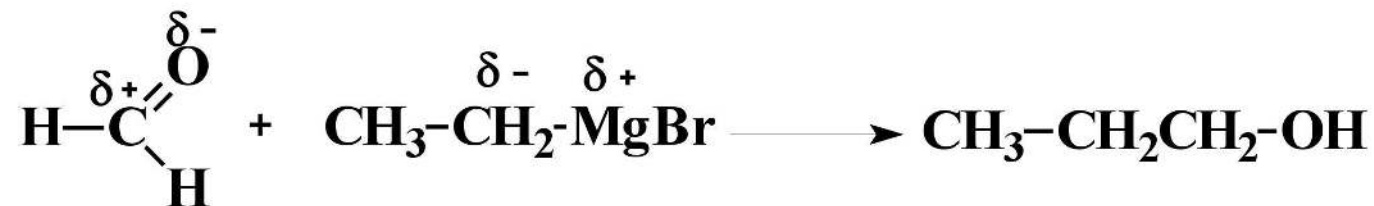
f) Acetilén addíciója

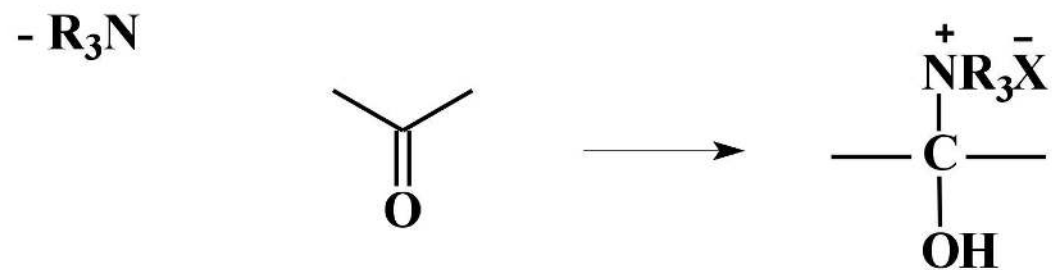
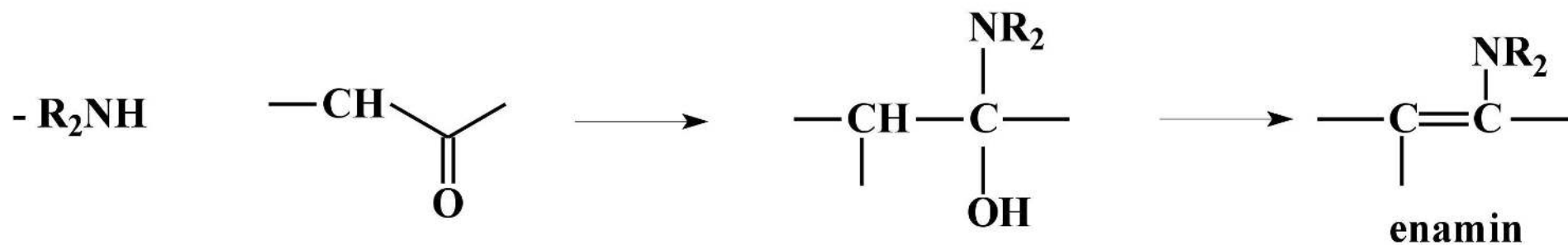
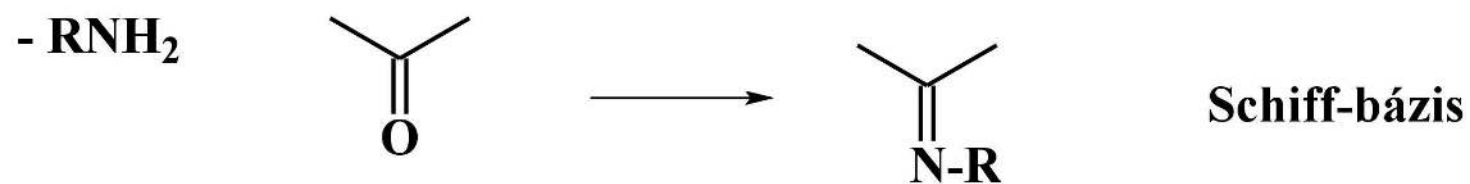
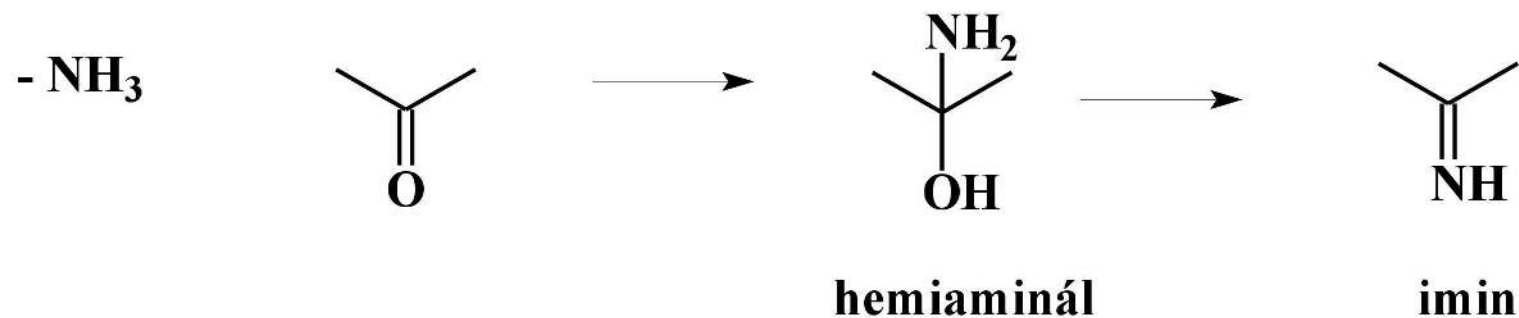
g) Komplex fémhidrid addíciója

h) Grignard-vegyület addíciója

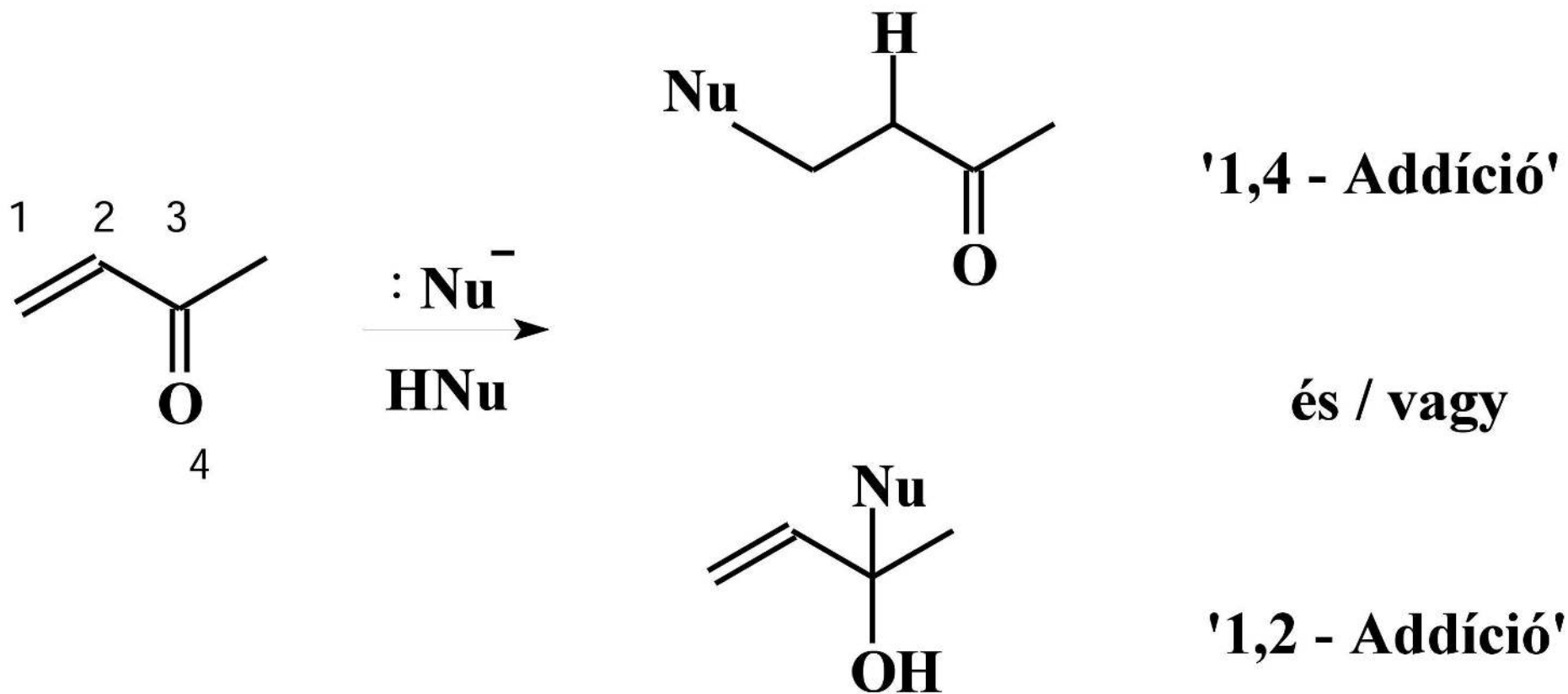

i) **Aminok** reakciója

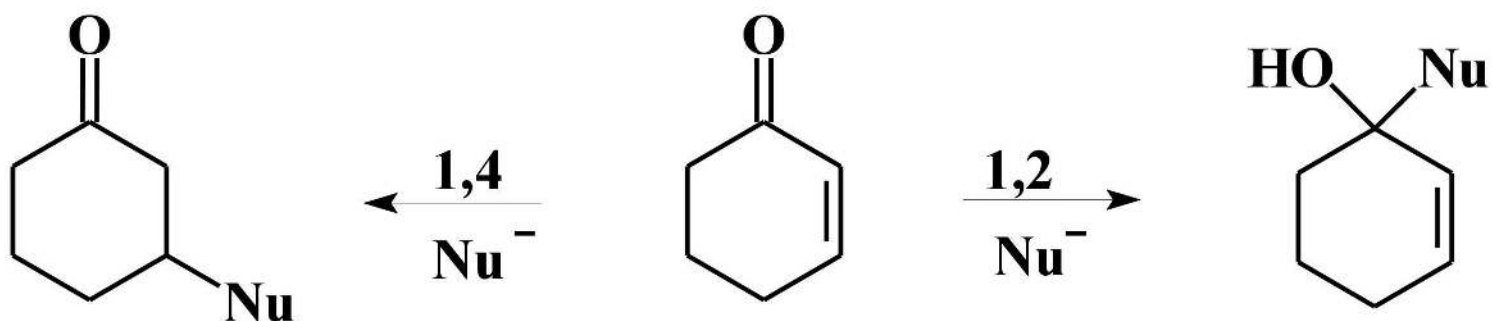

α,β -Telítetlen oxovegyületek reakciói nukleofilekkel

Probléma: a nukleofil két helyen támadhat (ambidens elektrofil)

α,β -Telítetlen vegyületekre történő nukleofil addíció regiokémiája

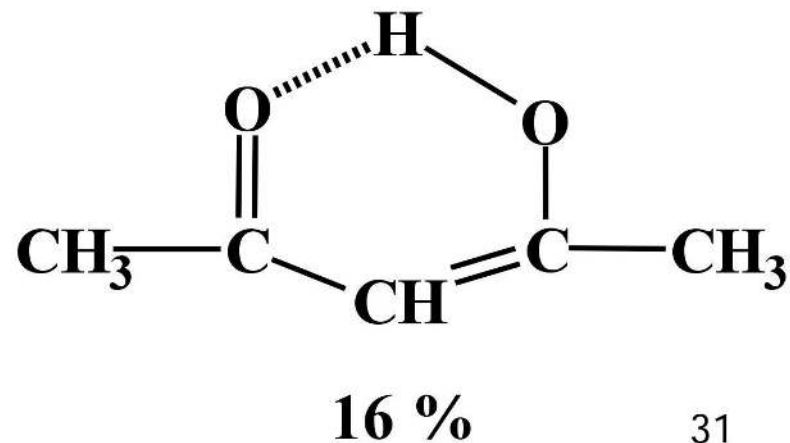
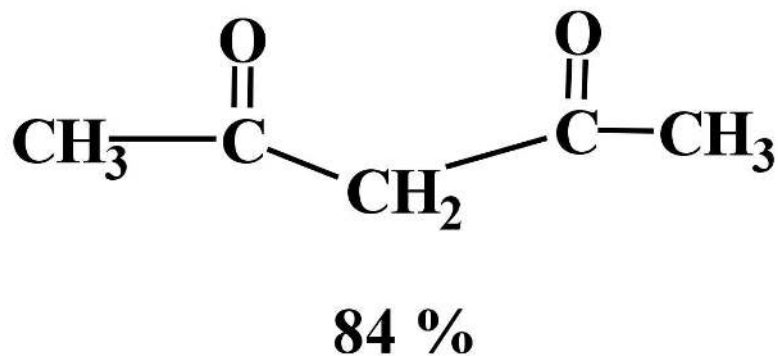
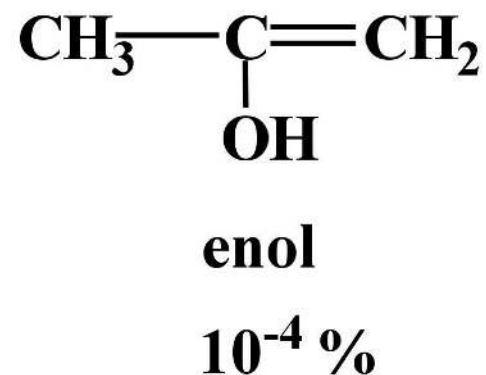
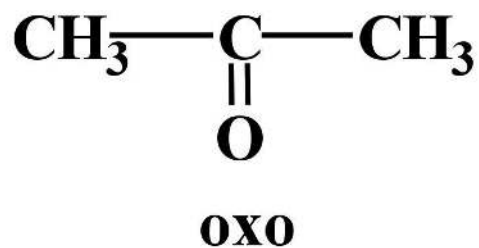
Regioszelektivitás szempontjai

erősen bázikus nukleofilek $\longrightarrow$ 1,2

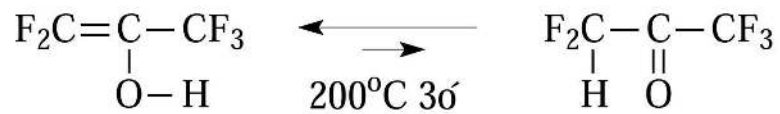
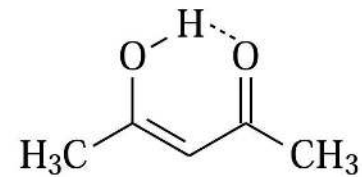
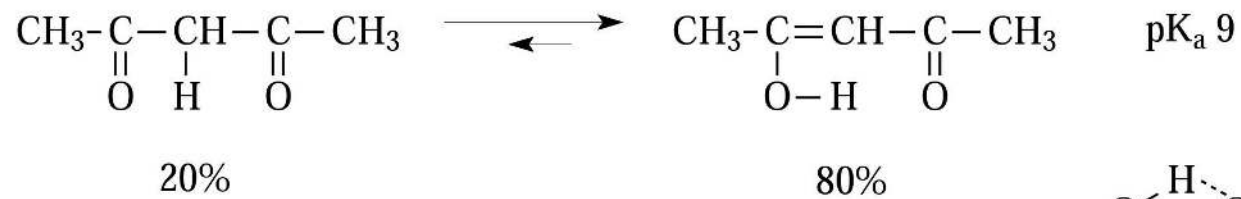
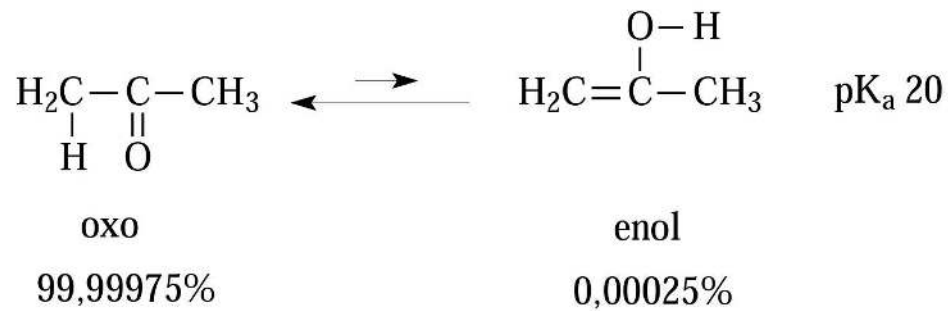
gyengén bázikus nukleofilek $\longrightarrow$ 1,4

II. Enolátanionon keresztül lejátszódó reakciók

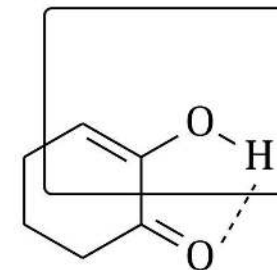
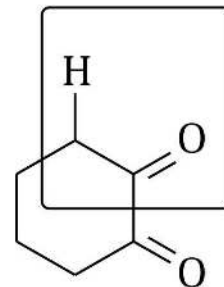
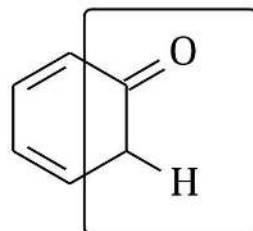
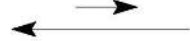
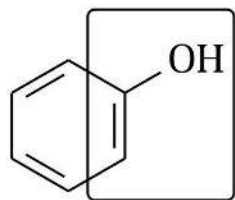
Oxo-enol tautomerizáció

Oxo-enol tautoméria

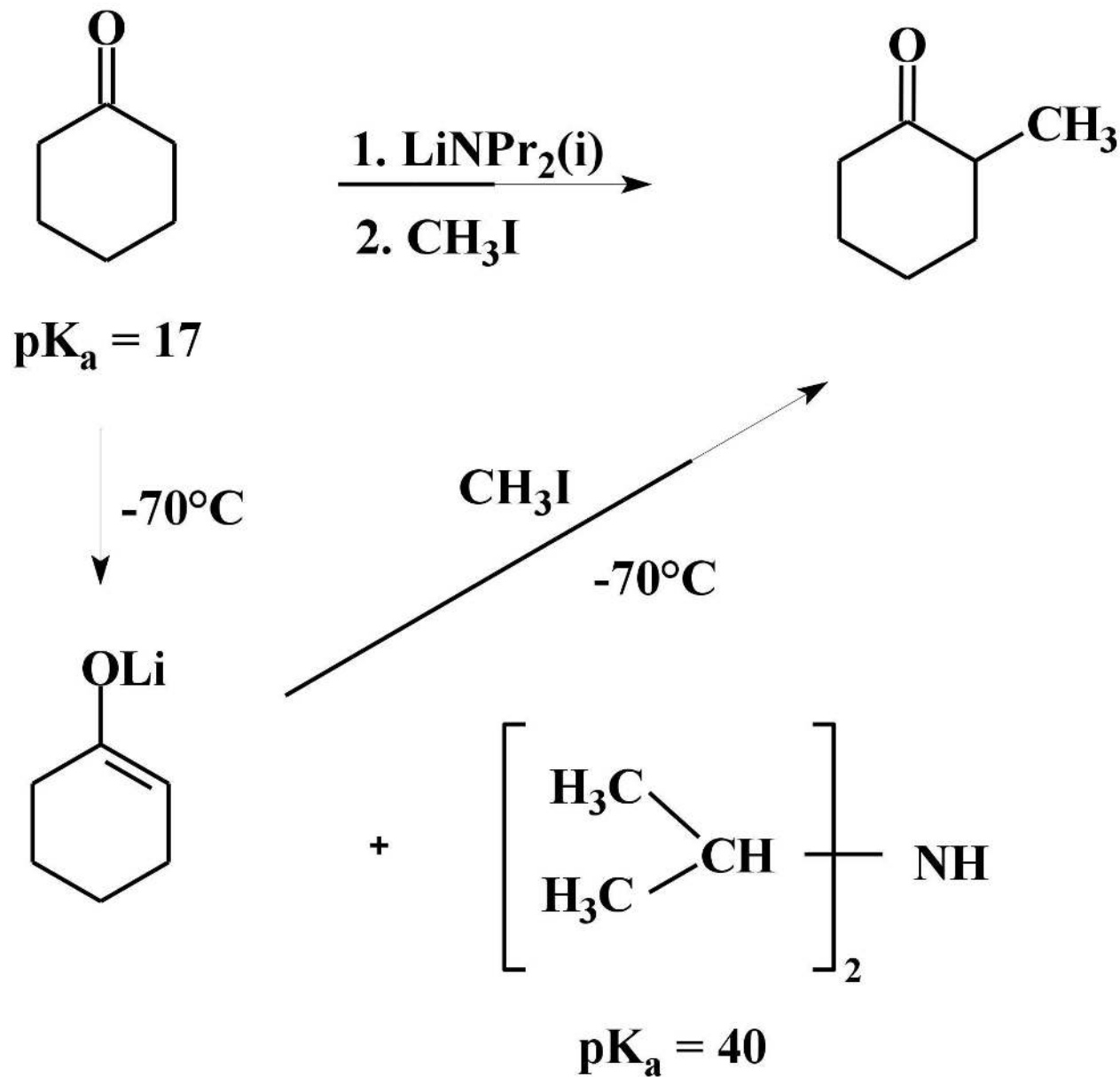

- 1) alacsonyabb pK_a érték
- 2) konjugált rendszer
- 3) hidrogén kelát (6 elektron)

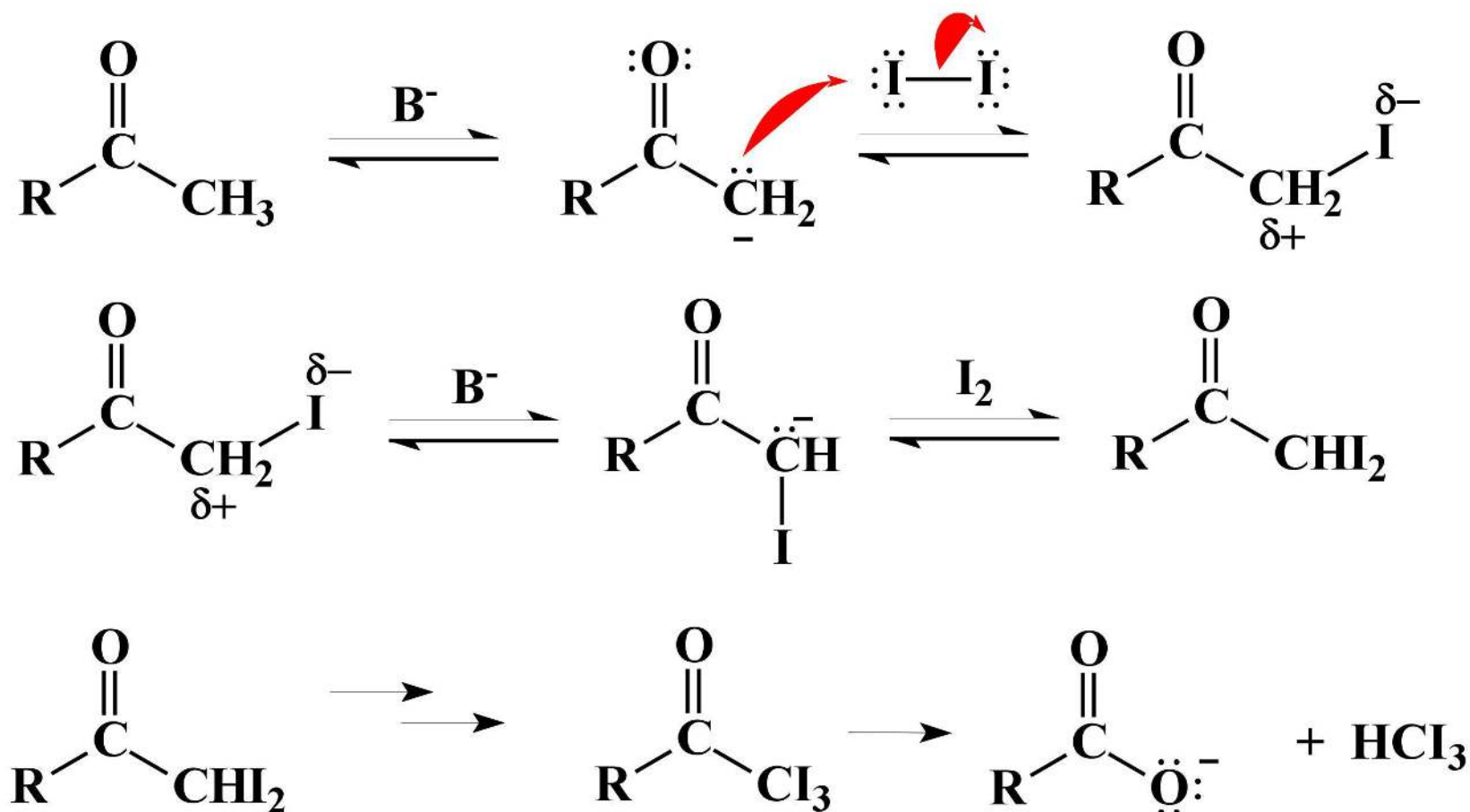
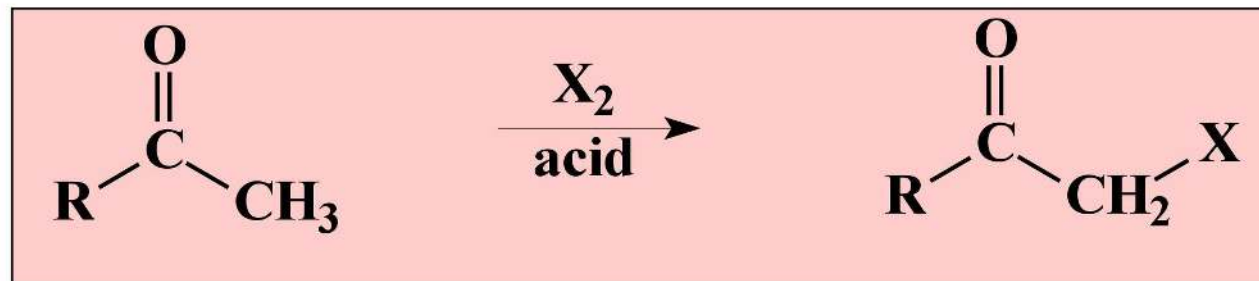
Reakciók az α -szénatomon: elektrofil szubsztitúció

1. Alkilezés

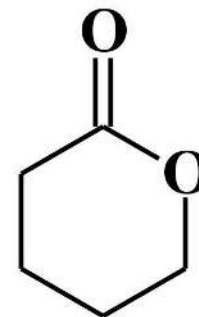
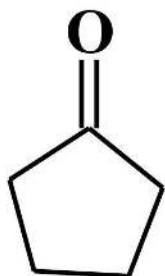
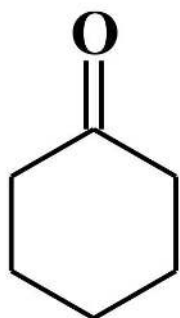
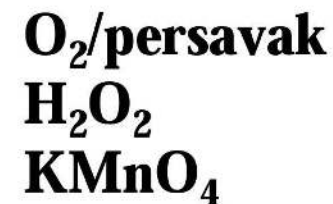
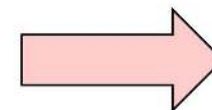
Reakciók az α -szénatomon: elektrofil szubsztitúció

2. Halogénezés

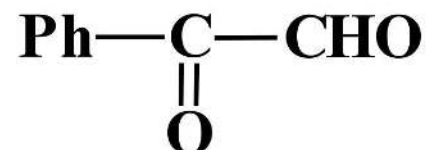
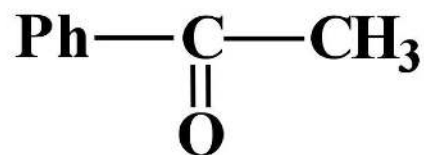

III. Oxidációs-redukciós reakciók

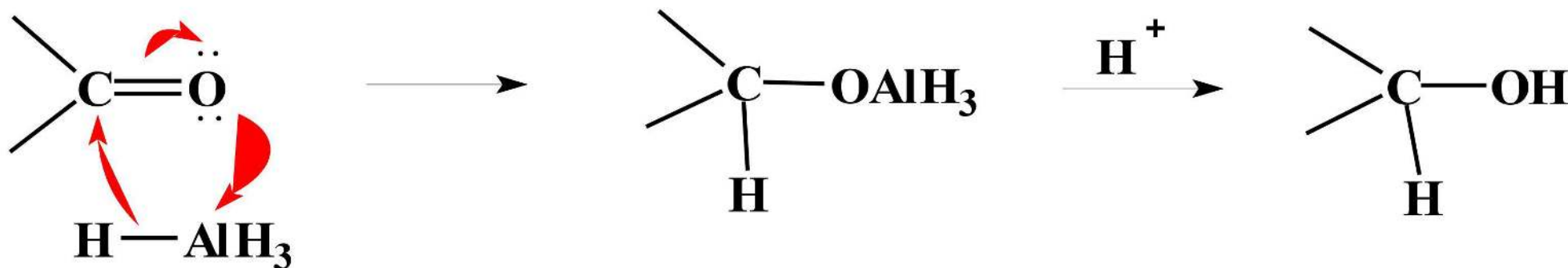
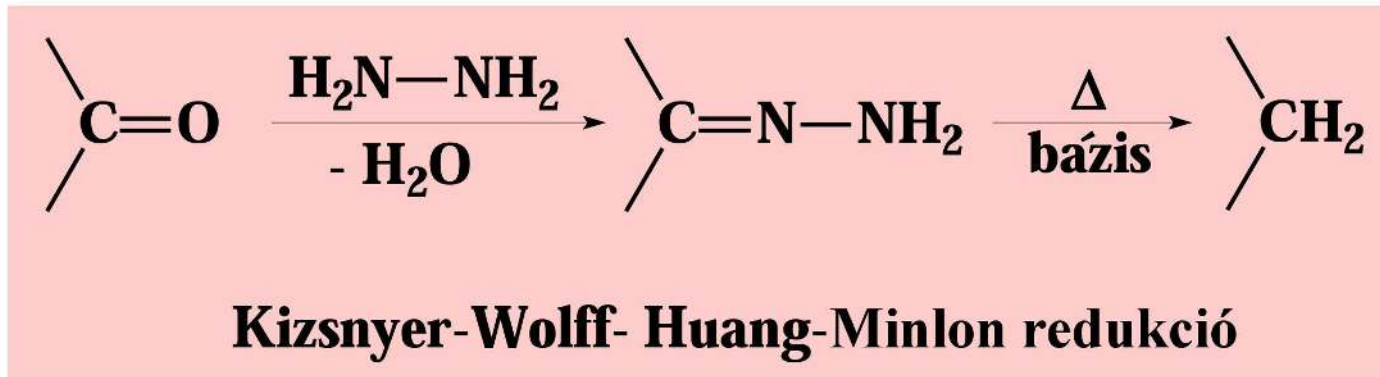
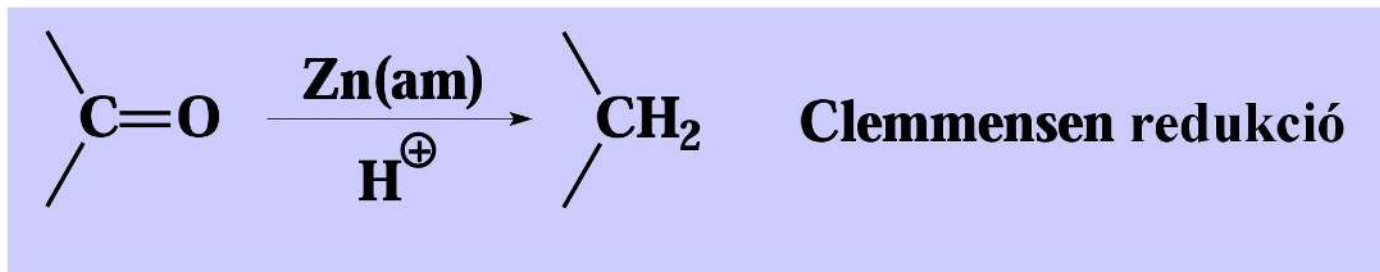
1. Oxidáció

(Baeyer-Williger)

2. Redukció

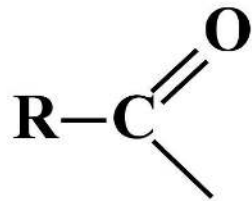

Komplex fémhidriddel történő redukció

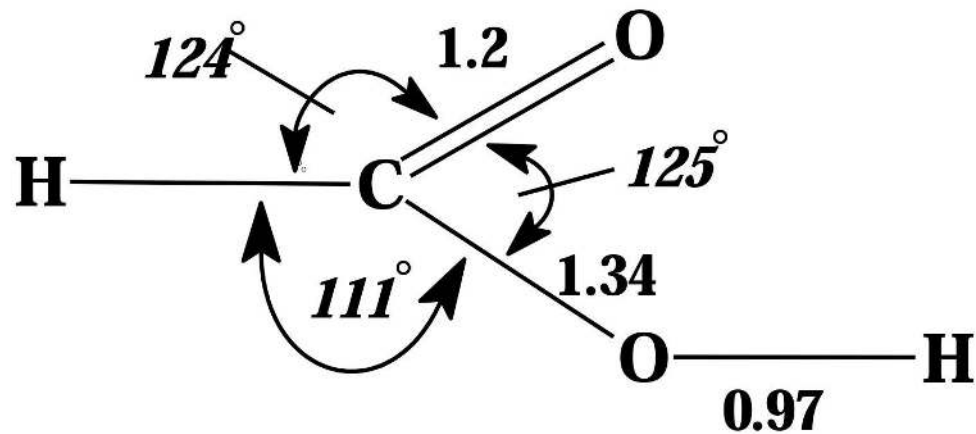
Karbonsavak és karbonsavszármazékok

Karbonsavak

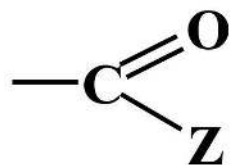
Szerkezet

acilcsoport

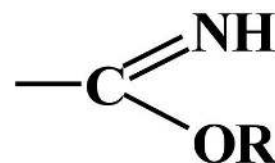

Karbonsavszármazékok

csoportot tartalmazó vegyületek,

továbbá

csoportot

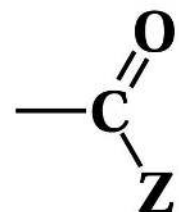
Z: heteroatom, vagy csoport

Z: halogén $\longrightarrow$ **savhalogenid**

aciloxi $\longrightarrow$ **savanhidrid**

alkil/ariloxi $\longrightarrow$ **észter**

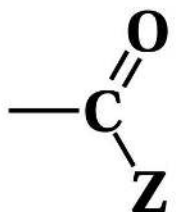
NR¹R² $\longrightarrow$ **savamid**

jelentése

savnitril

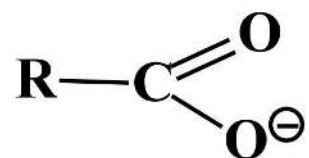
jelentése

imidsavészter

imidsav, R=H

Savmaradék

sav

→ oát

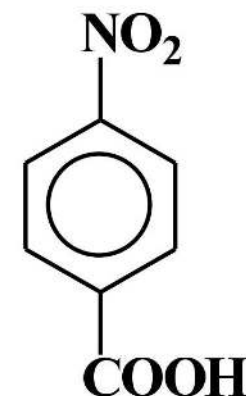
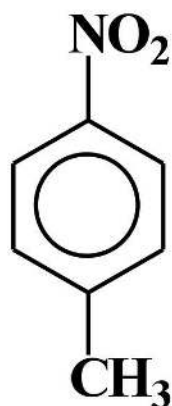
karbonsav

→ karboxilát

Előállítások

I. Preparatív módszerek

a) Oxidáció

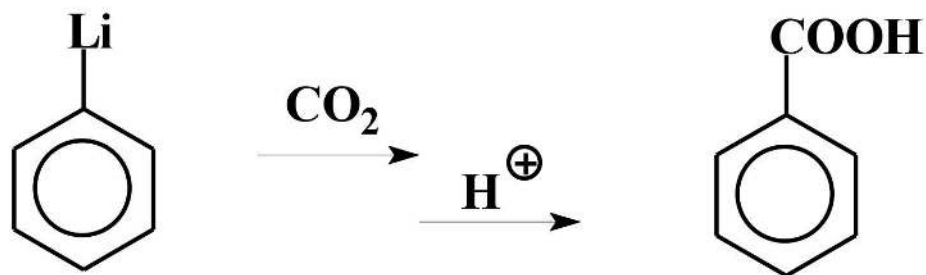
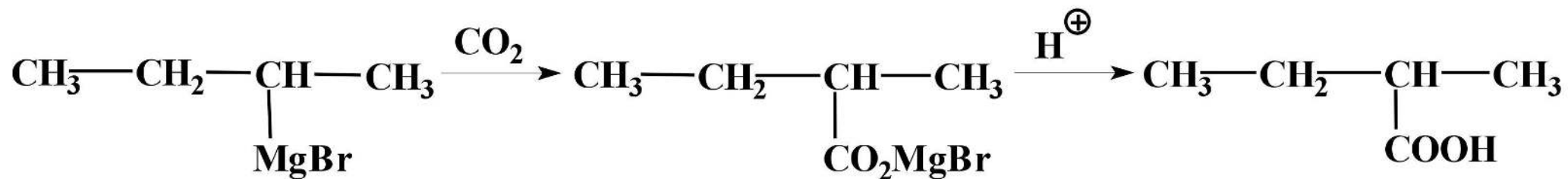
v. $\text{Na}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 / \text{H}_2\text{SO}_4$

alkoholokból

aldehidekből

ketonokból

b) Fémorganikus vegyületekből

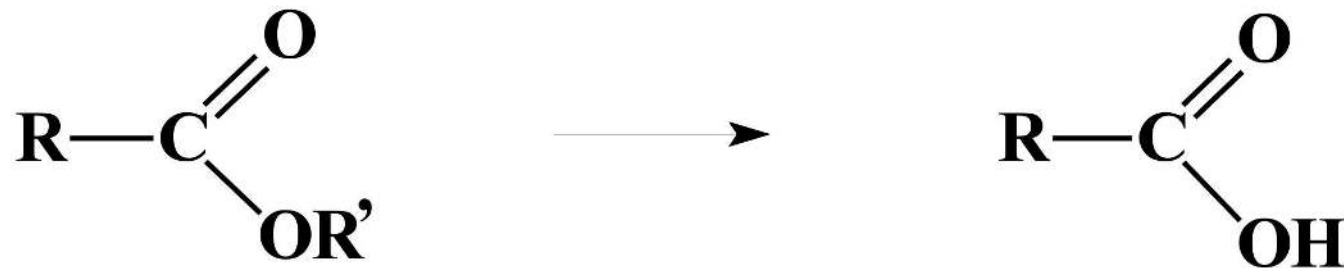

c) Nitrilekből

II. Kinyerés természetben előforduló észterekből

- **Zsírok: nagyobb szénatomszámú karbonsavak glicerinnel képzett észterei**
- **Viaszok: nagyobb szénatomszámú karbonsavak nagyobb szénatomszámú egyértékű alkoholokkal képzett észterei**

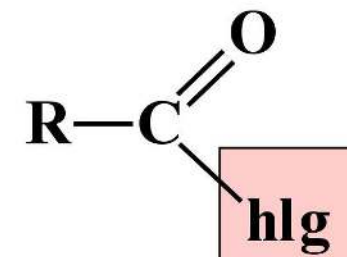
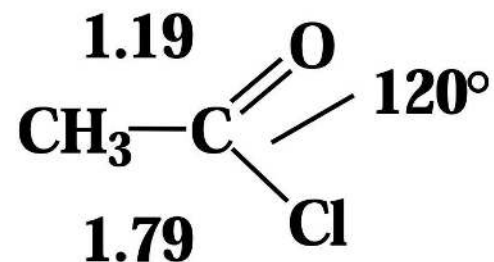
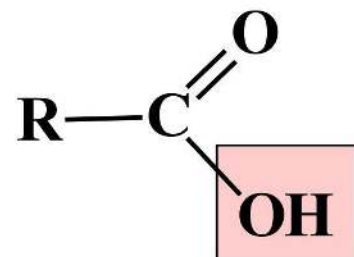

Hidrolízis körülményei:

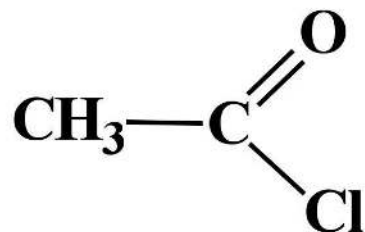
- **savval**
- **lúggal**
- **enzimmal**

Karbonsavhalogenidek

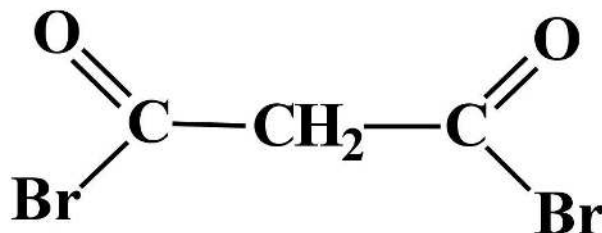
Szerkezet

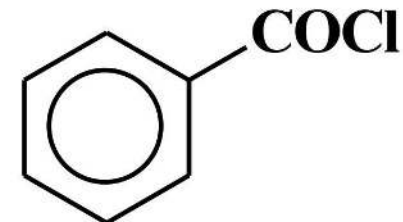
Nevezéktan

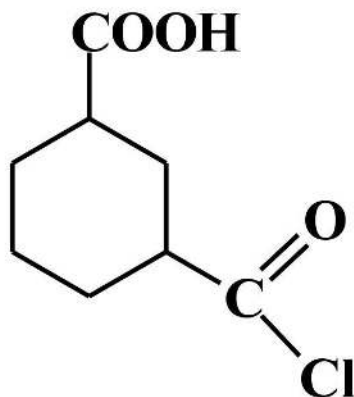
acetil-klorid

malonil-dibromid

benzoil-klorid

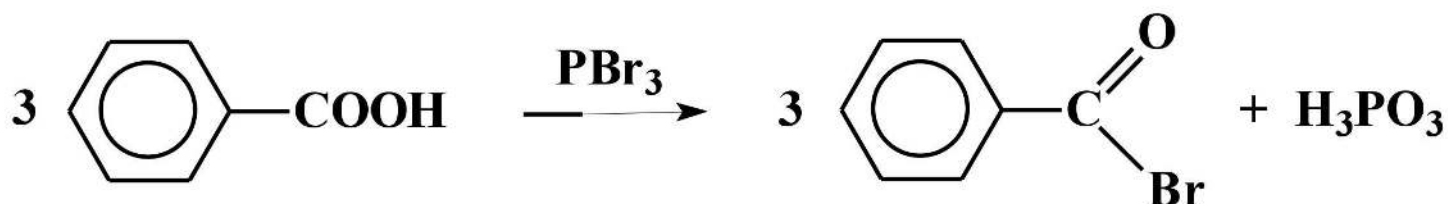
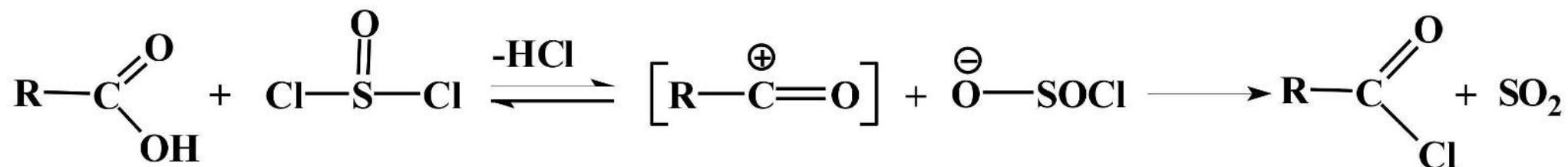

3-(klórformil)-ciklohexánkarbonsav

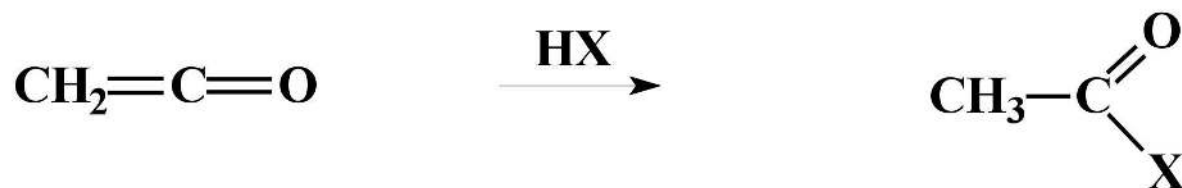
acilcsoport + halogenid

Előállítások

sav + foszfor-halogenid (PCl_3 , PCl_5), v. szulfinil(IV)-klorid (SOCl_2)

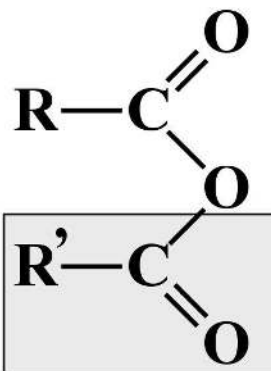
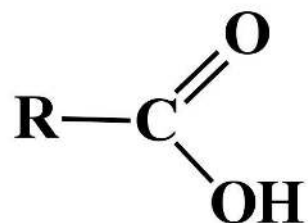

(vagy $\text{CH}_3\text{COOH}/\text{KF}$)

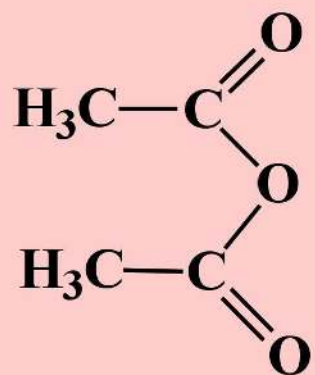
Savanhidridek

Szerkezet

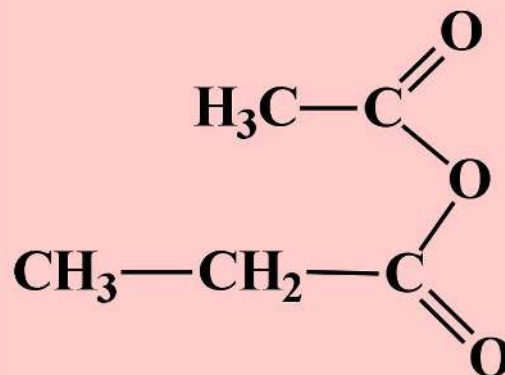

Nevezéktan

sav $\longrightarrow$ savanhidrid

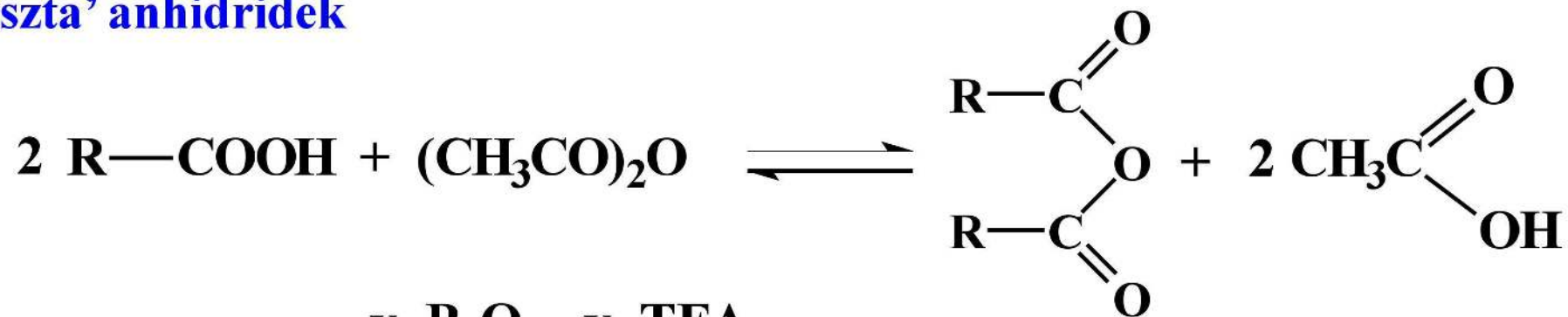
ecetsavanhidrid

ecetsav-propionsav-
anhidrid

Előállítások

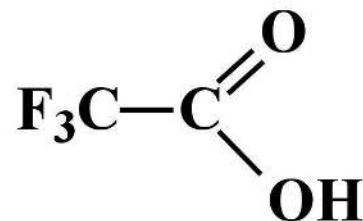
,Tiszta' anhidridek

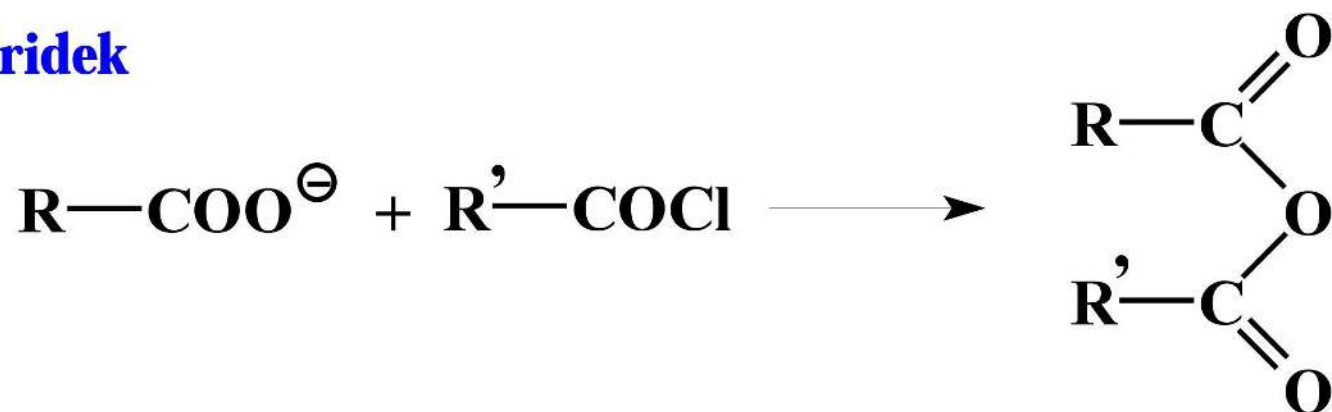
v. P_2O_5 , v. TFA

vízelvonó szerek

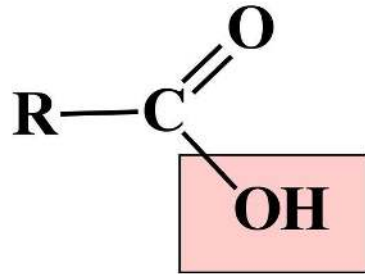
TFA: trifluorecetsav

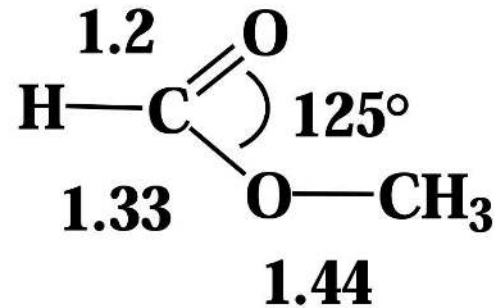
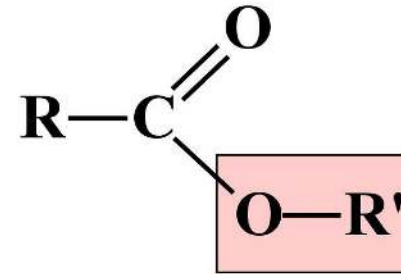
Vegyes anhidridek

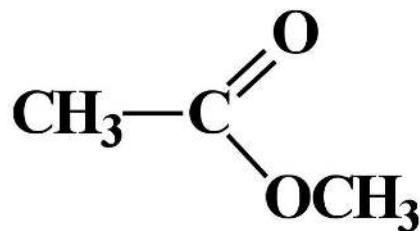
Szerkezet

Észterek

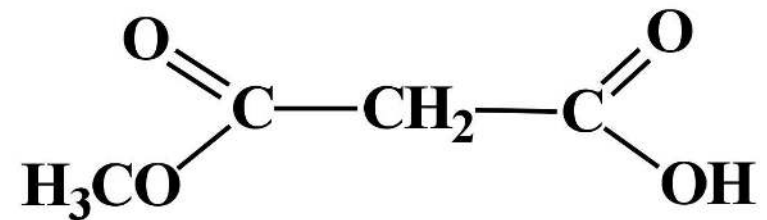

Nevezéktan

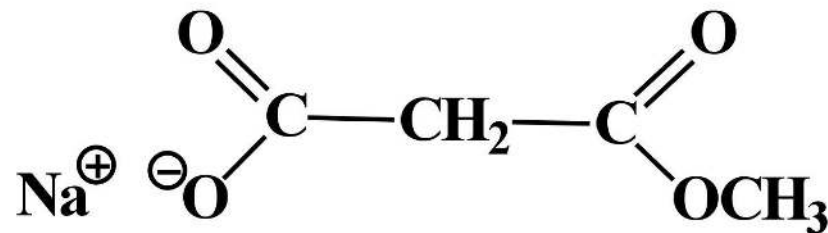

metil-acetát

Szubsztitúciós névvel

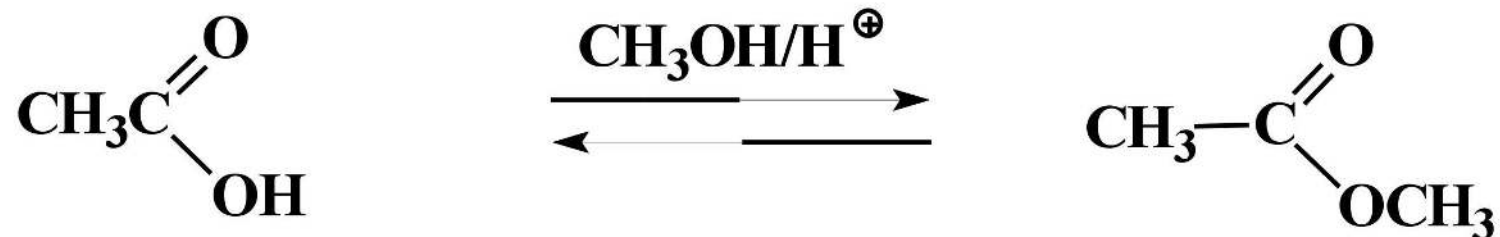

metil-hidrogén-malonát

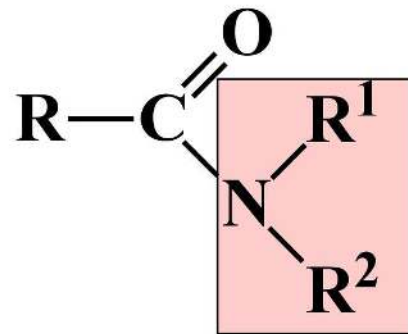
nátrium-metil-malonát

Előállítások

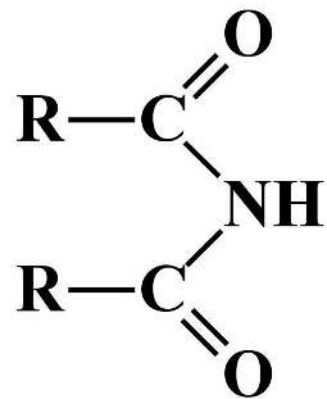
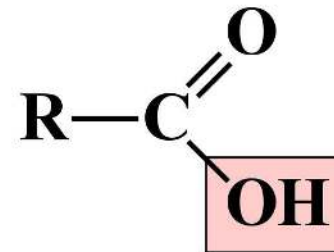

savanhidrid
savhalogenid

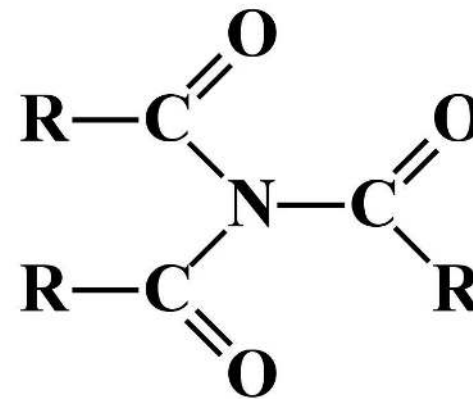

I. r

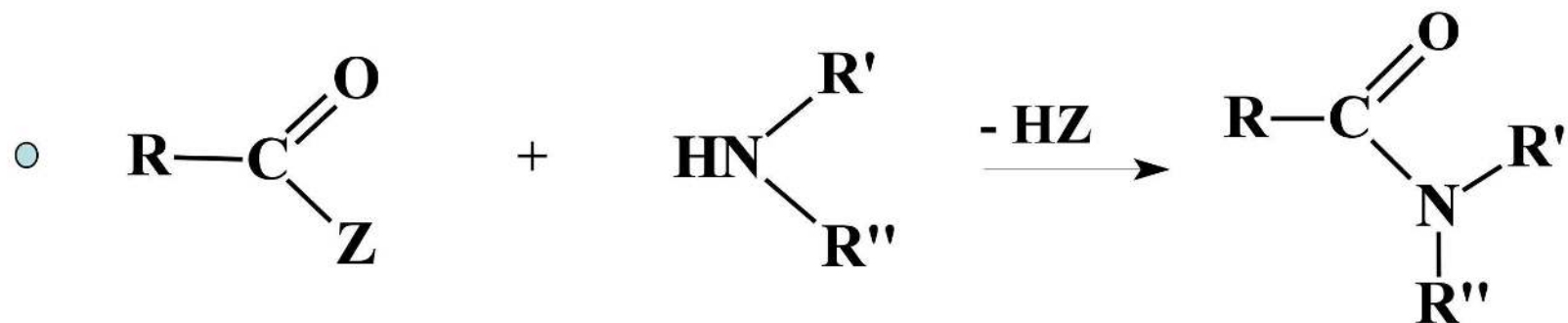
II. r

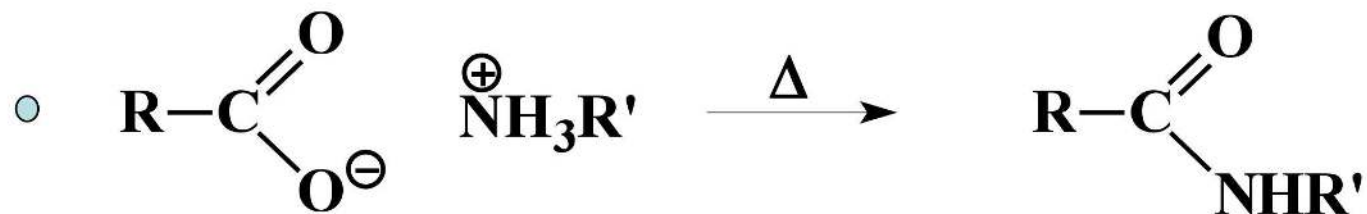
III. r

Előállítások

a) Aminek acilezésével

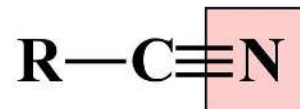
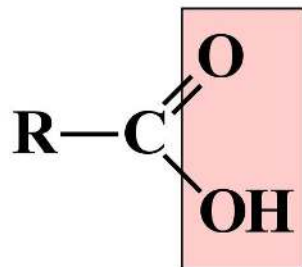

b) Ammónium-karboxilátok hevítésével

Szerkezet

Nitrilek

Nevezéktan

- szénhidrogén + nitril

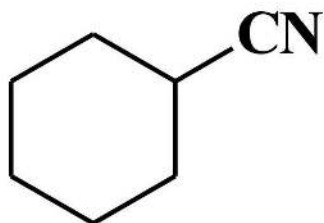

hexánnitril

hexándinitril

- karbonsav → karbonitril

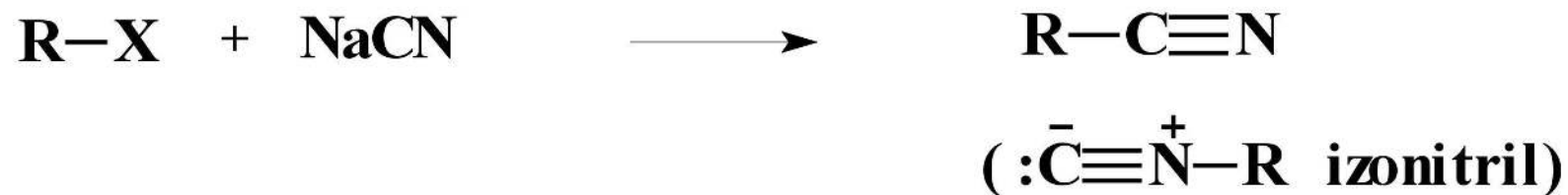
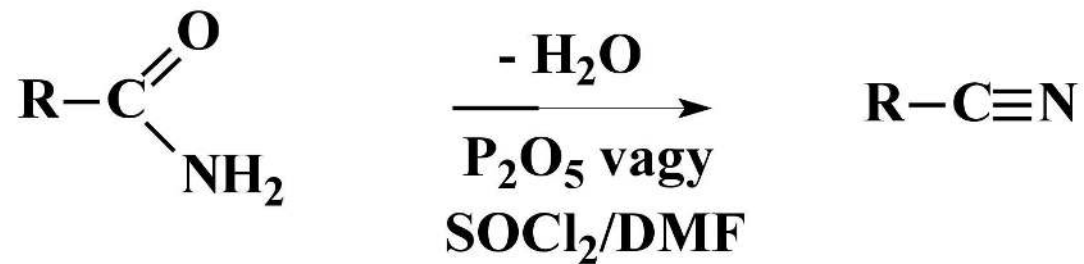
ciklohexánkarbonitril

- triviális: *-sav* → *onitril*

de: acetonitril

- előtagként: ciano-

Előállítások

Kémiai tulajdonságok

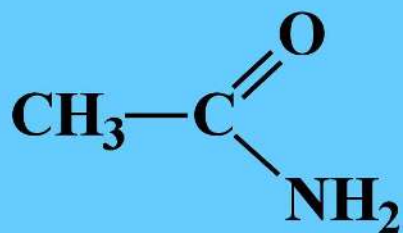
Aciditás

Alkoholok << Karbonsavak << Ásványi savak

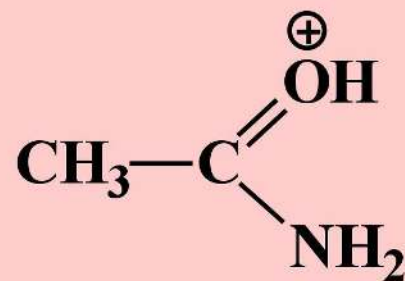
	pK_a		pK_a
HCl	-7	HOOC—COOH	1,27 és 4,27
CH ₃ COOH	4,76	HOOC—CH ₂ —COOH	2,85 és 5,70
CH ₃ CH ₂ OH	16		

Karbonsavamidok

$pK_a \gg$ savak

$pK_a \sim 15$

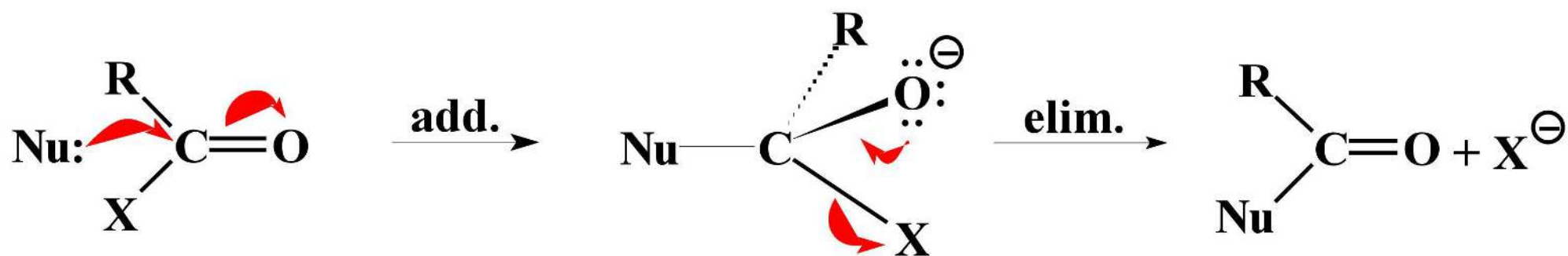
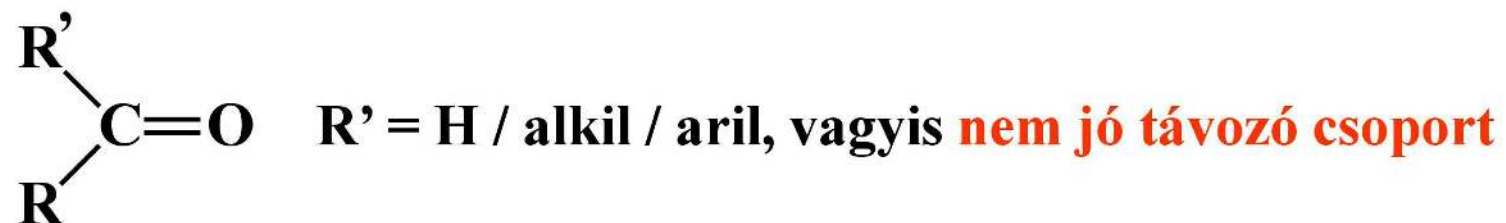
$pK_a \sim 0$

NH_4^+ $pK_a \sim 9$

bázicitásuk << NH₃

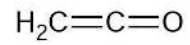
Reaktivitás nukleofilekkel szemben - acilezési reakciók

Oxovegyületekkel összehasonlítva

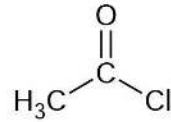

S_NAc reakciók áttekintése

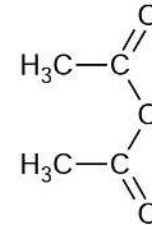
Acilezőszerek

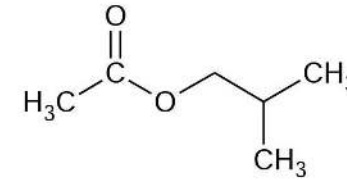
ketén

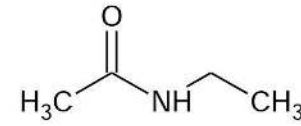
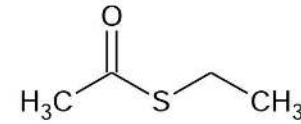
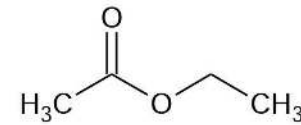
savklorid

savanhidrid

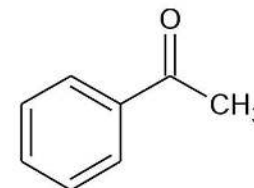
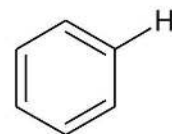
észter

S_EAr acilezési reakció

Friedl-Crafts acilezés

(savklorid, savanhidrid, $AlCl_3$)

a) Savhalogenidek

A halogénatom -I effektusa dominál

b) Savak, észterek és amidok

Delokalizáció csökkenti a reaktivitásukat

Acilezési reakciók

H-atomot acilcsoportra cserélünk ki

O, S, N, C acilezés

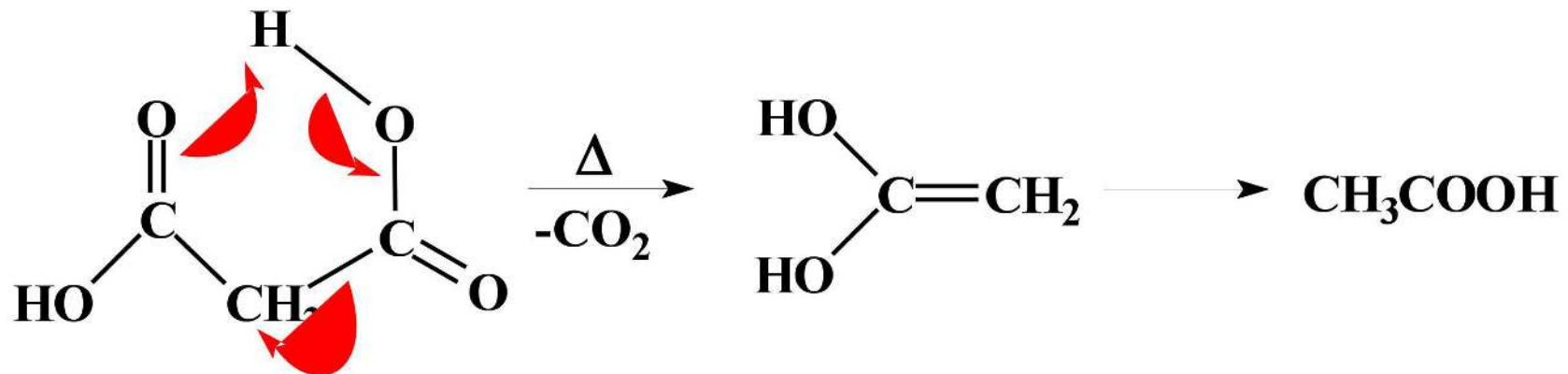
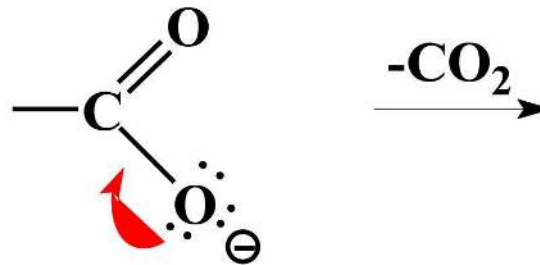
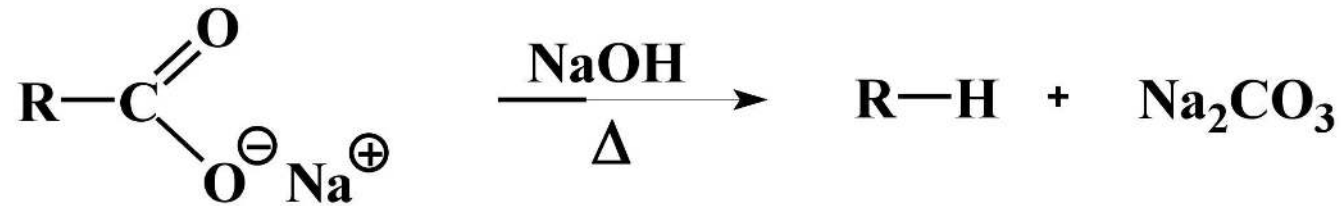
Acilezőszerek reaktivitási sora

ketén > savhalogenid > savanhidrid > észter > nitril > amid, sav

Karbonsavak és származékaik néhány fontosabb speciális reakciója

a) Karbonsavak

• Dekarboxileződés

Helyettesített savak

Aminosavak (és fehérjék, 1. Természetes szerves vegyületek)

Halogénezett karbonsavak

Hidroxikarbonsavak

Oxokarbonsavak

Szerkezet

Halogénezett karbonsavak

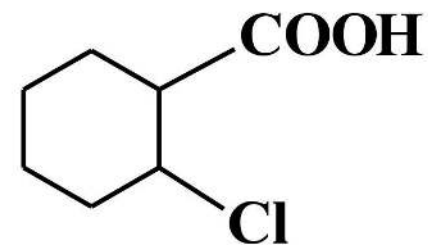
R—COOH az R halogént tartalmaz

Nevezéktan

3-brómpropionsav

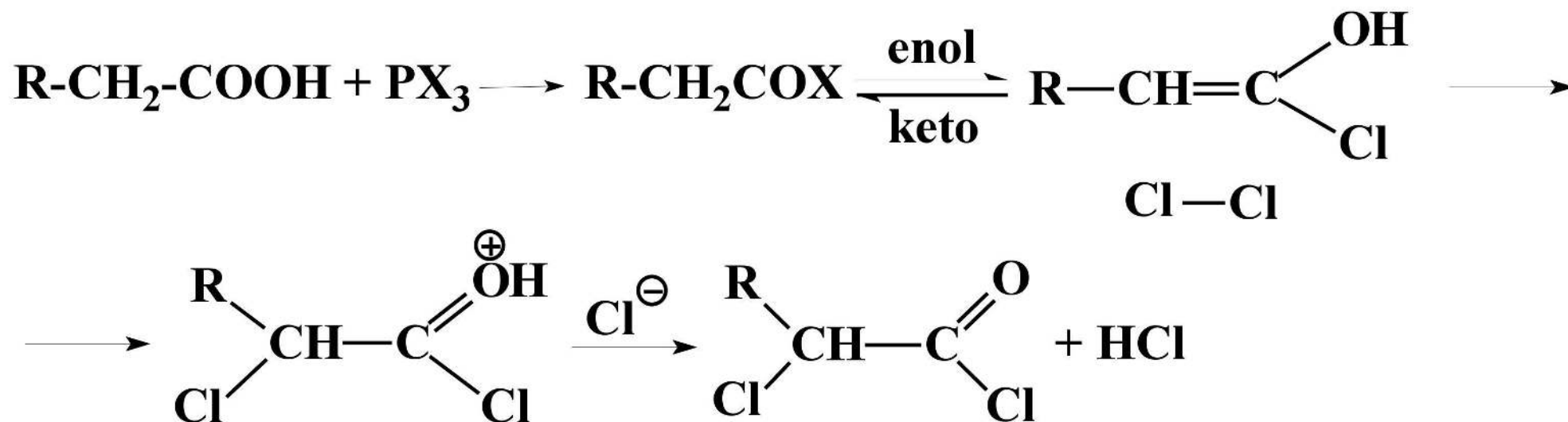
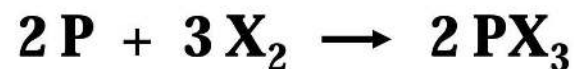
a halogén csak előtag lehet

2-klórciklohexánkarbonsav

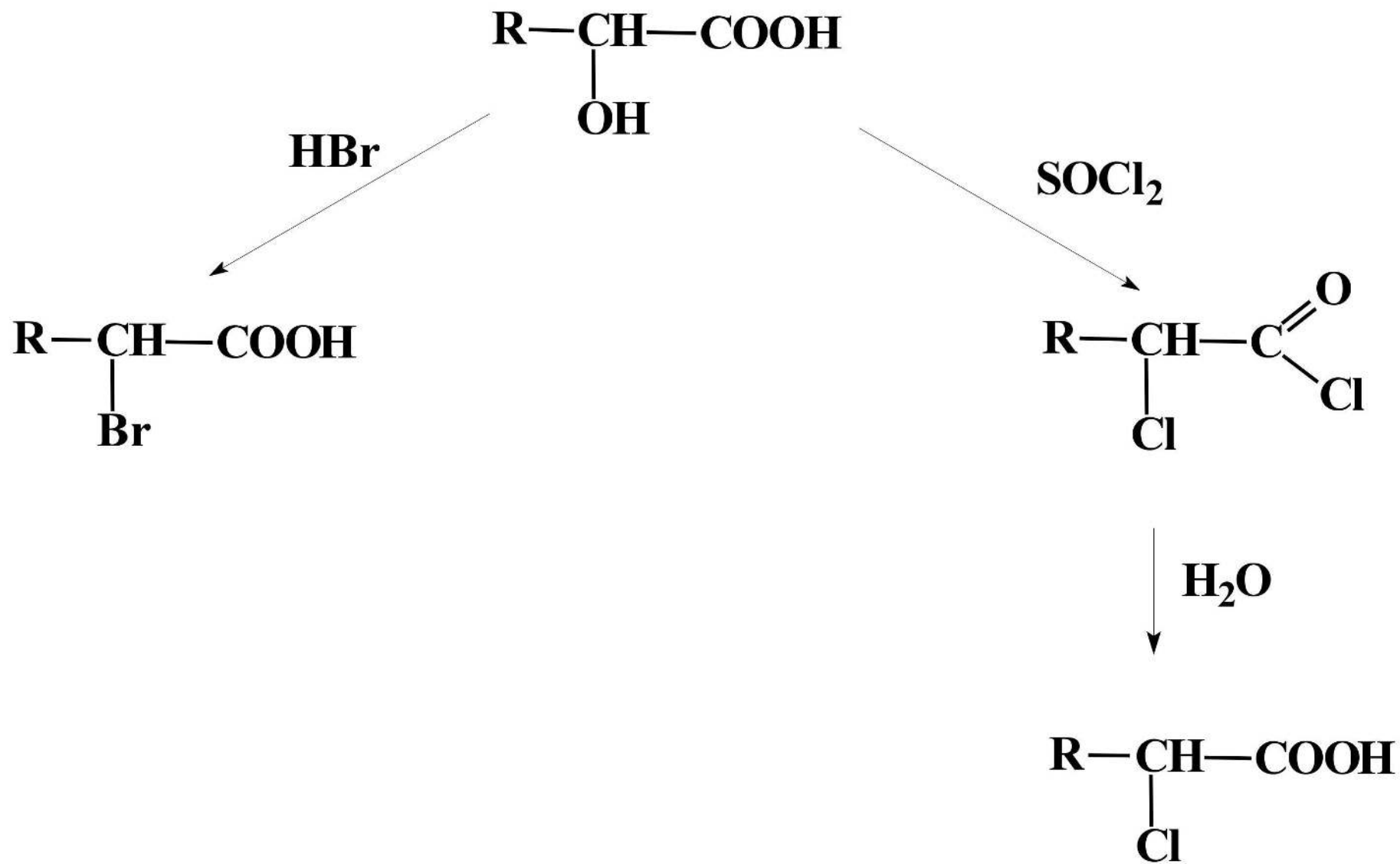
Előállítások

1. Hell-Vollhardt-Zelinszkij reakció

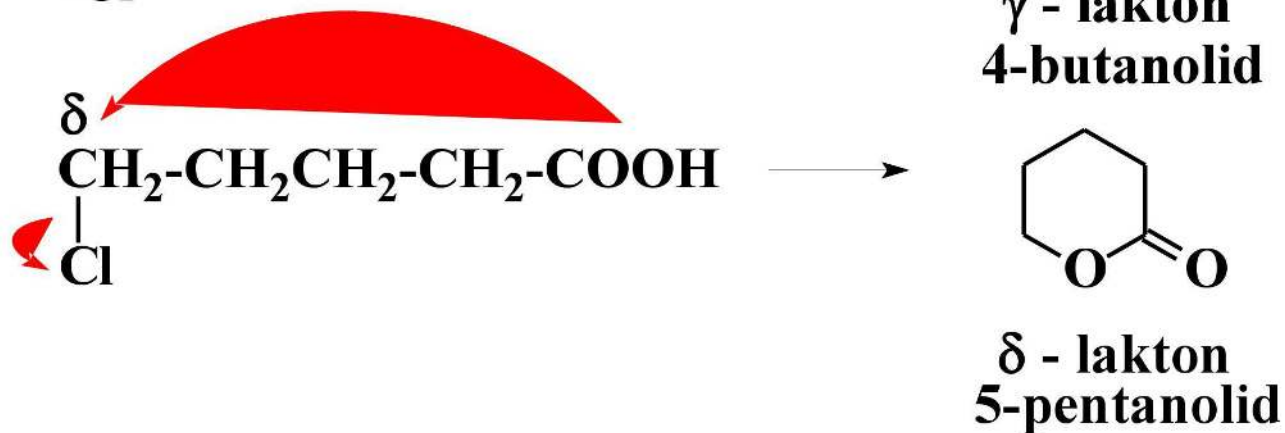
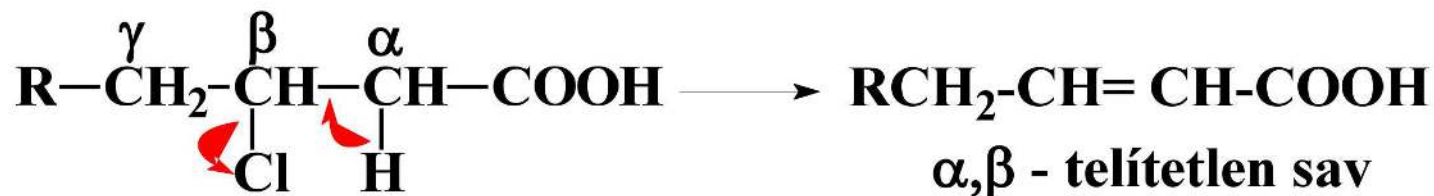
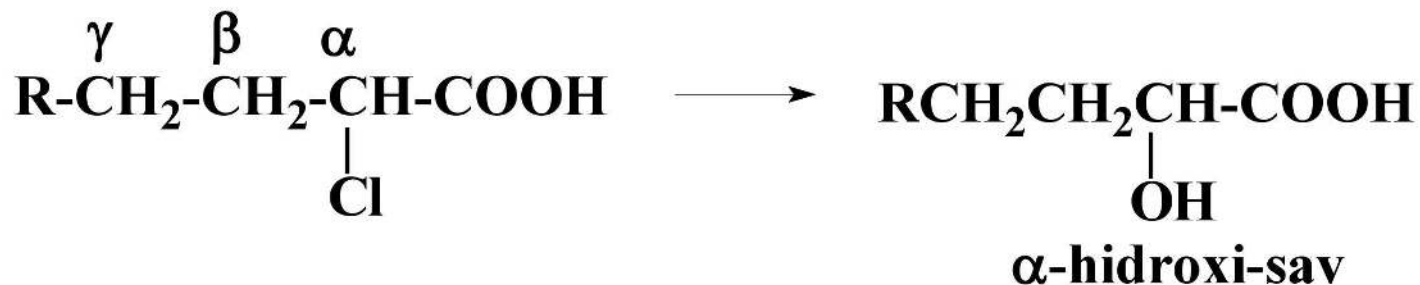
α -Halogénezett karbonsav

2. Hidroxisavakból

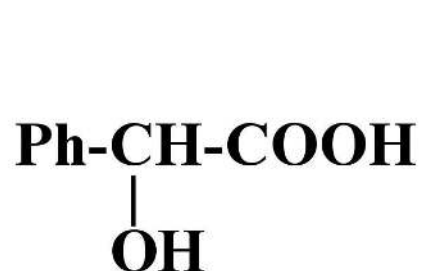
Kémiai tulajdonságok

1. Reakció lúggal (NaOH)

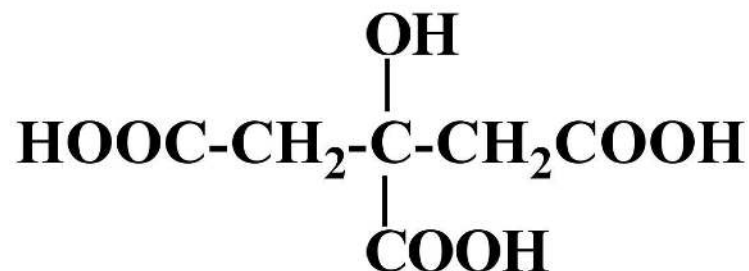
Hidroxi-karbonsavak

Nevezéktan

Mandulasav

**2-Fenil-2-
hidroxipropionsav***

Citromsav

**2-Hidroxipropán-
1,2,3-trikarbonsav**

Glikolsav

2-Hidroxiecetsav

Tejsav

2-Hidroxipropionsav*

Almasav

2-Hidroxibutándisav

Borkősav

2,3-Dihidroxibutándisav

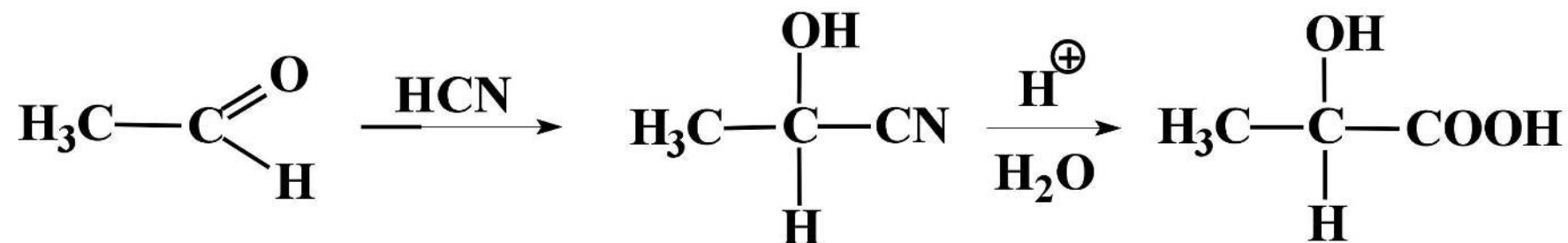
* Propionsav (triviális név) / propánsav (szisztematikus név)

Előállítás

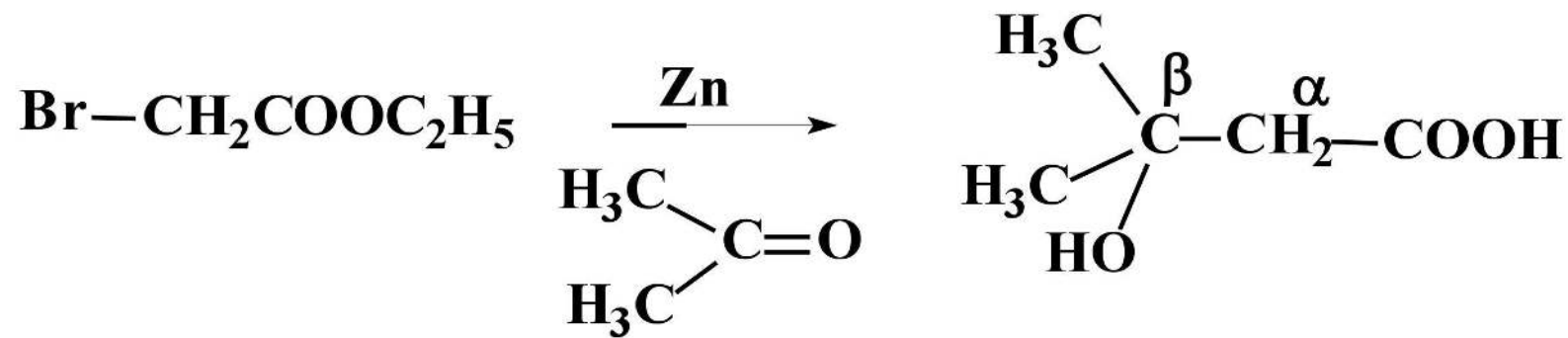
1. α -Halogénezett karbonsavakból

2. Ciánhidrinek hidrolízisével

3. β -Hidroxikarbonsavak: Reformatszkij-szintézissel

Aminosavak

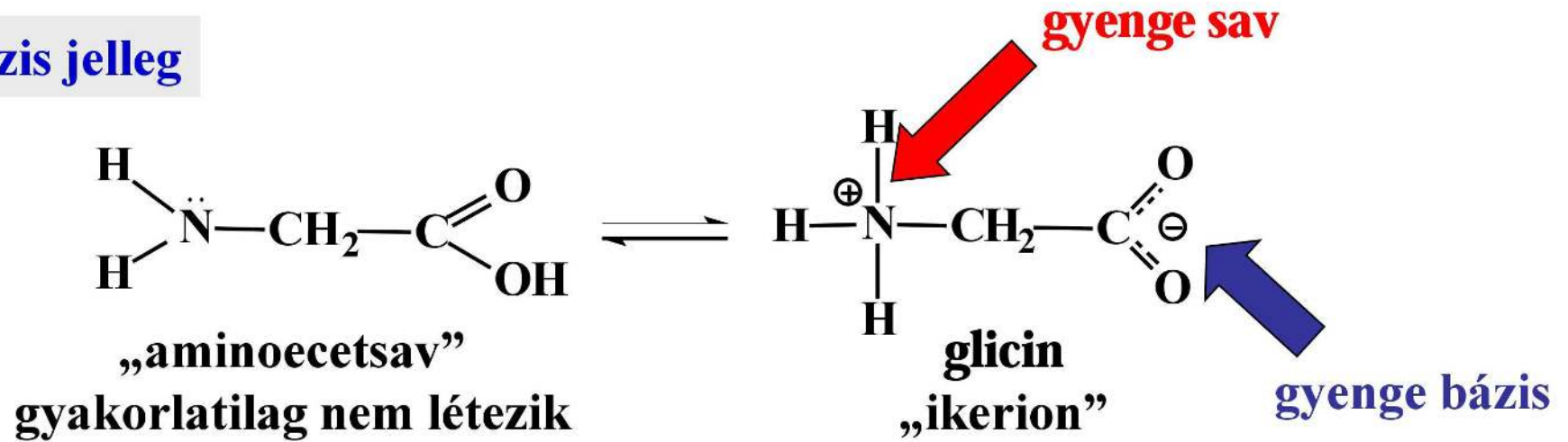

Csoportosítás

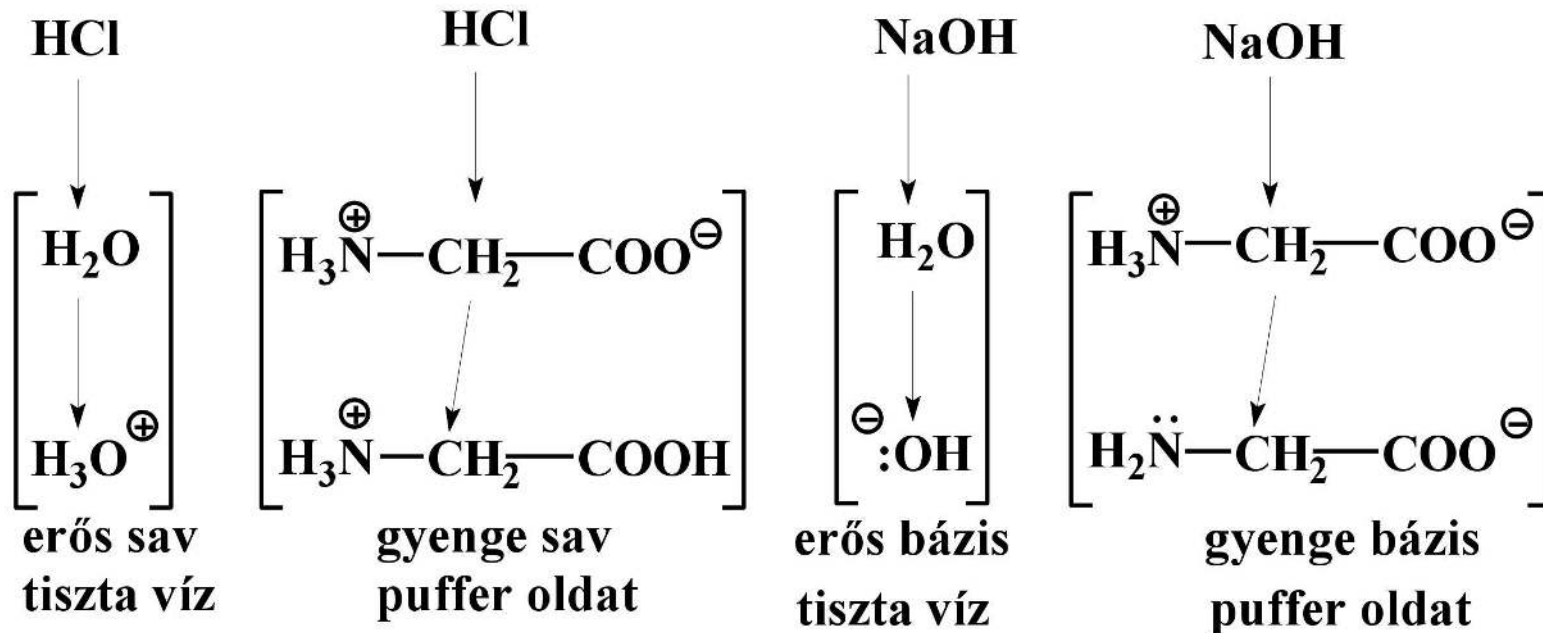
- az amin rendűsége szerint
(első, másod, harmad, negyedrendű)
- az amino- és karboxil-csoportok száma szerint
  - monoamino-monokarbonsav
  - diamino-monokarbonsav
  - monoamino-dikarbonsav, stb
- a szénlánc szerkezete szerint
  - nyíltláncú, gyűrűs, alifás, aromás

Kémiai tulajdonságok

1. Sav-bázis jelleg

Glicin pufferhatása

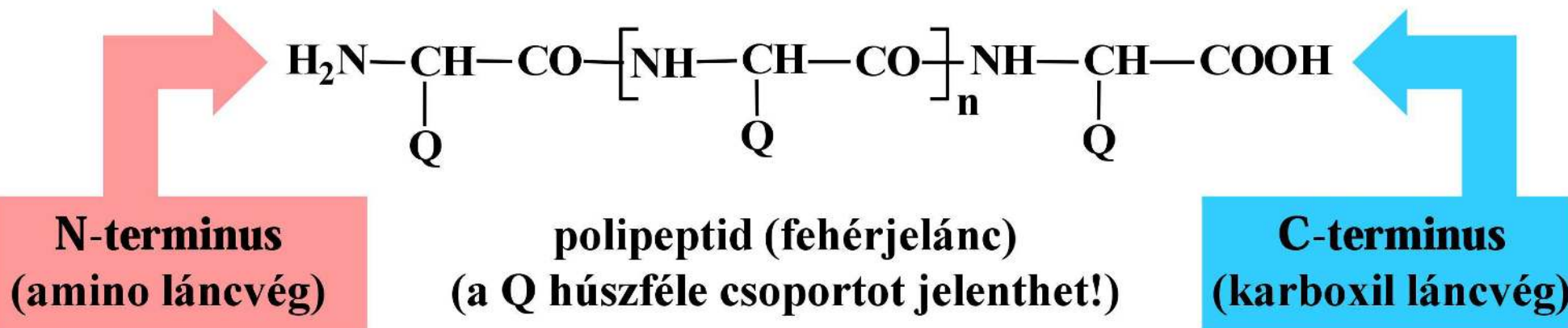
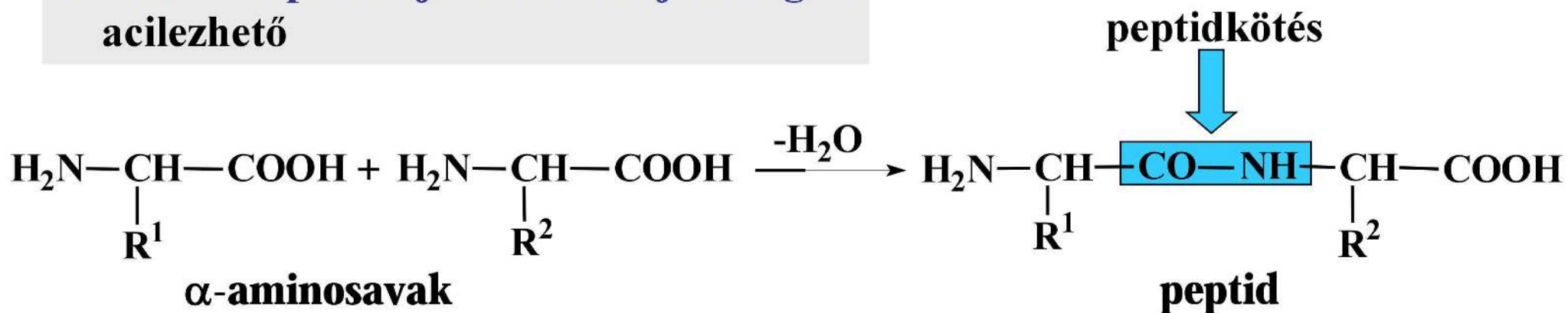

2. Karboxilcsoportra jellemző tulajdonságok

savszármazékok → amidok

3. Aminocsoportra jellemző tulajdonságok

acilezhető

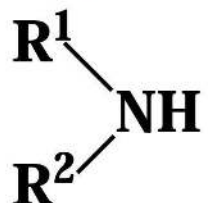
Aminok

Csoportosítás

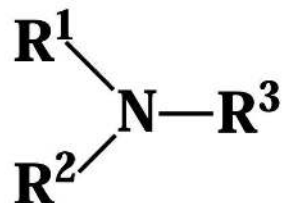
1. Rendűség szerint (nem azonos az alkoholokéval)

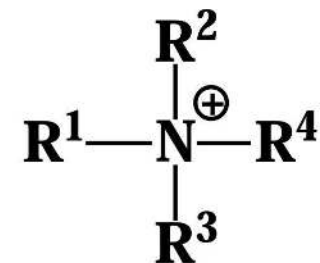
primer

szekunder

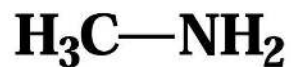
tercier

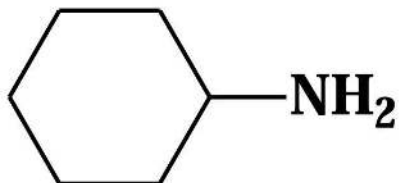
kvaterner

(a nitrogénatomhoz kapcsolódó alkil- vagy arilcsoportok száma szerint)

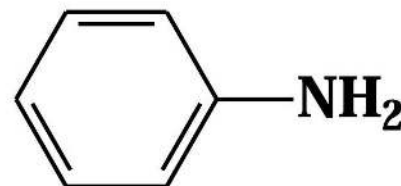
2. A szénhidrogéncsoport minősége szerint

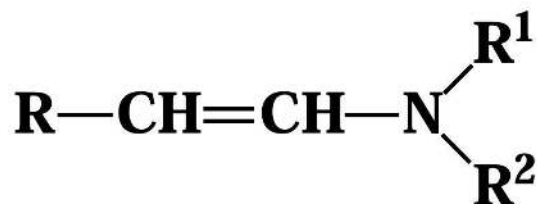
alifás, metil-amin

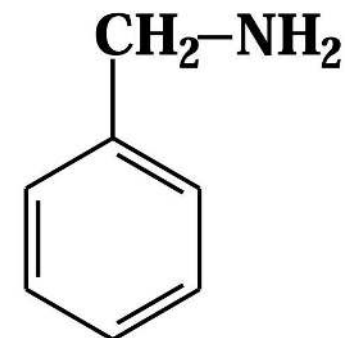
aliciklusos,
ciklohexil-amin

aromás,
anilin

enamin

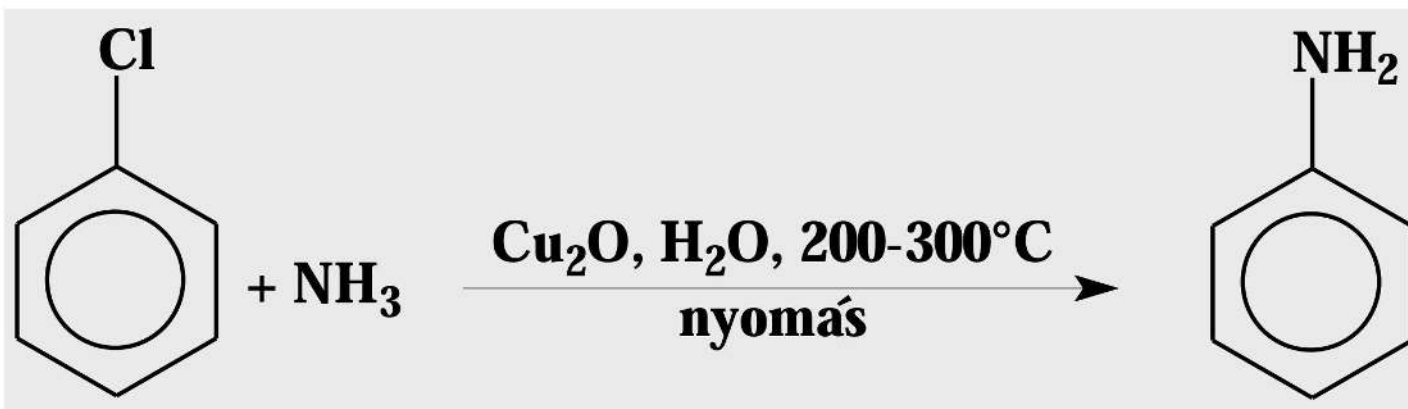
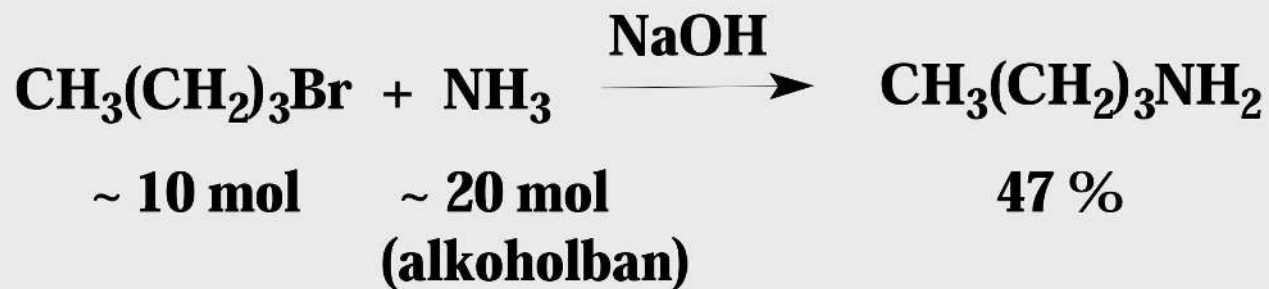
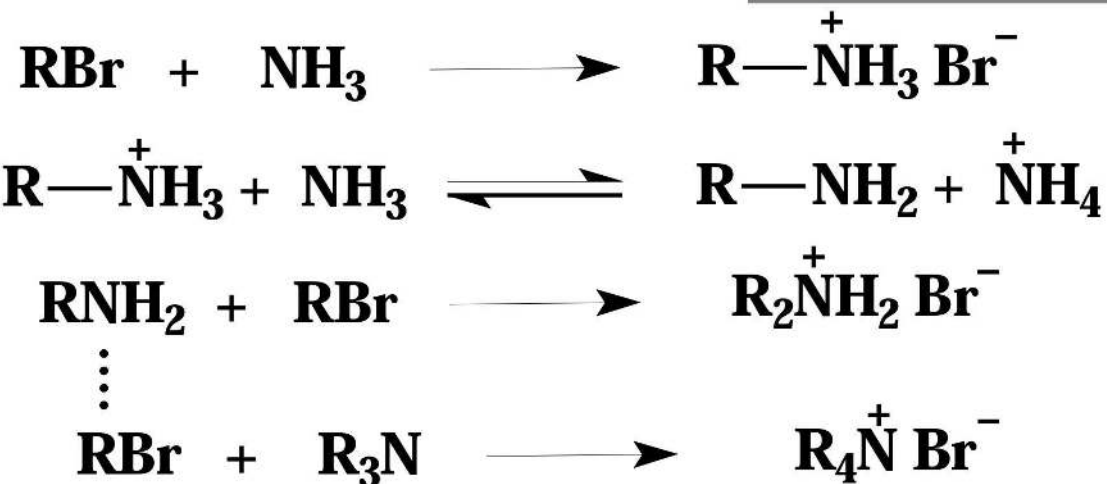

aralkil,
benzil-amin

Aminok alkilezése

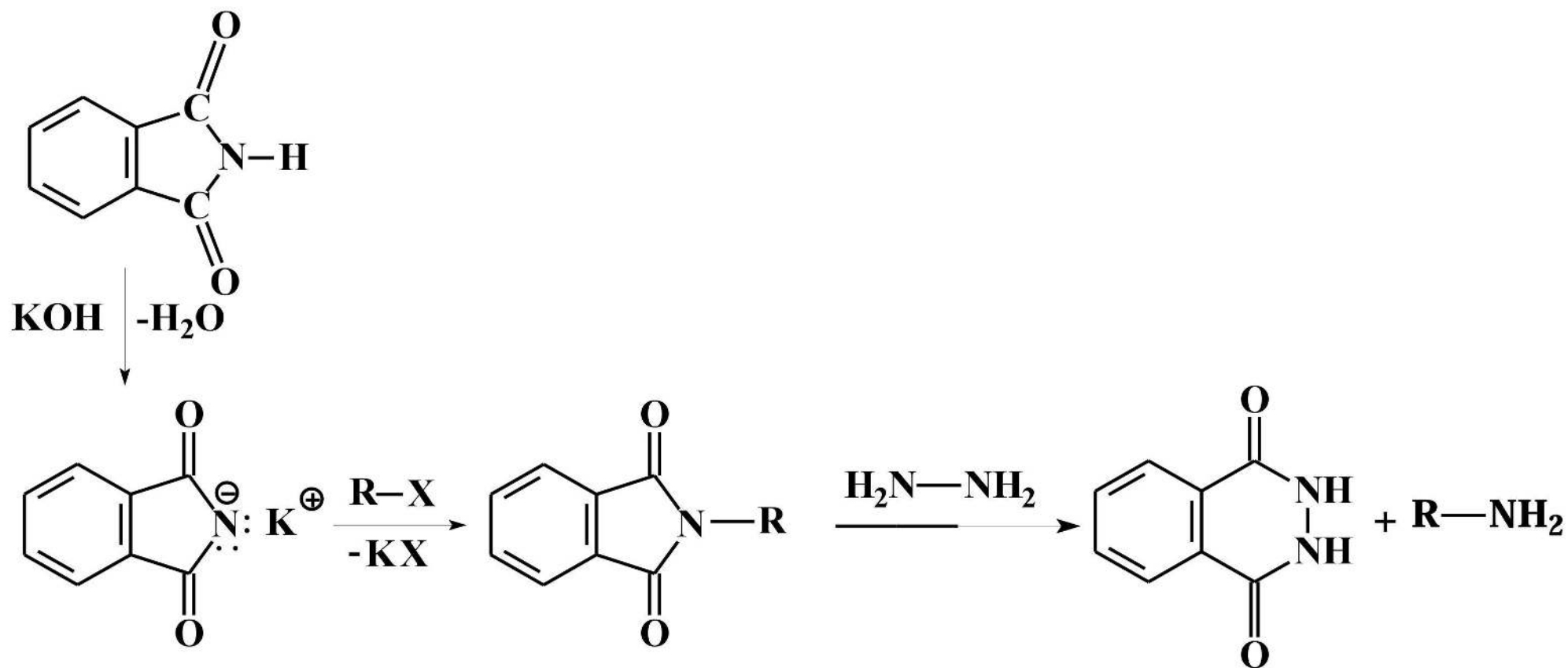
Előállítás

Egyértékű aminok előállítása

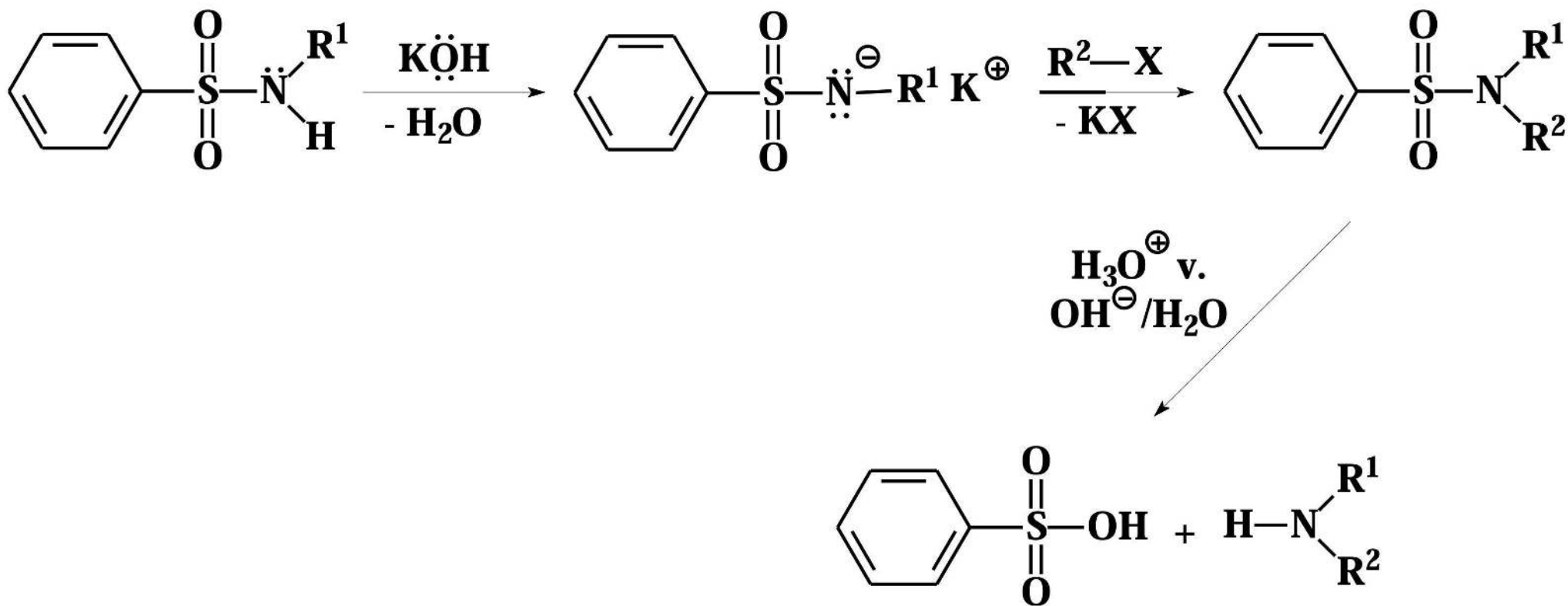

Primer aminok előállítása

Gabriel-szintézis

Szekunder aminok előállítása

Magasabb oxidációs fokú nitrogénvegyületek redukciójával

(Az aminok a legalacsonyabb oxidációs fokú nitrogénvegyületek.)

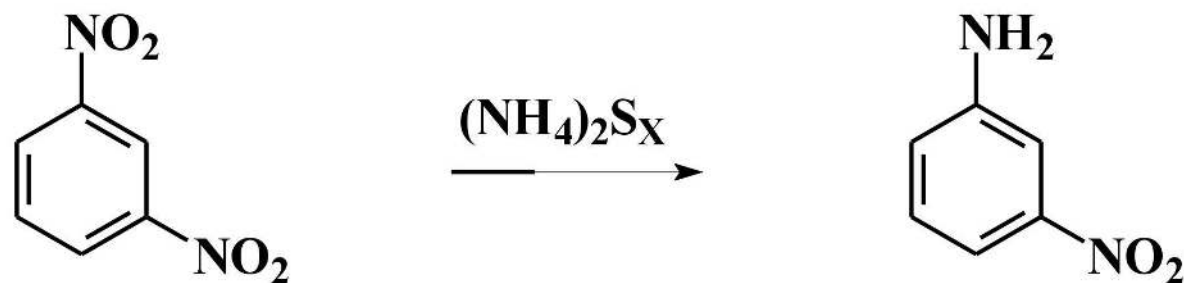
Valamennyi fém/alkohol redukció, a Bechamp redukció és kénvegyületekkel végzett redukció elektronfelvétellel és proton jelenlétében a fentiek szerint megy végbe.

Bechamp-redukció

Egyéb redukálószer: $\text{SnCl}_2 + \text{H}_2\text{O}$ (HCl)

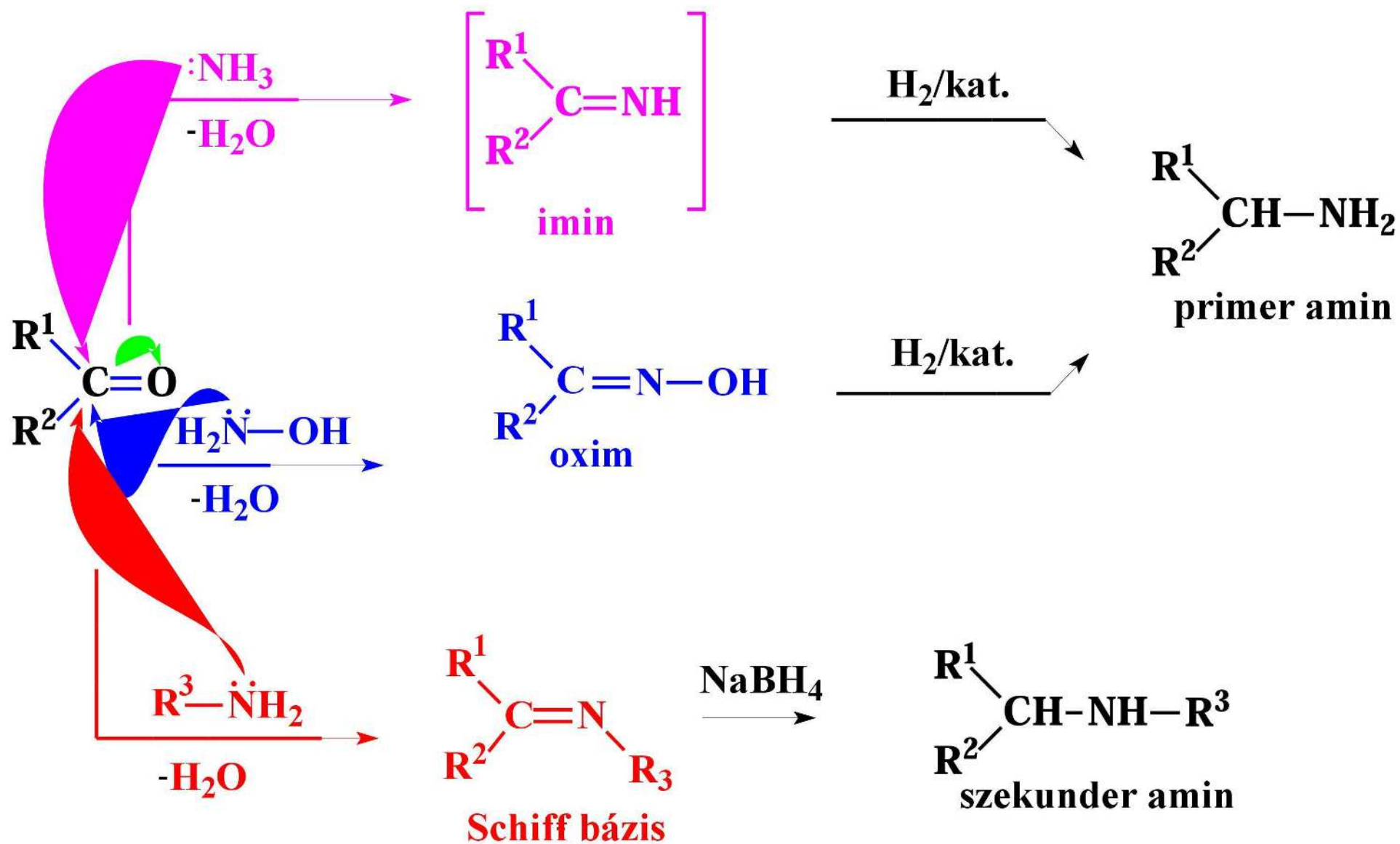
$(\text{NH}_4)_2\text{S}$: dinitro vegyületből
mononitro + amin

Nitrilek és savamidok redukciójával

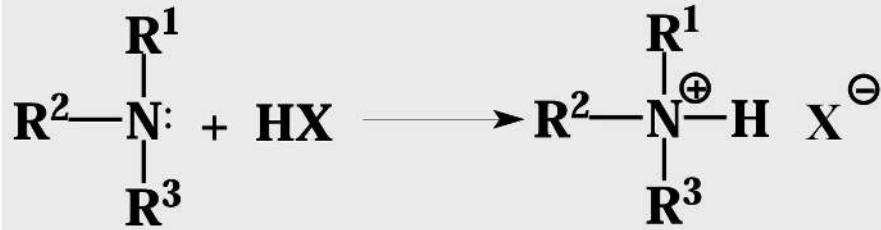
Oxovegyületekből

Reakciók az amin-nitrogénen

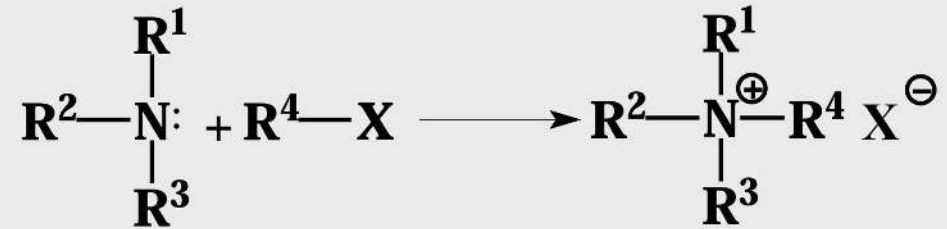
R^1, R^2, R^3 lehet H v. alkil -csoport

sóképzés:

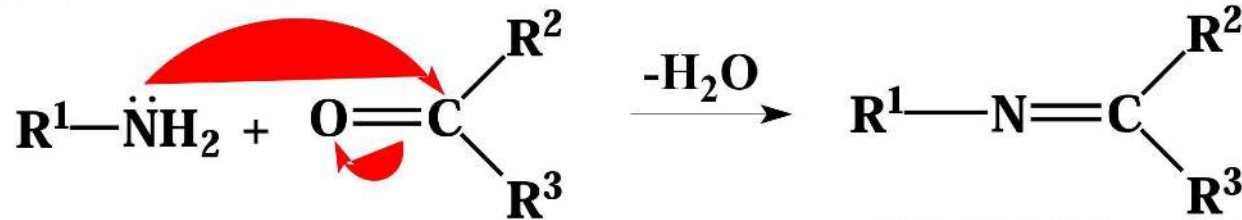
ammóniumsó

alkilezés:

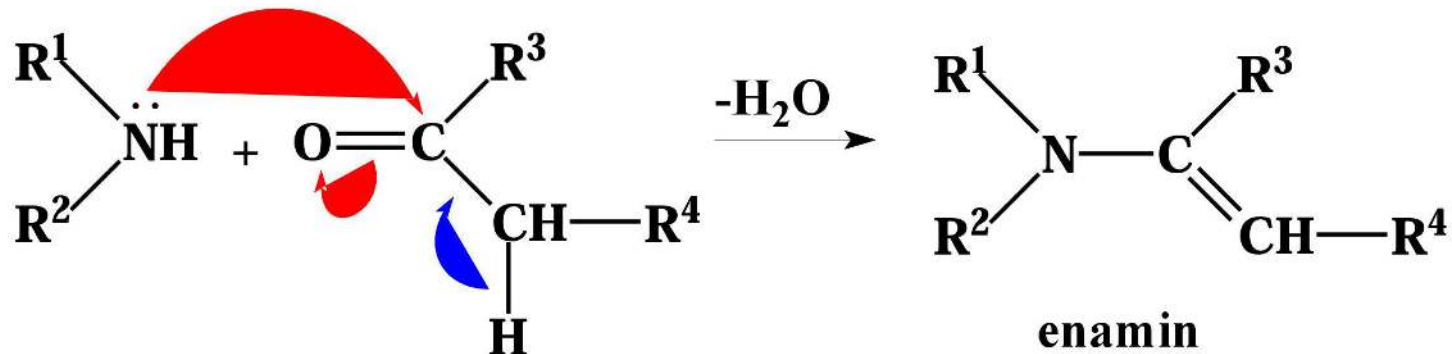

ld. halogénvegyületek reakcióinál

oxo-vegyületekkel:

Schiff-bázis

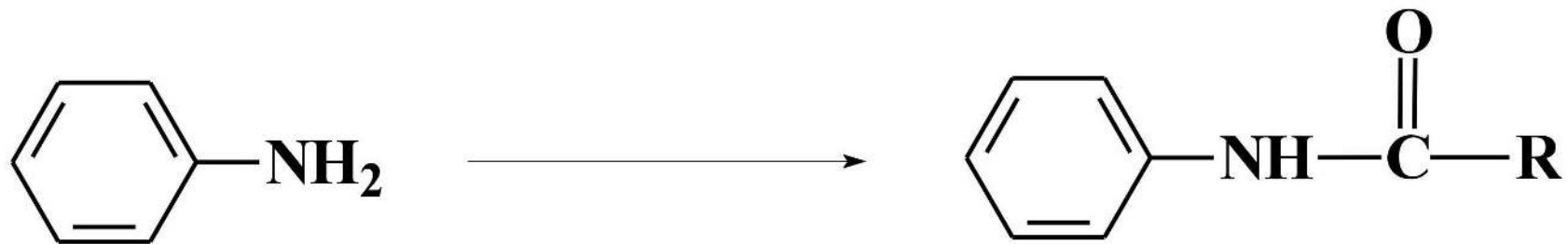
enamin

Acilezés

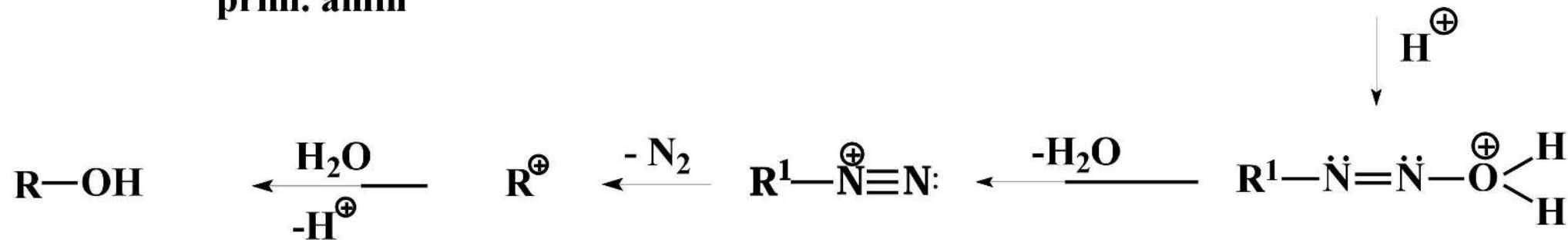
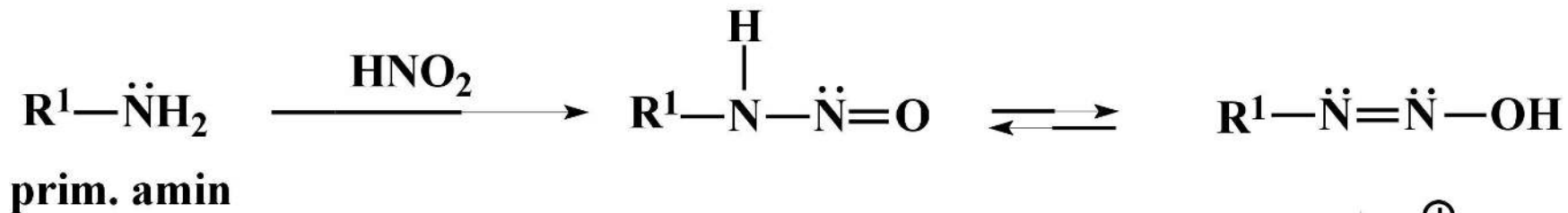
$\text{X} = \text{Cl}, \text{Br}, \text{R-O}$ v.
 R^3-COO

savamid

anilid

Reakció salétromossavval

+ egyéb termékek

kvantitatív mennyiségben keletkezik N_2 (Van Slyke)

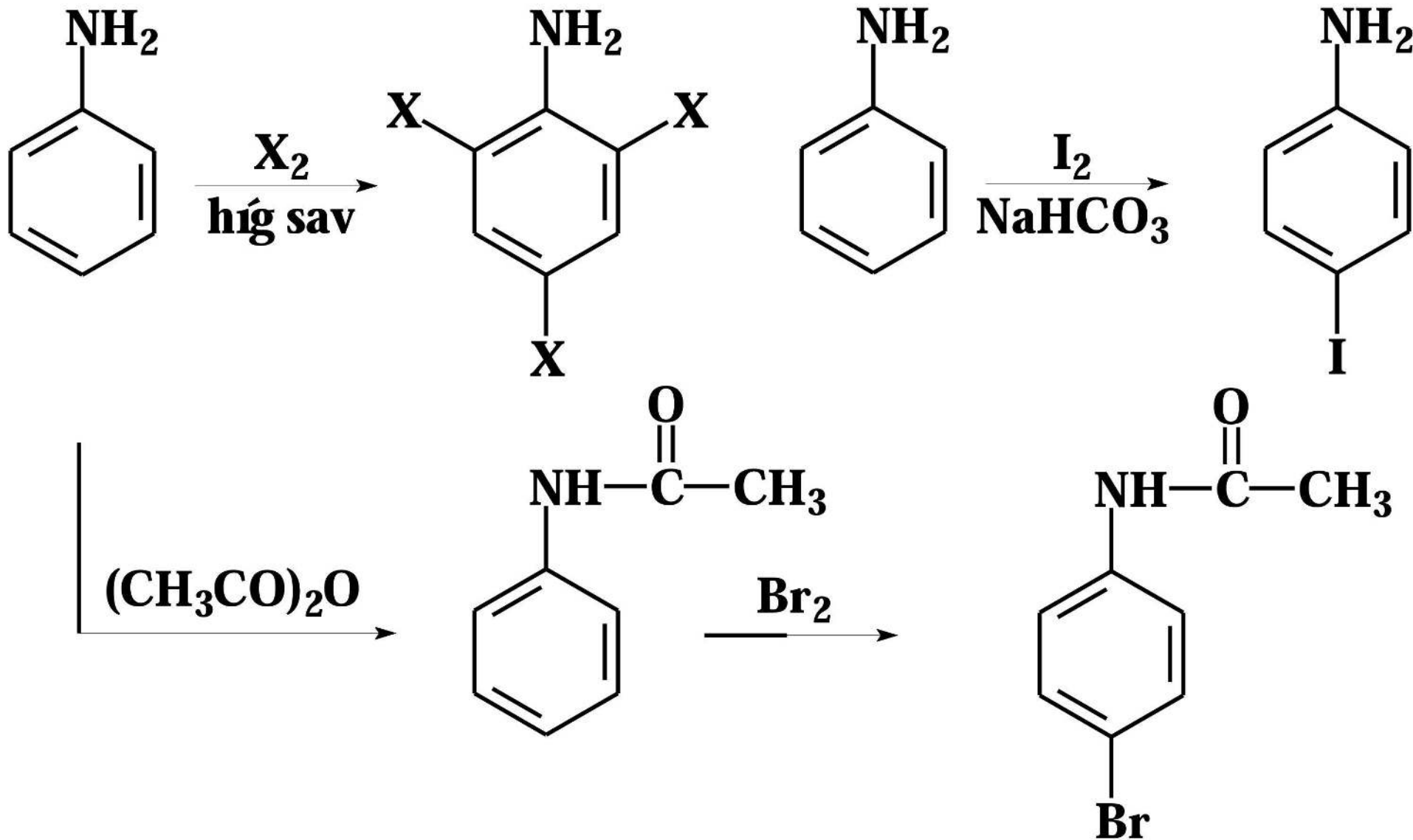

szekunder amin

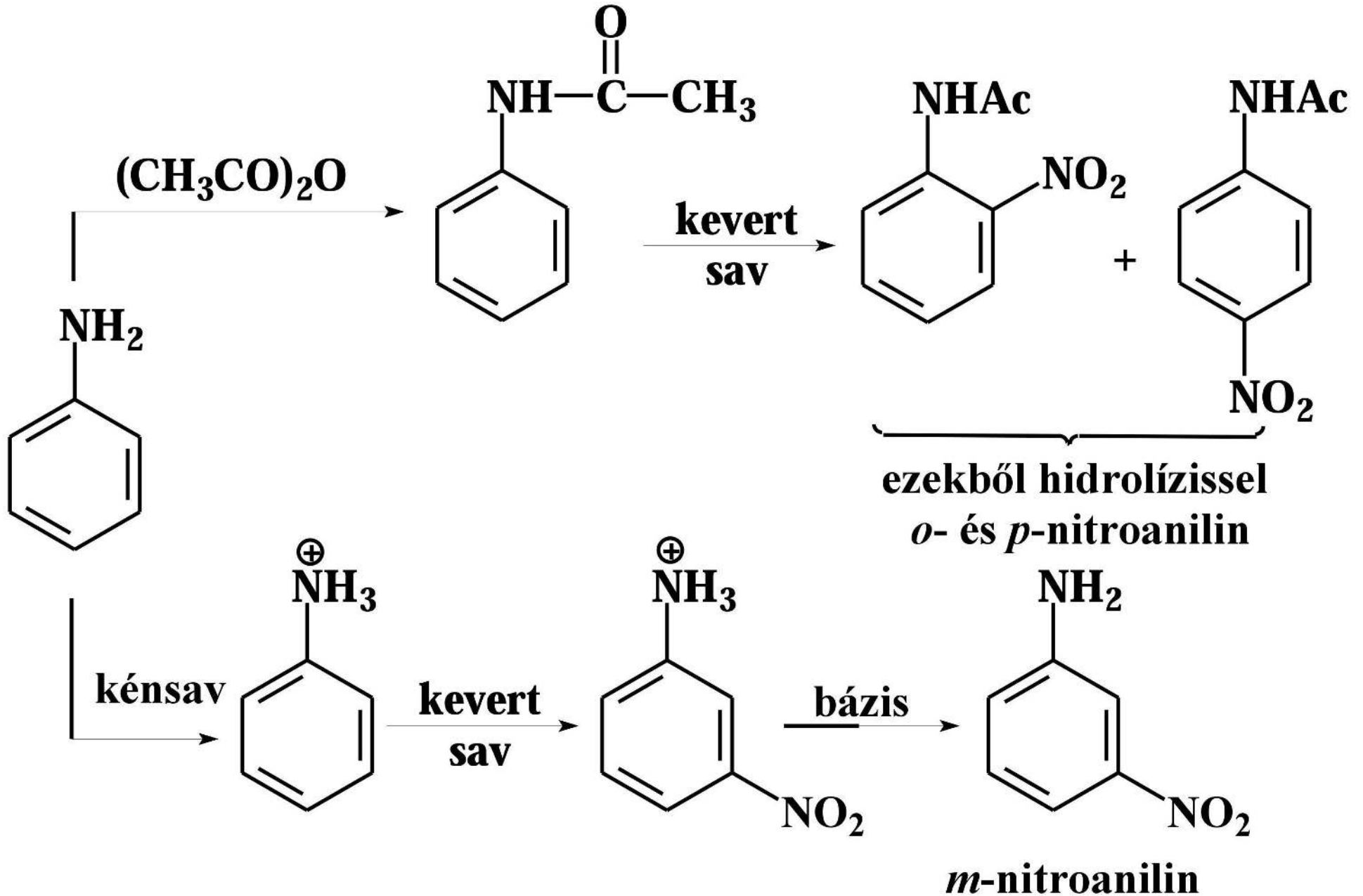
N-nitrozamin

Aromás aminok gyűrűreakciói

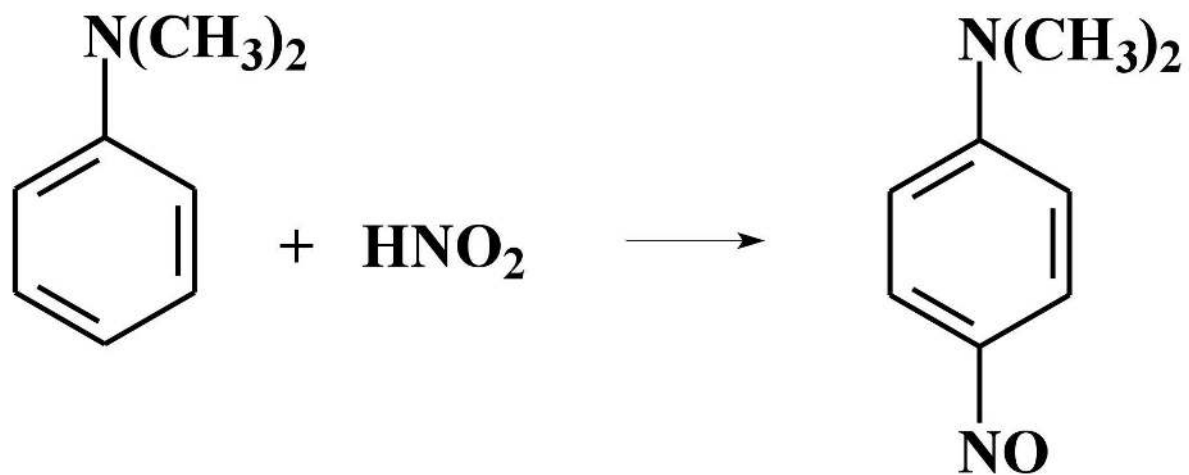
Reakció halogénekkal

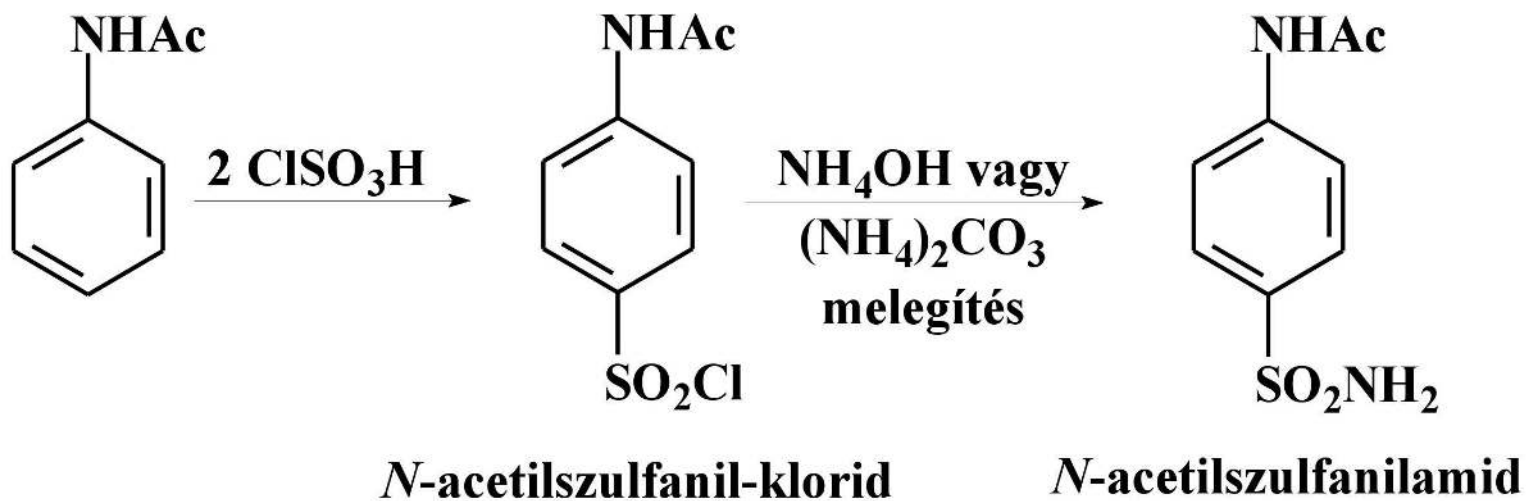
Nitrálás

Nitrozálás

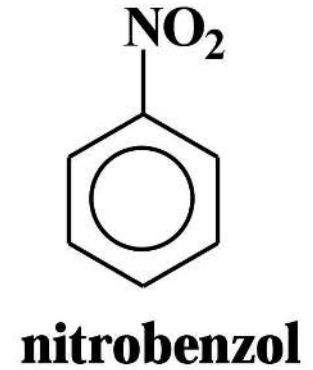
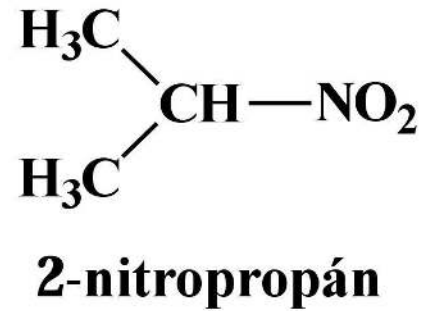
Szulfonálás

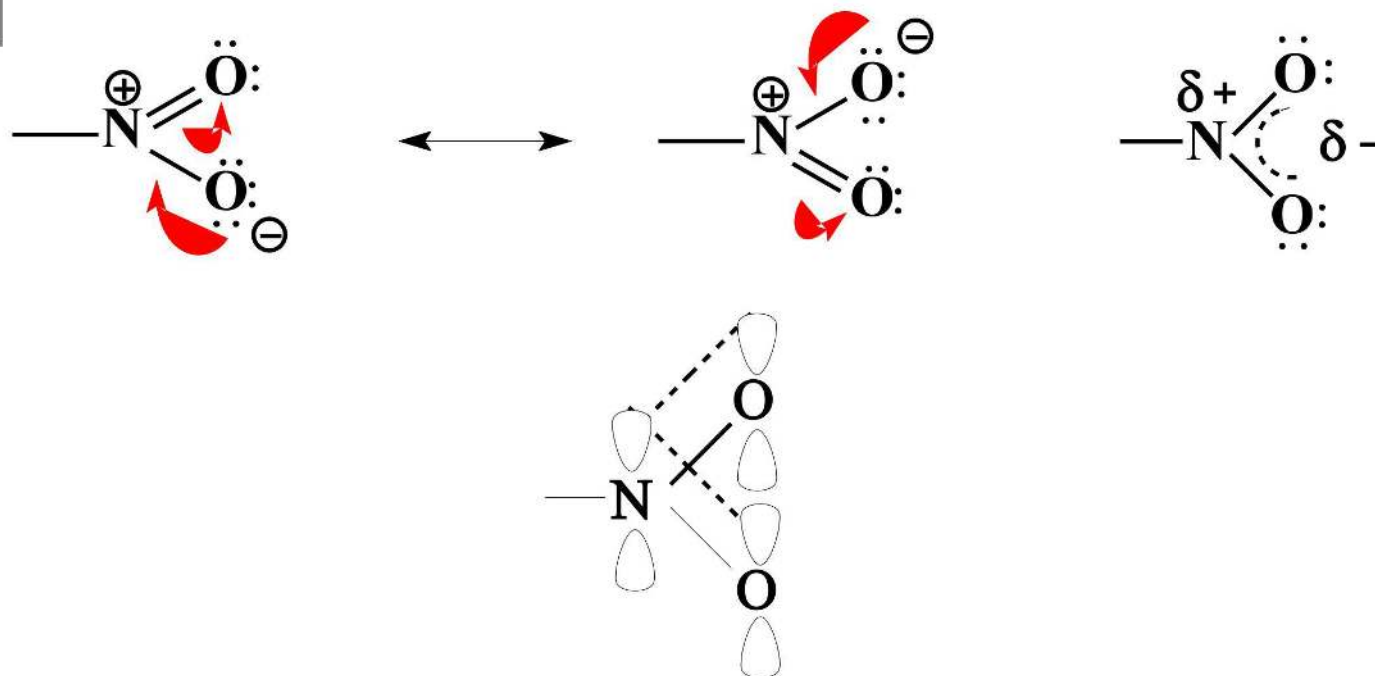
Nitrovegyületek

Nevezéktan

- NO₂ csoportot tartalmaznak

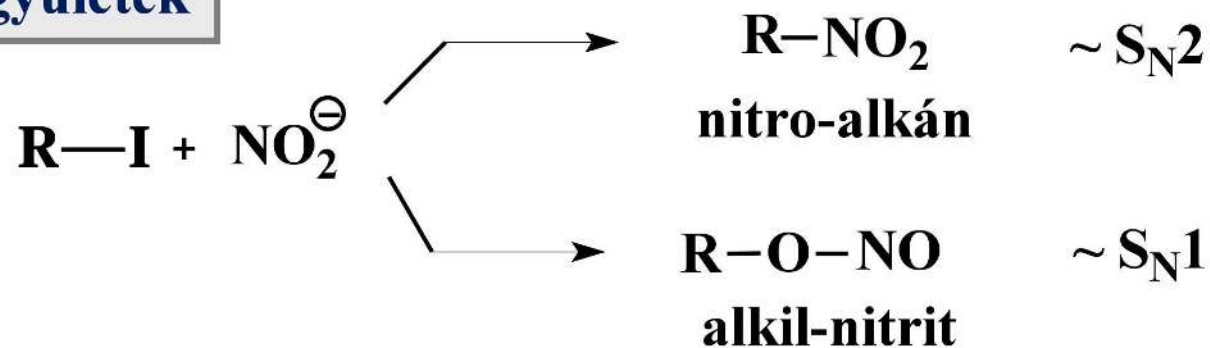

Szerkezet

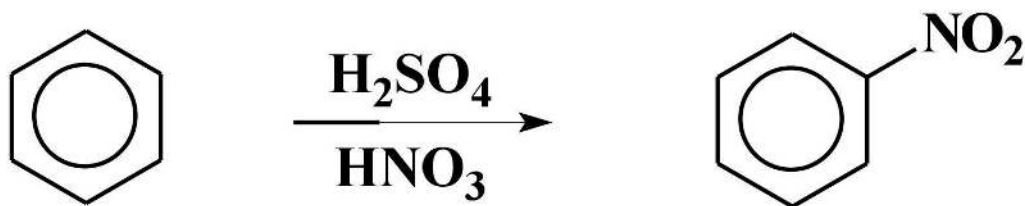
Előállítások

1. Alifás nitrovegyületek

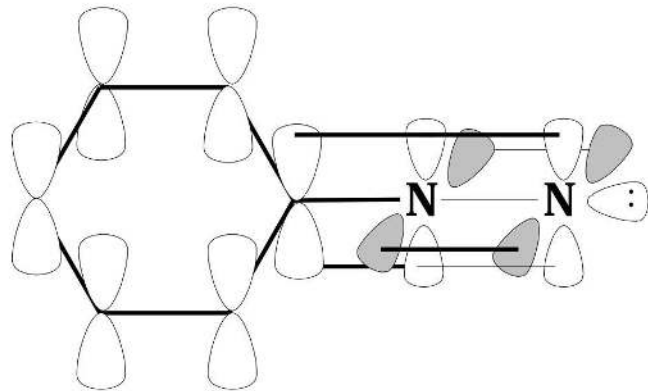
● Szénhidrogének (R-H) nitrálása $\longrightarrow$ lánctördelődés

2. Aromás nitrovegyületek

Aromás diazóniumvegyületek

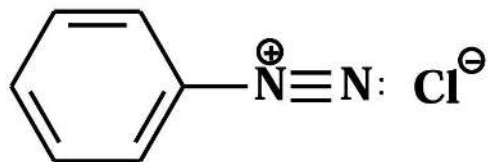
Szerkezet

az alifás diazóniumvegyületnél
jóval nagyobb stabilitás

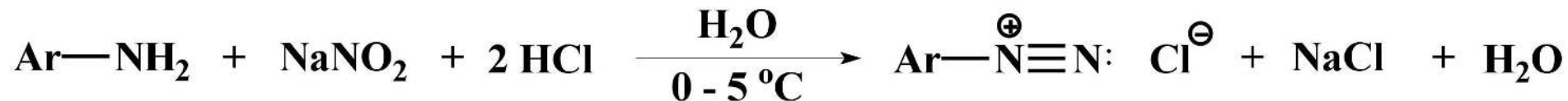
Nevezéktan

A diazóniumcsoport főcsoport.

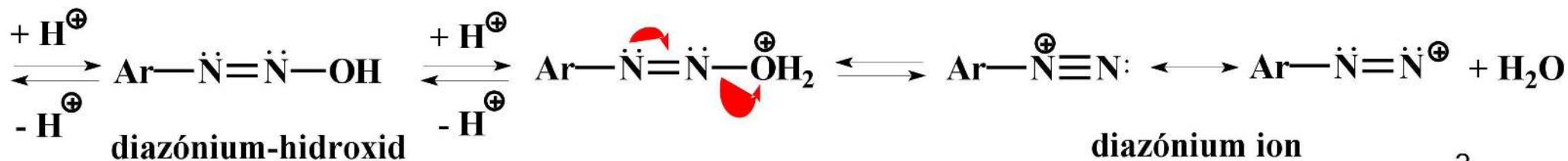
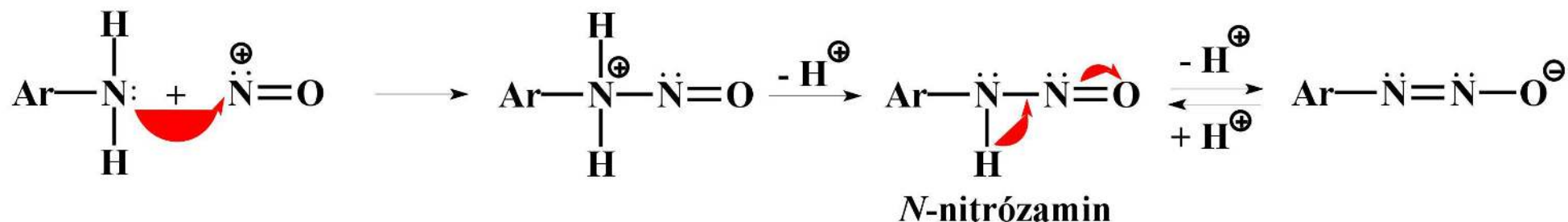
benzoldiazónium-klorid

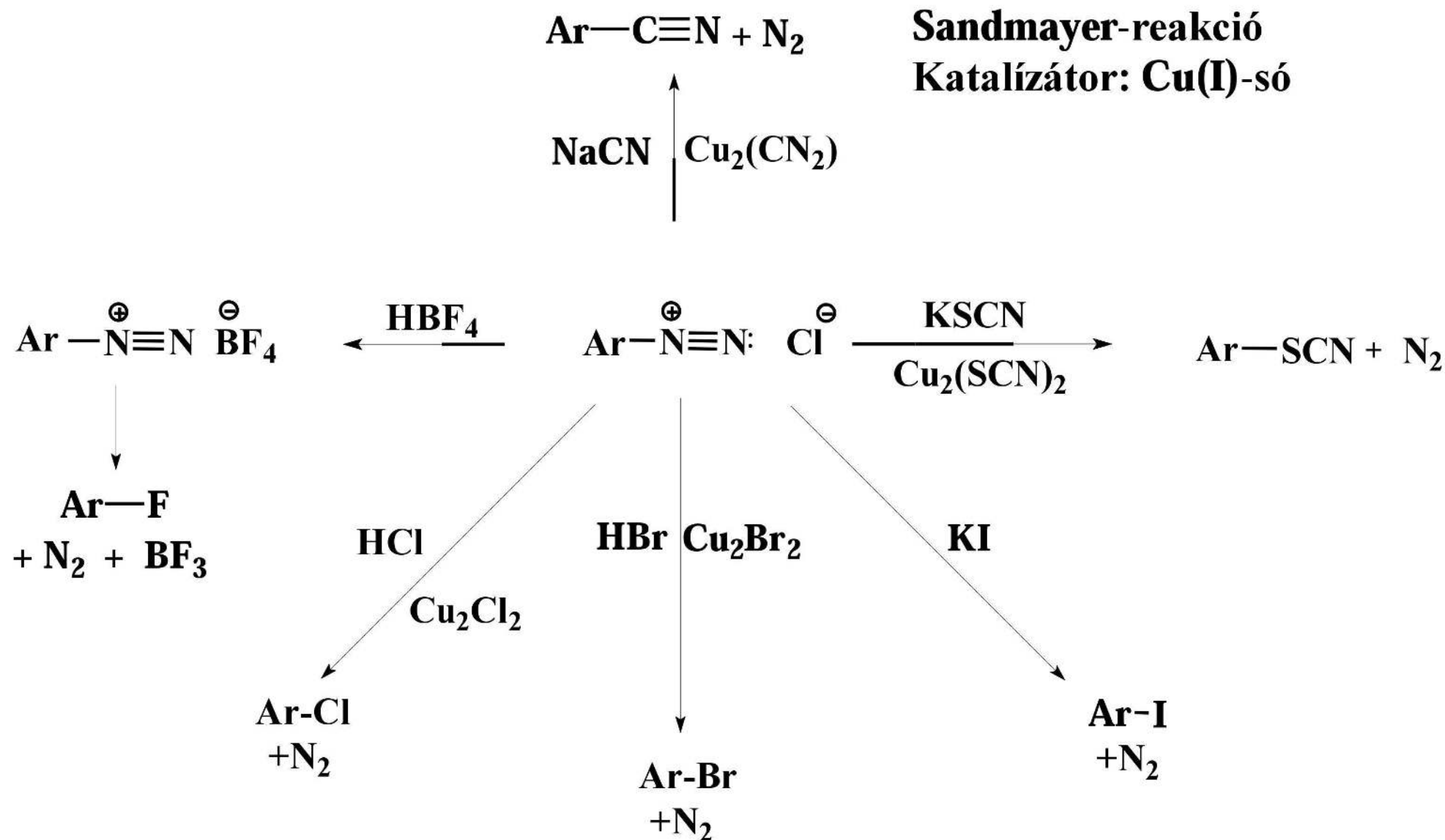
Előállítás

2,5 ekvivalens sav szükséges a kapcsolás megakadályozására.

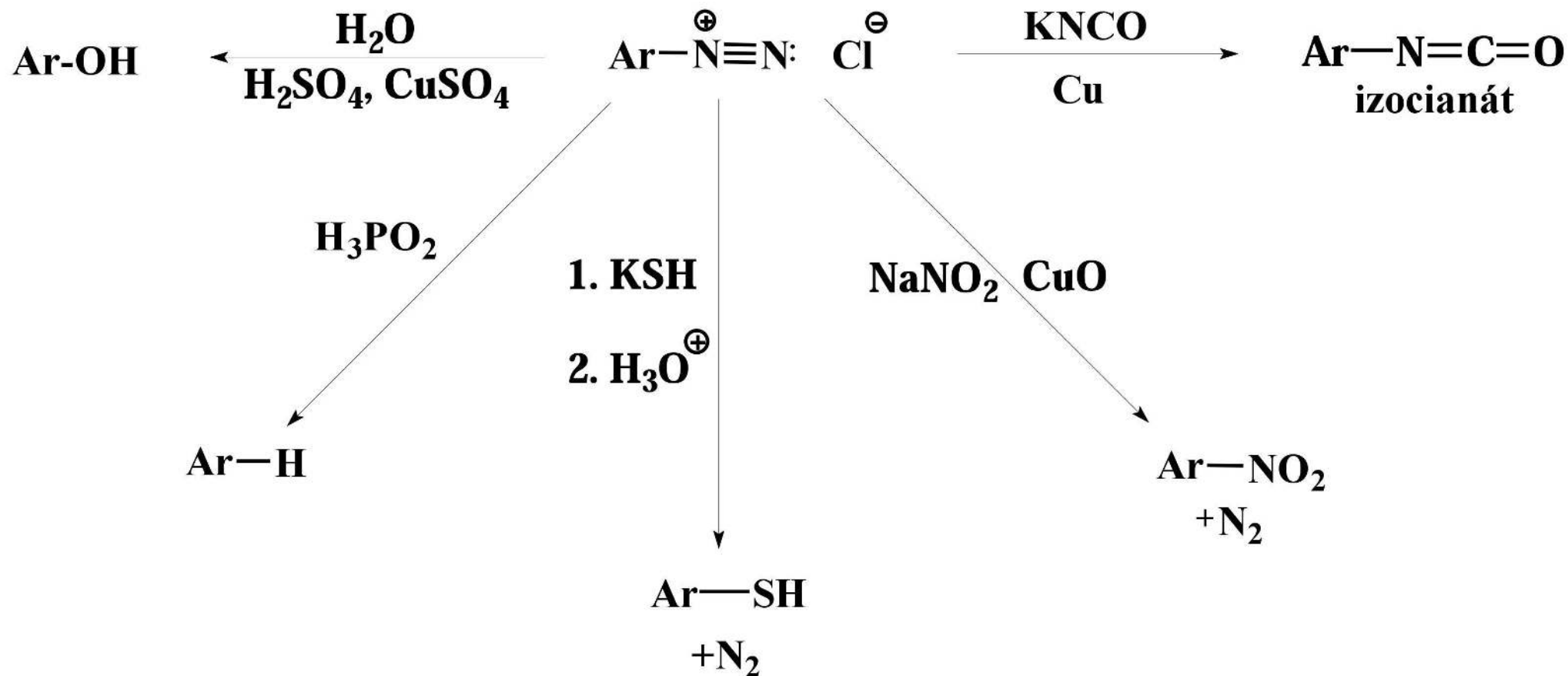
Mechanizmus

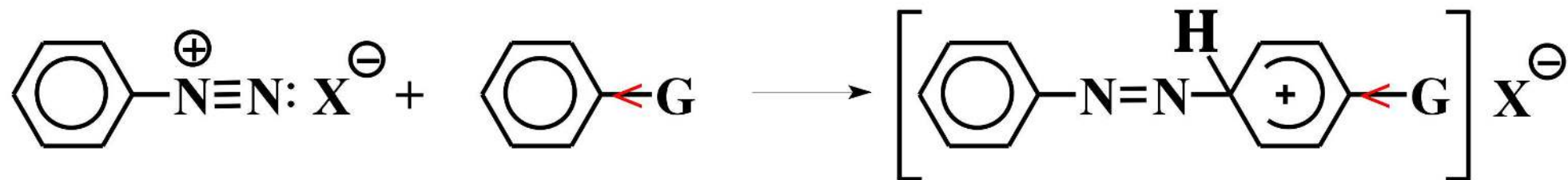

A diazóniumcsoport reakciói

Egyéb csoportok bevitele

Azokapcsolás

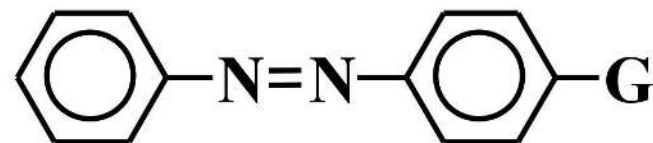

$\text{G} = \text{-NR}_2$ v. -OH

↓
gyengén savanyú
közeg

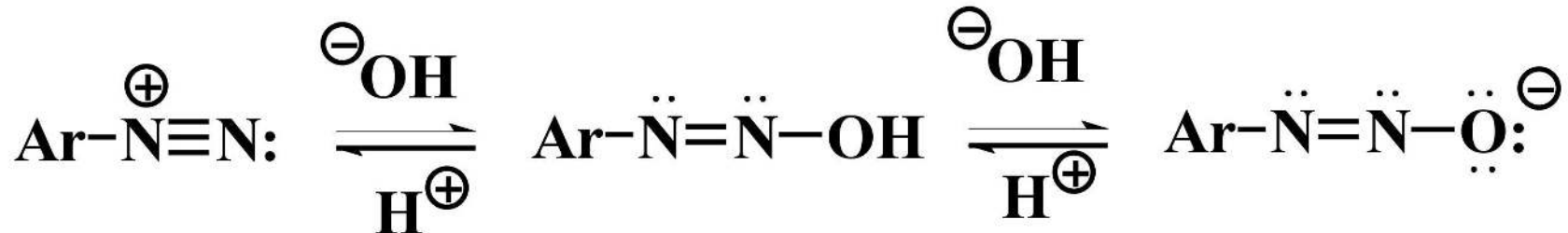
↓
gyengén lúgos
közeg

↓ -HX

azovegyület

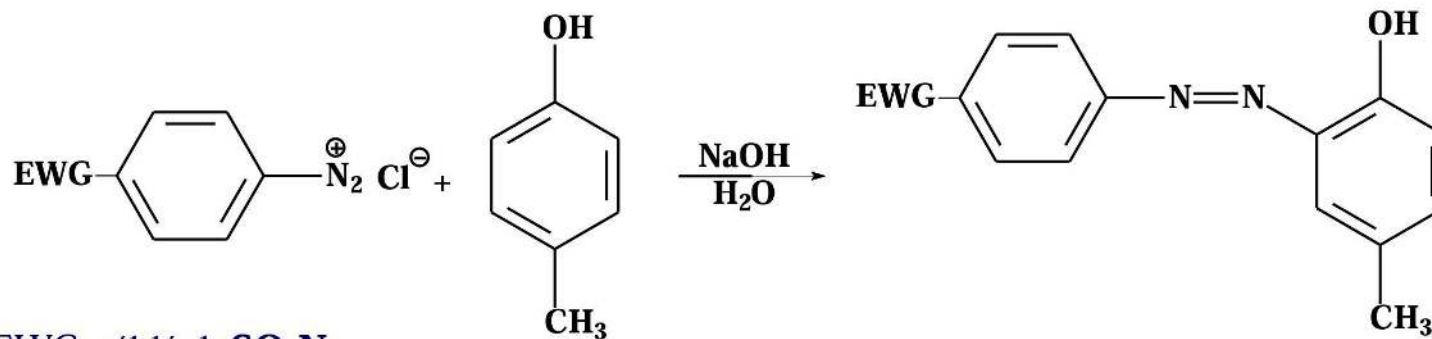
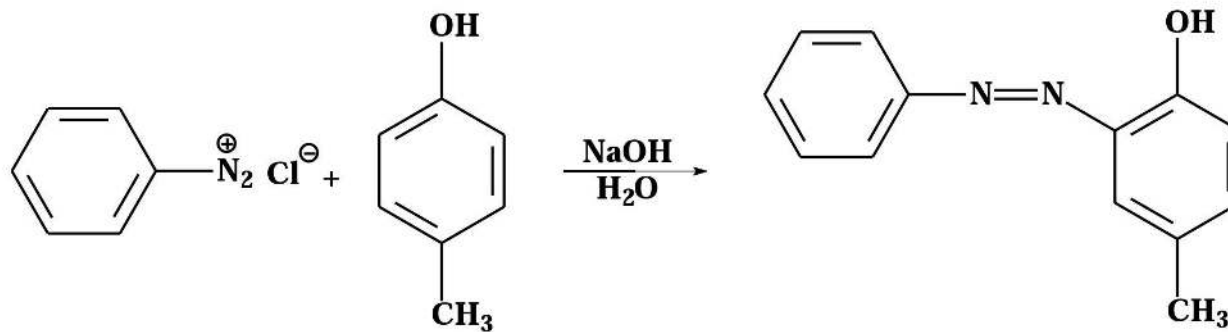
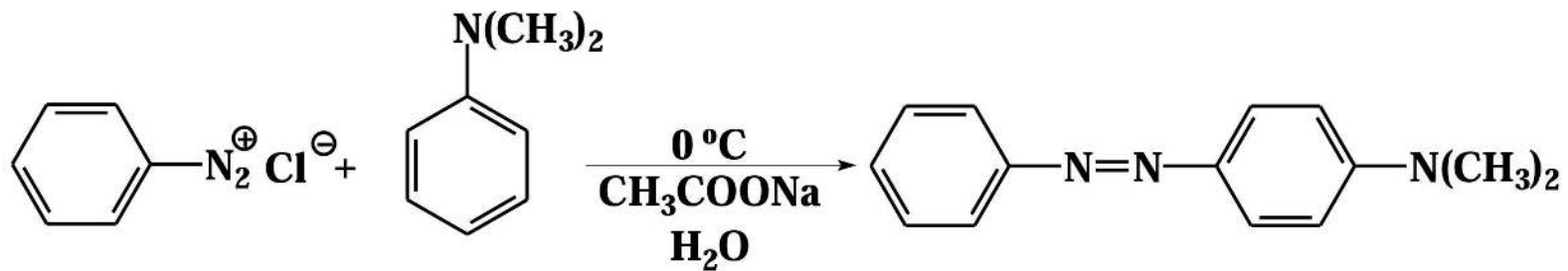
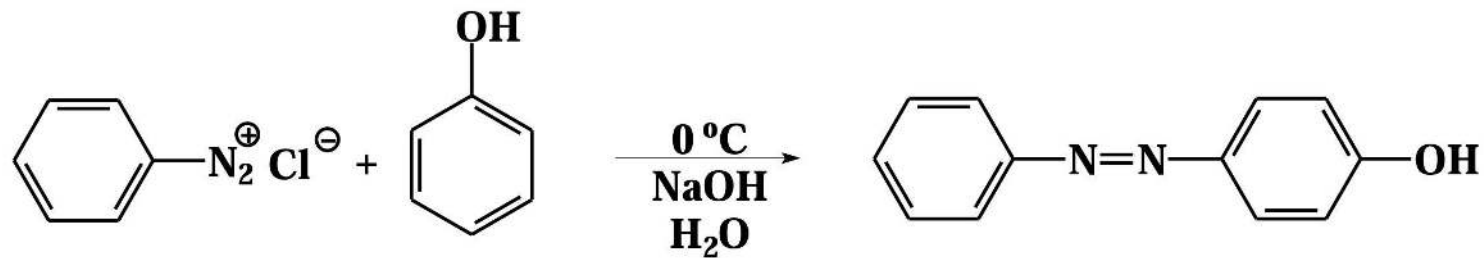
Lehetséges mellékreakció

aryl-diazónium ion
(reagál)

diazo-hidroxid
(nem vesznek részt a kapcsolásban)

diazotát ion

EWG például: SO_3Na

Szén-kén kötést tartalmazó vegyületek

Tiolok (tioalkoholok és ,tiofenolok' - ariltiolok)

Tioéterek v. szulfidok

- diszulfidok
- szulfoxidok
- szulfonok
- szulfonsavak

Nevezéktan

metántiol

2-merkaptoetanol
2-szulfaniletán-1-ol

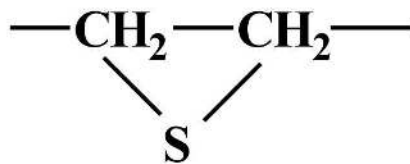

nem tiofenol, tiolát
benzoltiol

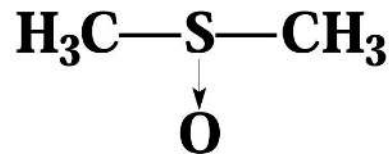

dimetil-szulfid
(vö. éter)

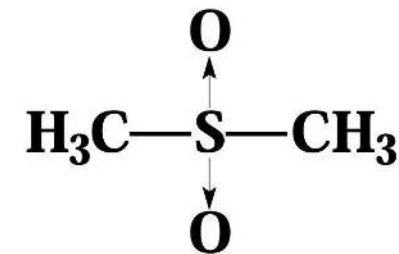
előtagként alkiltio, ariltio (vö. alkoxi, ariloxi), preferált alkil-, ill. arilszulfanil

epitio
(vö. epoxid)

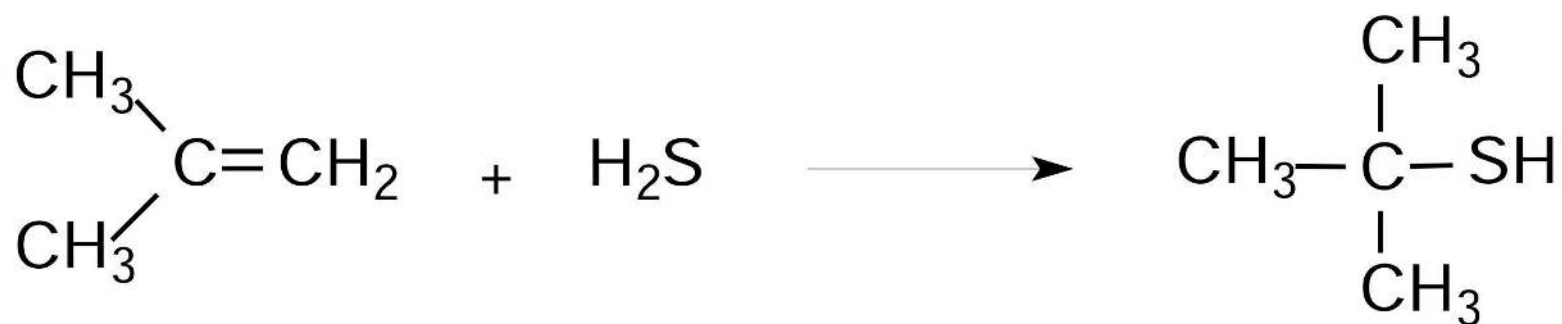

dimetil-szulfoxid

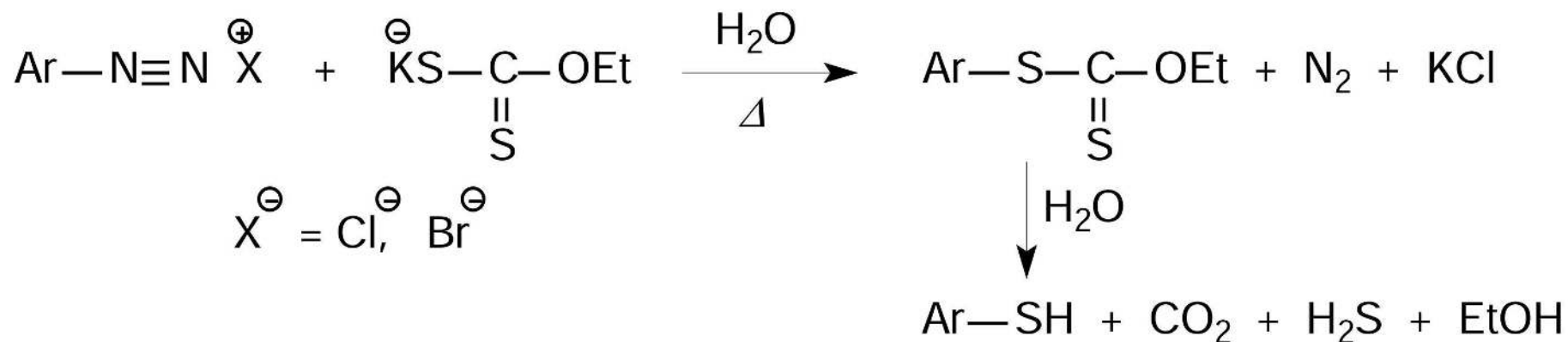
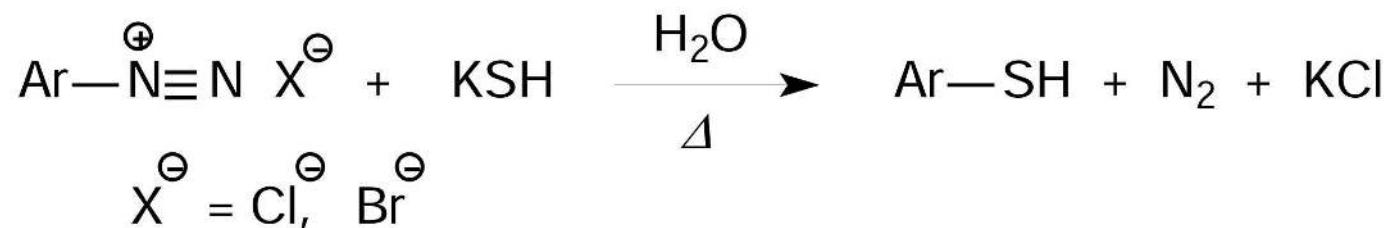
dimetil-szulfon

Előállítások

2-metilpropén

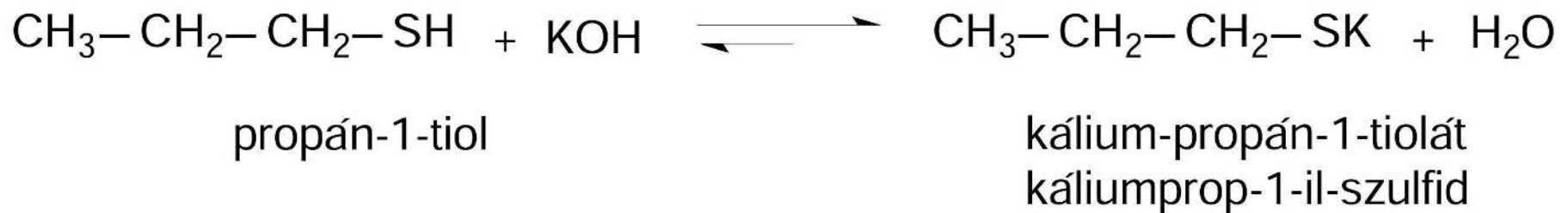
2-metilpropán-2-tiol

Kémiai és fizikai tulajdonságok

1. Acititás

		pK_a
H₂S	HS[⊖]	7,0
H₂O	HO[⊖]	15,7
RSH	RS[⊖]	8-11
ROH	RO[⊖]	16-17
ArSH	ArS[⊖]	6-8
ArOH	ArO[⊖]	8-11

2. Oldékonyság

A tiolok vízben rosszul oldódnak (nincs H-híd kötés)

-SO₃H csoport bevitelével a vízoldékonyság jelentősen nő

Kinetikus kontroll

